

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ ПОЧАТКУ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1980–2000 рр.)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ»

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ ПОЧАТКУ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1980–2000 рр.)

Збірник наукових праць

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ»

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ
ПОЧАТКУ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
(1980–2000 рр.)**

Збірник наукових праць

*За загальною редакцією доктора політичних наук,
професора О. В. Зернецької*

Київ 2022

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(протокол № 3 від 14.03 2023 р.)*

Рецензенти:

Верменич Я.В. – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор;

Зеленько Г.І. – член-кореспондент НАН України, доктор політичних наук, професор.

Редакційна колегія:

Зернецька О.В., д.політ.н., проф. (загальна редакція);

Вітер І.І., к.е.н., с.н.с., доц. (відповідальний редактор);

Бондарець М.В., к.е.н. (технічний редактор).

С-69 **Соціокультурний розвиток Австралії початку доби глобалізації (1980-2000 рр.):** збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Зернецької. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2022. 168 с.

У збірнику наукових праць представлені статті учасників Міжнародної наукової конференції, присвяченої дослідженню проблем Австралії «Соціокультурний розвиток Австралії початку доби глобалізації (1980-2000 рр.)», яка була проведена Державною установою «Інститут всесвітньої історії НАН України» у червні 2022 р.

Досліджено тенденції функціонування політичної системи Австралії в умовах глобалізації; проаналізовано її участь у міжнародному співробітництві за сучасних умов; висвітлено основні напрями соціально-економічної політики Австралії; охарактеризовано проблему сталого розвитку та глобальні загрози для цієї країни; висвітлено вплив глобалізації на соціально-культурний розвиток Австралії наприкінці ХХ ст.

Збірник становить інтерес для науковців і фахівців з проблем історії, політології, країнознавства, глобалістики, світової економіки і міжнародних відносин.

УДК 94 : 316.7 (94) «1980/2000»

*За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах,
відповідальність несуть автори.*

Передрук можливий у разі посилання на автора і видання.

© Національна академія наук України.
ДУ «Інститут всесвітньої історії
НАН України», 2022

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. Тенденції функціонування політичної системи Австралії в умовах глобалізації. Участь Австралії в міжнародному співробітництві за глобальних умов	5
--	----------

Зернецька О. В. Австралійський медіа-простір на початку розгортання процесів глобалізації	5
Говор О. В. Огляд книжок про сучасну Австралію для публічної дипломатії	17
Мартинов А. Ю. Зовнішня політика Австралії між глобалізацією та глокалізацією	30
Ветринський І. М. Основні напрями зовнішньої політики Австралії у другій половині ХХ ст	43

РОЗДІЛ ІІ. Основні напрями соціально-економічної політики Австралії за умов глобалізації. Проблема сталого розвитку та глобальні загрози .	63
---	-----------

Бондарець М. В. Трансформація регіональної економіки Австралії наприкінці ХХ ст.	63
Вітер І. І. Концепція сталого розвитку та її втілення в Австралії за умов глобалізації (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.)	79
Перга Т. Ю. Розвиток новітніх тенденцій екологічної політики Австралії наприкінці ХХ ст.: сталий розвиток	108

РОЗДІЛ ІІІ. Вплив глобалізації на соціально-культурний розвиток Австралії наприкінці хх ст.....	119
--	------------

Овчарова Л. П. Науково-технічний потенціал Австралії в контексті світових тенденцій розвитку науки	119
--	-----

Мирончук О. А. Трансформація системи вищої освіти Австралії: реформи Джона Докінза	136
Дронів В. В. Тенденції розвитку австралійського міжнародного туризму	150
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	167

РОЗДІЛ І

ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРАЛІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. УЧАСТЬ АВСТРАЛІЇ В МІЖНАРОДНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ЗА ГЛОБАЛЬНИХ УМОВ

УДК 94 : 316.774 (94)

Зернецька О. В.

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ МЕДІА-ПРОСТІР НА ПОЧАТКУ РОЗГОРТАННЯ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджується дуже продуктивний період австралійського телебачення. Аналізуються нові форми телевізійної продукції. Вказується, що деякі з них є настільки успішними, що стають глобальними. Це не тільки телевізійні серіали, але й документальні програми у царині наук та інновацій. Окреслена креативна консолідація програм ТБ та нових медіа, як от Інтернету, електронної пошти, соціальних медіа та соціальної журналістики. Спеціальна увага приділена програмам новин та сучасних подій.

***Ключові слова:** австралійське телебачення, нові форми телевізійної продукції, документальні програми, присвячені наукам та інноваціям, консолідація, нові медіа (Інтернет, електронна пошта, соціальні медіа, соціальна журналістика).*

Olga Zernetska. Australian media-space at the beginning of the globalization processes. A very productive period of Australian television is detected. New forms of television production are analysed. It is pointed out that some of them are so successful that they have become global. These are not only television series but also documentary

programs in the field of science and innovation Creative consolidation of television programs and new media such as the Internet, e-mail, social media and social journalism is outlined. Special attention is paid to the programs of news and current affairs.

Keywords: *Australian television, new forms of television production, documentary programs in the field of science and innovation, consolidation, new media (the Internet, e-mail, social media, social journalism).*

1980–1990-ті рр. позначилися в Австралії розквітом багатьох засобів масової комунікації, але перед вело телебачення. «Телебачення було визнано домінуючою політичною і культурною силою у сучасному житті» [1, р. 9].

«Телебачення відноситься до головних інновацій ХХ-го ст.» – справедливо стверджує дослідник П. Томас вже у ХХІ ст. [2].

Закономірно, що телебачення, а разом з ним і кіно, відео, Інтернет потрапляє у фокус вивчення багатьох австралійських, британських, американських вчених в галузі масової комунікації. В працях С. Кеннінгхема розкриваються як загальнотеоретичні проблеми розвитку австралійської культури (1992 р.) [3], так і історія розвитку телебачення в контексті інших видів австралійських медіа (2000 р.) [4]. Його співвітчизник, Е. Джіллеспрай вивчає «політику платформ» щодо нових медіа (2010 р.) [5]. Австралійський дослідник Л. Демрстер відстежує процеси політичного та културарного тисків на національне телерадіомовлення ABC (2000 р.) [6]. У доповіді австралійських дослідників А. Маккі, К. Олбері, С. Лімбургера представлені доказові матеріали щодо негативного впливу на дітей та підлітків Австралії порнографії на екранах (2008 р.) [7]. Проблема інвалідності та нових медіа підіймається в монографії американських науковців К. Елліса та М. Кента (2013 р.) [8]. Англійський теоретик нових медіа Дж. Фарман висуває теорію мобільного інтерфейсу (2011 р.) [9]. Британські вчені Дж. Грей та А. Д. Лотц видають монографію «Телевізійні студії» (2012 р.), в якій систематизують основні положення молодшої наукової дисципліни [10]. Їх співвітчизник А. Хенсен досліджує взаємозв'язок між навколишнім середовищем, медіа та комунікацією (2010 р.) [11]. Професор Л.

Грін спрямовує свою дослідницьку увагу на експонентний розвиток Інтернету (2009 р.) [12].

Але практично відсутні праці, які б приділяли увагу австралійському телебаченню у ранній період глобалізації.

Мета статті – дослідити розвиток і домінуючі тенденції в австралійському телебаченні на початку розгортання процесів глобалізації.

Кінець ХХ-го ст. можна назвати зрілістю австралійського телебачення. Причому зрілістю у багатьох відношеннях. Досліджуючи австралійське телебачення наприкінці ХХ-го ст., слід відзначити, що в ньому небувалого до того розквіту досягає такий жанр, як телевізійна драма. Причому глядач вимагає саме австралійського контенту, адже зростає національна самосвідомість аудиторії. Її вже не влаштовують американські драми і сітками. Вона бажає національного телевізійного продукту, де були б висвітленні соціальні і психологічні проблеми країни, в якій вони живуть.

Розвитку телебачення сприяють декілька причин. Одна з них – це розвиток національного кіномистецтва. На австралійське телебачення приходять національні фільми, а також те, що називається «spin off», – ті продукти кіноіндустрії, які вона спеціально виготовляє для потреб телебачення. Інша причина появи якісних телевізійних драм – це зростання місцевих продакшн компаній. Для прикладу можна навести деякі з них. Так, компанія Crownford productions, яка спеціалізується на поліцейських та кримінальних драмах, випускає сімейну драму *The Sullivan's*, дія якої розгортається під час Другої світової війни. Вона йшла на комерційному каналі Channel 9 протягом 1976–1982-х рр. і постійно була на вершині рейтингів. Продакшн компанії швидко міняють свій профіль на потребу часу і на вимоги аудиторії. Наприклад, Grandy Organization спочатку була відома як виробник вікторин та подібного ігрового контенту. Та вона швидко змінила напрям своєї роботи і стала випускати драми, які мали великий успіх у глядачів у сімдесяті роки ХХ ст.

Спочатку це були серіали – мильні опери на кшталт *Class of '74*/*'75*, *The Young Doctors*, *The Restless Years*, *Prisoner*.

Channel 10, на якому у сімдесяті роки пройшли такі програми, як *Number 96*, *Prisoner*, *The Box*, викликали велику дискусію серед

австралійських глядачів та професійних дослідників телебачення. Вперше темою масових дебатів стали серіали, в яких йдеться про такі табуйовані до того теми в австралійському телебаченні, як показ сексу на телеекрані, оголених тіл персонажів та гомосексуалізму. Дебати в суспільстві та наукових колах не вщухали. Про це свідчить доповідь австралійських дослідників з Мельбурнського університету А. МакКі, К. Елбері та С. Ламбі. Уважно дослідивши цю телевізійну продукцію, вони подали «Доповідь про порнографію» у 2008 р. [7]. Можна зробити висновки, що ця тема залишається гострою в австралійському суспільстві і на початку XXI ст.

Наприкінці 1970-х – на поч. 1980-х рр. були зроблені нові удосконалення у сфері комерційного телебачення. Для нього відбулися зміни законів: було встановлено, що комерційне телебачення має звітувати перед публікою і що поновлення річних ліцензій проходитьиме кожного року [13].

Особливо важливими стали вимоги трибуналу щодо політики у галузі контенту. Були вироблені спеціальні квоти для комерційних телерадіомовників. Йшлося про те, що якнайменше 55 відсотків передач, який йдуть по телебаченню з шостої години ранку і до півночі, повинні бути зроблені або в Австралії, або у Новій Зеландії (в останньому випадку – у новозеландських телепередачах мав бути присутнім серйозний креативний австралійський компонент) [14].

На порядок денний була поставлена соціально-культурна політика комерційного телерадіомовлення, робився наголос щодо культурного рівня їх передач. Зокрема, передбачалося збільшення національних драм, програм для дітей та підлітків, а також вироблення і показу документальних фільмів. Задля цього була сформована новостворена організація Australian Broadcasting Tribunal (ABT). Комерційне телебачення Австралії стало підзвітним ABT, у тому числі щодо контенту, який показувався цими каналами. За новими правилами, ABT підтримував національний контент у різних форматах передач.

Особлива увага була приділена функціонуванню Special Broadcasting Service (SBS), котра вела програми 68 мовами народів світу, які на той час жили в Австралії. Її головним завданням було не тільки надавати змогу новоприбулим австралійцям, які ще не

знали англійської мови, почути новини і побачити фільми своєю рідною мовою, але зробити так, щоб цей канал був притягальним для найбільшої кількості австралійців інших національностей. Ось чому всі програми SBS були з англійськими субтитрами. Це коштувало недешево, але це давало змогу всім австралійцям, які знали англійську мову, дивитися ці програми. В такий спосіб вони краще проникали в культуру своїх співвітчизників різних національностей. Це сприяло створенню мультикультуралізму, мінімізувало культурні непорозуміння та сутички на культурно-етнічному ґрунті в Австралії [15; 16; 17].

На зламі 1980-1990-х рр. комерційне телебачення Австралії опинилося у найглибшій депресії з дня його створення. Цим скористалися антрепренери Крістофер Скейс, Алан Бонд і Френк Лоуї – особи, далекі від телебачення за своїми професійними навичками та інтересами. Вони швидко перекупили за демпінговими цінами Channel 7, Channel 9 та Channel 10. Але відсутність належних знань щодо керування телевізійною промисловістю та економічний спад на біржі у 1987 р. не принесли їм очікуваних дивідендів від нових придбань у галузі телевізійної індустрії. Це призвело до того, що Channel 7 та Channel 10 збанкрутували наприкінці вісімдесятих років. А колишній власник Channel 9 Керрі Пекер викупив свій канал у банкрота Алана Бонда за 1/5 суми від 1,05 млрд дол., за якою той був проданий. Переживши ці події, австралійське телерадіомовлення вступило у доволі довгий період, який можна схарактеризувати як стабільний і фінансово прибутковий [18].

По-перше, – і що дуже важливо, – в Австралії продовжували розвиватись змістовні і глибокі щотижневі документальні програми-розслідування, які висвітлювали пекучі соціально-політичні проблеми суспільства. Чудовим прикладом такої програми була і є *Four Corners*. Її прем'єра відбулася 19 серпня 1961 р. Це найдовша програма в історії австралійського телебачення, яка йде й до сьогодні (тобто більш, ніж 60 років) і збирає велику аудиторію глядачів. Вона є однією з п'яти телевізійних програм, яка була удостоєна внесення в Logie Hall of Fame (перекладається як *Зал слави Лоджі*, де Лоджі – друге ім'я шотландця Джона Лоджі Берда, винахідника телебачення). «Ця почесна нагорода присуджується таємним голо-

суванням спеціалістами з індустрії телебачення та була заснована 1984 р.» [19]. Її можуть отримувати як цілі передачі, так і окремі ведучі, актори, які приймають участь у телевізійних програмах тощо. Теми у цієї програми дійсно сміливі і шокуючі. Так, її дебютом був документальний фільм про нестерпні умови життя одного з племен австралійських аборигенів у штаті Новий Південний Вельс у 1961 р.

На відміну від газет, які підтримували участь австралійських солдат у війні у В'єтнамі, передача *Four Corners*, навпаки, виступила з різким засудженням і самої війни, і участі в ній молодих австралійців. Такі прогресивні документальні фільми і глибокі розслідування у різних галузях соціально-політичного життя в Австралії дуже потрібні її громадянам, і робить це публічний телерадіомовник – ABC. Можна зробити висновки, що свобода слова в Австралії більше за свободу слова у Великій Британії. Ми маємо підстави це стверджувати, оскільки передача *Four Corners* в свій час наслідувала британську передачу *Panorama*, яку виробляв улюблений канал королеви Єлизавети II *The Thames Television*. Під час нападу британських військ на Фолклендські /Мальдівські острови цей канал зняв і випустив в ефір гостру документальну передачу про події в цьому регіоні. Незважаючи на позитивне ставлення до каналу в цілому і персональне знайомство його президента з Королевою Єлизаветою II, канал було закрито. Імперські інтереси Британії взяли верх.

Іншою телевізійною програмою, яка була удостоєна внесення в *The Logie Hall of Fame* у 2018 р., стала інформаційно-аналітична програма *Sixty Minutes* [20]. Варто особливо відзначити, що паралельно з серйозними інформаційними передачами для дорослих, в Австралії є передача, в якій йдеться про політику та соціальні питання, але вона призначена для дітей та підлітків. Дітям розповідають на зрозумілій їм мові про політичні, соціальні та культурні події в Австралії та за її кордонами. Це надзвичайно важливо: адже дітей поступово знайомлять з ситуаціями, які відбуваються в реальному світі, в якому їм потрібно буде жити й виживати. Звичайно, з дитячого віку вони привчені до казок, фантастики, дивовижних пригод у світі динозаврів або супергероїв на кшталт Бетмена. Але, на наш погляд, повинні бути передачі, які поступово вводять їх у реалії світу дорослих, розповідаючи про різного роду конфлікти, незгоди,

про вміння не розгубитися і відстоювати себе, своїх друзів, захищаючи слабших, утверджуючи справедливість.

Повертаючись до ситуації в австралійському телебаченні дев'яностих років, слід відзначити, що розмаїття програм на громадських та комерційних каналах значно зросло. Поряд із різноманітними драмами в 1990-х р. з'явилася ціла плеяда так званих «living programs», які швидко заповнили і громадське, і комерційне телебачення, як і весь світ. Вже давалася взнаки глобалізація, і винахід нового формату передачі на одному континенті миттєво облітав увесь світ і ставав надбанням планети. Не обійшов він і Україну, хіба що це відбулося дещо пізніше. Під «living programs» мається на увазі величезний сегмент передач, присвячених щоденному життю і уподобань людини. До них входять програми про городництво, садівництво, приготування їжі, ремонт квартири, будівлю і продаж будинків, дизайн приміщень, подорожі, рибальство, полювання, догляд домашніх улюбленців від котів і собак до свиней, страусів, черепашок, удавів тощо. Переліку їх немає кінця. Чим приваблюють ці передачі глядачів і тих, хто їх виробляє? З глядачами все зрозуміло. Кожний з них знаходить своє уподобання хоча б в одному напрямку. Про це ми, до речі, писали у монографії «Глобальна комунікація» [16]. З боку продюсерів цих програм – це просто Клондайк.

По-перше, мінімум коштів на їх випуск. Наприклад, є такі передачі, де глядачі самі надсилають відео із своїми улюбленцями. Залишається тільки посадити симпатичного ведучого, який буде коментувати смішні ролики, та аудиторію, яка сміється.

По-друге, це реклама товарів, в яких щось змішується (блендери), випікається (плити), ріжеться (пилки), предмети, що прикрашають кімнати і будинки (шпалери, текстиль, меблі, тощо), засоби для полегшення праці на дачних ділянках (чудо-лопати, подрібнювачі сміття, крапельний полив тощо).

По-третє, це реклама спеціалістів-дизайнерів та архітекторів, які сформують вам ландшафт, виконають проект заміського будинку, декорують його тощо.

По-четверте, це реклама акторів, до яких приїжджають, щоби допомогти з усім, що їм до вподоби. Хоча реклама тут обоюдно: відома актриса підіймає рейтинг передачі, а натомість «розкруче-

на» передача нагадує глядачам про колишніх зірок екрану і телебачення.

Але не тільки «living programs», соціально-психологічні, сімейні, поліцейські, кримінальні драми вели перед у рейтингах австралійського телебачення. 1981 р. з'являється серіал *Beyond Tomorrow*, який створила компанія *Beyond Productions*. Спочатку серіал вийшов у ефір під назвою *Towards 2000*. Але 1985 р. він був перейменований на *Beyond 2000*. Це ім'я він зберіг до закінчення показу серіалу у 1999 р.. Показово, що цей серіал продовжує своє існування, починаючи з 2005 р. під назвою *Beyond Tomorrow*. З самого початку його темою були розповіді про розвиток та винаходи в науці і сучасних технологіях. Серіал був дуже популярний в Австралії і повсякчас мав високі рейтинги. Розпочинався він демонструватися по національній мережі ABC, а потім був «перехоплений» каналом *Network Seven*.

Beyond 2000 мав надзвичайний міжнародний успіх і був показаний по каналу *Discovery Channel* в Сполучених Штатах і Канаді, а також на каналі *RTI* в Республіці Ірландія і по супутниковому телебаченню *Sky News* в Європі та на *TV1* у Новій Зеландії. Але на цьому міжнародний резонанс австралійського серіалу, який був присвячений новим технологіям, винаходам та інноваціям, не закінчився. Його також демонстрували у таких країнах, як Швеція, Малайзія, Індонезія, Південна Африка, Саудівська Аравія, Кувейт, Йорданія, Намібія. Це свідчить, по-перше, про розуміння керівників телерадіомовлення надзвичайної важливості інформаційної та освітньої якості цього серіалу для громадян своїх держав. По-друге, за своєю суттю він відкривав вікно у світ науки для багатьох мешканців цих країн із різним ступенем соціально-культурного та економічного рівня, які знаходились на різних щаблях наукового розвитку. По-третє, величезні рейтинги серіалу також привертали великий інтерес аудиторії різних за соціально-економічним станом країн до успіхів у світі у сфері науки і технологій. По-четверте, він стимулював молоде покоління учнів шкіл та студентів університетів до здобуття нових знань, отримання нових професій в нових галузях науки й тим самим прискорював їх наукове та кар'єрне зростання.

Знаменною подією стало створення веб-сайту за такою самою назвою – *Beyond 2000* – тієї ж самою продакшн компанією у 1999-2003-х рр. [2].

Дійсно, 1980–1990-ті рр. стали роками, коли в Австралії з'явився і став швидко розповсюджуватися Інтернет, який був глобальним не тільки і не стільки в якості уявної мережі, що оперезала всю планету, а швидше мережею всіх мереж. Декого з діячів телевізійної індустрії лякало появлення Інтернету. Вони вважали, що Інтернет буде у контрroversійних відносинах з телебаченням і почнеться неминучий занепад останнього. Інші мали підстави сподіватися, що розвиток Інтернету буде не настільки руйнівним для такого центрального медіа цієї доби, як телебачення. Наприклад, використання електронної пошти для швидкого отримання та обробки інформації для телевізійних новин стало навпаки великим плюсом і з точки зору швидкості, і з точки зору розширення глобальної картини світу [21]. Набирала розвитку соціальна журналістика, яка використовувала соціальні медіа для пришвидшеного розвитку так званого нового журналізму [22]. Хоча на цей процес впливав інший: закриття багатьох паперових випусків газет і журналів в Австралії у зв'язку з монополізацією ринку друкованих медіа двома кланами – Мердоків і Пекерів.

До телевізійних і радіоредакторів йшов такий потік новин з усіх континентів землі, що вони мало не захлиналися, обробляючи його.

Так само можна охарактеризувати всюдисущий Twitter, зростання популярності соціальних медіа, більшість яких, до речі, встигала обговорювати і давати оцінку телепередачам різних форматів, а також допомогла встановити зворотний зв'язок з виробниками телевізійних драм, серіалів, «живих програм» тощо.

Багато дослідників традиційних і нових медіа висловлювали побоювання щодо драматичної фрагментації телебачення [9], про те, що деякі серіали або їх частини розійдуться по соціальних мережах і тим самим знизять чисельність глядачів телебачення. А це, в свою чергу, призведе до падіння кількості реклами в популярних телепередачах і в такий спосіб зменшаться прибутки телекомпаній.

Були також не безпідставні побоювання того, що фрагментація аудиторії піде за віковим цензом. І перша група, яка обли-

ше дивитися телевізор, – це будуть підлітки і молоді люди, які в Інтернеті знайдуть для себе більше цікавої інформації і розваг, ніж у телевізорі. Хоча численні опити у різних країнах світу свідчили про те, що перед у користуванні Інтернетом веде інша група: це чоловіки за статтю і віком від 18 до 35 років. Тобто люди, які переважно мали вищу освіту і достатню кількість грошей, щоб придбати персональний комп'ютер. А наразі вже оманливо блищали приставки до комп'ютерних ігор та самі комп'ютерні ігри в Інтернеті, що розвиваються у багатьох наступних поколіннях XX–XXI-го ст. у нову небезпечно хворобу – комп'ютерну ігроманію [23].

На думку австралійського професор Херда, «хоча аудиторія може бути фрагментована, все ж таки існують такі події, які зв'язують австралійців одного з одним у просторі і часі. Саме в експлуатації таких моментів лежить прийдешнє комерційного телебачення» [18, р. 313].

Австралійські телевізійники швидко побачили потенціал соціальних медіа (особливо таких, як Twitter, або мобільні пристроїв, таких, як Fango, Zeebox або Cricket LIVE Australia). Для телебачення вони швидше додають цінності в якості 2-го екрана, ніж як прямі заміщення вже існуючої технології. Twitter, наприклад, став неформальним каналом зворотного зв'язку для живих дискусій контенту телебачення. І зараз більшість мереж активно спонукають своїх глядачів взяти участь у спеціальних розмовах і дискусіях, використовуючи Twitter. В деяких випадках, таких, як програми *Q&A (ABC1)* та *Can it Warm (Channel Ten)*, твіти від глядачів стають невід'ємною частиною самих програм. Але це можливо, коли програми йдуть тільки вперше. Тому за таких умов активність аудиторії значно збільшується.

Інший вид програм, який був і залишається неймовірно популярним серед австралійців, – це спортивні програми. Ось чому саме вони приносять найбільші прибутки австралійській телевізійній індустрії. Три з чотирьох головних футбольних ліг країни (ANL, NRL та A League) заключили карколомні за цінами із відповідними національними спортивними лігами контракти на передачу їх матчів по телебаченню на 5 років, які перевищують ціну в 1 млрд дол.

Обидва ці два тренда підтверджують важливість того, що покази «наживо» завжди будуть мати зростаюче значення для австралійців, яка є нацією спортсменів, чи то йтиметься про командні ігри, чи про тенісні змагання міжнародного або національного значення, чи про водні види спорту.

Так що дискусії, які точаться навкруги проблеми «телевізійних студій після ТБ» [24, р. 27–36] ще багато років будуть актуальними.

Тож можна зробити висновки, що початок розгортання процесів глобалізації став не тільки періодом розвитку усіх видів телебачення країни і додав до своєї палітри художньо-виражальних засобів нові цікаві і продуктивні жанри, але й абсорбував нові форми медіа і соціальної активності, такі, як Інтернет, а з ним електронну пошту, відео, соціальні мережі та соціальну журналістику, що поліпшило зворотний зв'язок аудиторії з низкою телепередач та із самими редакторами телебачення. Консолідація на творчому рівні нових медіа з національним телебаченням дала йому новий поштовх у розвитку та вивела на новий щабель креативної зрілості австралійського медіа-ландшафту.

Використані джерела та література:

1. Galperin H. *New Television, Old Politics: The Transition to Digital TV in the United States and Britain*. Oxford : Oxford University Press, 2004.
2. Thomos P. 20th Century Major Innovations. URL: http://www.fashion-era.com/20th_century_major_innovations.htm
3. Cunningham S. *Framing Culture: Criticism and Holicy in Australia*. Sydney : Allen & Unwin, 1992. 204 p.
4. Cunningham S. History, Contexts, Politics, Policy. *The Australian TV Book* / Turner G. and Cunningham S. (eds). St Leonards : Allen & Unwin, 2000. P. 13-32.
5. Gillespie T. The Politics of Platforms. *New Media and Society*. 2010. Vol. 12. № 3. P. 347-364.
6. Dempster Q. *Death Struggle: How Political Malice and Boardroom Powerplays are Killing the ABC*. NSW, Crows Nest : Allen & Unwin, 2000. 382 p.
7. McKee A., Albury K., Limburger C. *The Porn Report*. Melbourne : Melbourne University Press, 2008. 186 p.
8. Ellis K., Kent M. *Disability and New Media*. New York : Routledge, 2013. 184 p.

9. Farman J. *Mobile Interface Theory: Embodied Space and Locative Media*. New York: Routledge, 2011. 184 p.
10. Gray J. and Lotz A. *Television Studies*. Cambridge : Polity Press, 2012. 178 p.
11. Green L. *The Internet: An Introduction to the New Media*. London : Berg Publishers, 2009. 256 p.
12. Hansen A. *Environment, Media and Communication*. Abingdon/New. York : Routledge, 2010. 235 p.
13. Beyond 2000 and ASD – Really is Australia's Audio and Visual Heritage Online. URL: gov.au.
14. Hawke J. Privatizing the Public Interest: Republic and the Broadcasting Services Act. *Public Voices, Private Interests: Australia's Media Policy* / Claric J., Bailey J., Morgan A. (eds). Sydney : Allan & Unwin, 1992. P. 35–50.
15. Зернецька О. В. Роль національного телерадіомовлення Австралії в консолідації австралійського суспільства. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 49–53.
16. Зернецька О. В. Глобальна комунікація. Київ : Наукова думка. 2017. 350 с.
17. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. Київ : Освіта, 1999. 352 с.
18. Herd N. *Networking: Commercial Television in Australia: A History*. Sydney : Currency House, 2012. 71 p.
19. Gold Lodge Hall of Fame Award. URL: <https://nfsa.gov.au/collection /curated/ gold-logie-hall-of-fame-award>
20. Kinox D. Sixty Minutes Included into Hall of Fame. *TV Tonight*. 2018. 1 July.
21. Herd N. *Networking. Call It Commercial Television in Australia Diffuse in History*. Sydney : Currency House, 1996. 286 p.
22. Hermida A. Social Journalism: Exploring how Social Media is Shaping Journalism. *The handbook of Global Online Journalism* / E. Siapera and A. Veglis (eds.). Malden : M.A. Wiley-Blackwell, 2012. P. 309–328.
23. Jenkins H. *Fans, Bloggers, and Gamers. Essays on Participatory Culture*. New York : New York University Press, 2006. 279 p.
24. Turner G. And Tay J. (Eds). *Television Studies after TV: Understanding Post-Broadcast Television*. London : Routledge. 2009. 223 p.

ОГЛЯД КНИЖОК ПРО СУЧАСНУ АВСТРАЛІЮ ДЛЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Один з аспектів австралійської публічної дипломатії – це підбірки книжок, завдяки яким іноземний читач може ознайомитися з цією країною. Вони показують, як сучасна Австралія бачить своє минуле, сьогодення і майбутнє, чи готова вона відкрито говорити про свої проблеми і наскільки важливим є для неї пошук своєї ідентичності в світі, де швидкими темпами йде глобалізація.

Ключові слова: *Австралія, публічна дипломатія, австралійські аборигени, ідентичність.*

Olena Govir. Book review on contemporary Australia for public diplomacy. One of the aspects of Australian public diplomacy is collections of books thanks to which a foreign reader can familiarize himself with this country. They show how contemporary Australia sees its past, present and future, is it ready to talk about its problems, how important to it is her identity in the world, where globalization is proceeding at a rapid pace.

Keywords: *Australia, public diplomacy, Australian aborigines, identity.*

2020 р. відсвяткували 250-річний ювілей відкриття Австралії Джеймсом Куком, проте пройшов він якось непомітно, тоді як 200-річний ювілей 1970 р. відзначався дуже широко. І причина не в масовій пандемії, а в самій Австралії, яка за ці 50 років суттєво змінилася.

У своєму огляді я не маю на меті вирішувати якісь глобальні проблеми, втім просто хочу поділитися своїми спостереженнями та роздумами про сучасну Австралію, яку я бачу і як іммігрант, який живе в цій країні вже 32 роки, і як історик.

Одним із ключових аспектів переосмислення історії країни саме і став Джеймс Кук. Адже він, вважаючи австралійських аборигенів дикунами-кочівниками, які не мають європейських понять про власність на землю, не вагаючись проголосив Австралію власністю Британської корони.

Коли ми прибули до Австралії 1990 р., там саме піднімалася перша хвиля спротиву рішенню, прийнятому Куком. Прецедентом стала постанова Верховного суду про те, що Еді Мабо, корінний житель островів Торресової протоки, має право на землю, яка споконвіку належала його родині. Після цього як снігова куля країною покотилася численна кількість рішень визнання земельних прав корінних жителів, тобто відновлення справедливості в усіх відношеннях. Адже аборигени внаслідок колонізації не лише втратили землю, а й не мали прав громадянства у своїй країні. Вони були, як вони це самі називали, «під актом». Цей акт захисту аборигенів повністю контролював їхнє життя – вони не могли міняти місце роботи, не могли отримувати зароблені ними гроші, не могли одружуватися без дозволу протектора у справах аборигенів, отримувати пенсії по старості. Але найголовніше – те, що мало величезний вплив на «пробудження» рядових австралійців, – це трагедія «Вкрадених поколінь», що стала широко відомою. Протектори у справах аборигенів руками місцевих поліцейських протягом кількох десятиліть без суду та слідства забирали у аборигенів дітей, особливо тих, у кого шкіра була світлішою, і відправляли їх до інтернатів, де з них намагалися витравити пам'ять про їхню ідентичність.

Сучасна Австралія прагне виправити несправедливість. У політичному та економічному плані – це прагнення передати корінним народам країни право розпоряджатися своєю долею у повному обсязі, а в етичному – це рух *Sorry*, який зазвичай перекладається як рух Прощення, але для багатьох людей це скоріше стало покайням. Кульмінацією цього руху став виступ прем'єр-міністра Австралії Кевіна Радда, який від імені держави попросив у аборигенів вибачення. Того дня, 2008 р., я була у величезному натовпі перед парламентом Австралії і відчула це незабутнє очищення та єднання нації. Зміни в Австралії продовжуються. Наприклад, останніми роками

відбувається переосмислення символіки Дня Австралії. Він відзначається у день висадки Першого флоту 26 січня 1788 р. і десятиліттями був овіяний героїкою «підкорення» країни першими поселенцями, але в останнє десятиліття все сильніше лунають голоси, що для аборигенів це день трагедії. Нині всі організації, які залучені до підготовки Дня Австралії, прагнуть включати аборигенів до кожної церемонії цього свята.

У контексті цих змін особливо помітна тематика книжок, що пов'язана з аборигенами. Як відомо, аборигени тривалий час сприймалися в Європі у контексті етнографії, тому пропонується класичне етнографічне дослідження Білла Станнера «Час сновидінь» [1]. Це етнограф ранньої школи, дослідження якого досі актуальні. Нині етнографи та історики починають розуміти, яким складним мікркосмом було традиційне суспільство аборигенів. Як приклад сучасного дослідження природокористування аборигенів, які мешкали в районі нинішнього Сіднея, можна назвати роботу одного з найвідоміших сучасних істориків Австралії Білла Гемеджа «Найбільший маєток на землі: як аборигени створили Австралію» [2].

Більше того, настав час усвідомлення того, наскільки синкретичною була культура аборигенів і що, зокрема, економічне життя їхнього суспільства було просякнуте духовністю. Багатство їхнього духовного світу особливо яскраво помітно в порівнянні з мінімалізмом матеріальних благ. Як це контрастує із сучасним «речовизмом». Міфологія аборигенів космогонічна, тобто розповідає про створення світу та його елементів. Більше того, їхнє уявлення про час, так званий «Час сновидінь» (Dreamtime) – це, по суті, найскладніша філософська концепція, за якою час тече не однолінійно з минулого крізь нинішнє у майбутнє, а багатовимірно пронизує одне одного. Це щось на кшталт неевклідової геометрії у застосуванні до часу та простору. Природа, ландшафт та й усі елементи світобудови для аборигенів – це вони самі, в різному вигляді та в різний час, в якому минуле та сьогодення можуть бути одночасно. Не дивно, що мистецтво аборигенів, чи то живопис, танці чи кіно, стали візитівкою Австралії. Саме така історія мистецтва аборигенів представлена в книзі Ієна Макліна «Гріміві списи». Вона розкриває, як це мистецтво, вийшовши за межі етнографічних об'єктів та туристичного

ширвжитку, завоювало світове визнання саме як найскладніший феномен культури [3].

Цікавими є і такі новаторські роботи, як книга Інги Клендінен «Танці з чужинцями», присвячена першому контакту між аборигенами та європейськими переселенцями, що показує розуміння «іншого» [4]. Ця ж тема звучить і в художній літературі, наприклад, у романі Кейт Гренвіл «Таємна річка», який присвячений конфлікту колоністів з аборигенами [5]. Для таких праць характерне прагнення писати про контакт по-новому, з розумінням обох сторін та з повагою до обох світів, що вступають у контакт. Важливим етапом австралійської історичної науки є роботи історика Генрі Рейнолдса, зокрема його книга «Чому нам нічого не говорили?», яка розповідає про прозріння його покоління стосовно стану аборигенів. Його творчість може бути представлена книжкою «Забута війна», яка порушує гостру тему замовчування офіційної історії про війни австралійських колоністів з аборигенами [6]. В роботі Брюса Паско «Темний Ему» культура корінного населення представлена очима історика-аборигена, який спростовує багато історичних уявлень європейських антропологів [7]. Книжка широко відомих діячів аборигенського руху Ноеля Пірсона та Ширін Морріс «Законне місце: дорожня карта до визнання» присвячена конституційному визнанню корінних народів Австралії [8]. По-новому відкриває п'ятий континент новаторський путівник для туристів аборигенки-активістки Марсії Ленгтон «Ласкаво просимо до країни: путівник Австралією аборигенів» [9]. Але для широкого читача найкращим путівником у минуле Австралії залишається книга Саллі Морган «Мoje місце» [10]. Це була одна з перших австралійських книжок про пошуки своєї ідентичності, в якій автор, вирушаючи в минуле своєї сім'ї, виявляє у себе аборигенське коріння та пов'язані з ним сімейні секрети.

Сучасна Австралія має й інші темні плями минулого, і всі вони раніше чи пізніше стають предметом для історичних дискусій; в Австралії ці дискусії отримали назву *history wars*, я цей термін переклала б як «війни за історію». Саме так і називається робота відомого австралійського історика Стюарта Макінтейра, яка дає чудовий огляд усіх цих нових напрямів в осмисленні австралійської історії

[11]. Це прагнення подивитись по-новому на здавалося б відомі явища. Наприклад, засланці. У істориків і соціологів виник особливий інтерес до долі засланців, та й взагалі засланці – це нині не ганебне тавро, а, можна навіть сказати, ознака аристократії [12]. А ось із темними сторінками минулого, зокрема й державної політики, історики вступають у бій. Книжка Пітера Кокрейна з іронічною назвою «Best we forget» («Краще забудемо»), побудована як антитеза відомому заклику Lest we forget (Ніколи не забудемо). Книжка присвячена політиці Білої Австралії [13]. Адже незважаючи на те, що вже наприкінці XIX ст. Австралія була островцем передової демократії у південних морях, ця демократія не поширювалася на всіх небілих людей. Це спадщина минулого, з якого виріс расизм наступних років. Ці аспекти минулого сьогодні великих суперечок не викликають. Утім переосмислення історії європейсько-аборигенського конфлікту йшло не так легко й було прийнято не одразу, але таки прийнято.

Водночас в Австралії є свої священні аспекти історії, які здавались недоторканими, – наприклад, легенда Анзаків, закладена в роки Першої світової війни, коли австралійці, кинуті в горнило Галліполі, а потім Західного фронту, вийшли з нього з усвідомленням своєї єдності як представники нової нації, причому виявлялася ця національна своєрідність через найширший спектр якостей – від товариства та демократизму до ларикінізму (типово австралійського веселого хуліганства та пустощів) та зневаги до влади та авторитетів. Однак років двадцять п'ять тому історики підступили і до цієї легенди, і в якомусь сенсі я теж приклала руку до її руйнування, додавши до майже виняткового англо-саксонського дискурсу історії анзаків розповіді про долі тисячі анзаків з Російської імперії, в тому числі й українців, що служили в армії Австралії в роки Першої світової війни [14; 15].

Книги про анзаків повною мірою відображають сучасну тенденцію пошуку балансу між пам'яттю про трагічне минуле та історичною правдою, причому це саме баланс, а не придушення одного іншим [16; 17]. Коли історики заговорили про це, стало легше порушувати й гострі проблеми сучасності, ниточки від яких тягнуться до легенди анзаків, наприклад, таких, як мілітаризація історії, чому

присвячена книга Марилін Лейк та Генрі Рейнолдса «Що не так з анзаками» [18]. Не бояться вони говорити і про проблеми сучасної армії, у тому числі про військові частини, що беруть участь у спецопераціях у гарячих точках, або про таке вибухонебезпечне питання, як патріотизм та націоналізм [19]. З'являються цікаві роботи про період холодної війни в Австралії. З одного боку, у підбірці є книга Роберта Менна «Справа Петрова» – класичний трилер про те, як у 1954 р. співробітник радянського посольства в Австралії втік із посольства своєї країни під захист австралійської сторони, розкрив шпигунську мережу і як це вплинуло на австралійську політику [20]. Але існує і книжка зовсім іншого плану, складена істориками Енн Куртхойс та Джой Дамусі «Що ти робив під час холодної війни, тату?» [21]. Це дуже людський документ – збірка спогадів людей, які росли в роки холодної війни та сім'ї яких опинилися по різні боки барикад: серед них є й антикомуністи та ліві. Приклад таких робіт ясно показує, як важливо знайомитися з минулим, підходячи до нього з різних позицій; це свого роду показник того, що толерантність та демократія в Австралії справді працюють.

Ці всі сторінки історії, які, звичайно, дуже важливі, але більшість нинішніх австралійців виросли в зовсім іншій країні, в сучасній Австралії, яка різко відрізняється від австралійських стереотипів минулого, які ще існують у сприйнятті п'ятого континенту іншими країнами. За останні десятиліття в Австралії змінилося практично все – від економіки до соціальної структури суспільства, від його етнічного розмаїття до системи цінностей. Наприклад, Австралія, фігурально кажучи, більше не їде на вівці – сільське господарство нинішньої Австралії становить 3 відсотки ВВП. Водночас економіка дуже продуктивна. Австралія практично повністю забезпечує себе та експортує високоякісні продукти молодому середньому класу в Китаї, Кореї, Японії. В економіці Австралії якийсь час відігравав важливу роль сектор гірничодобувної промисловості, тому що в Австралії були виявлені чи не всі мінерали, уран, нафта і газ, але країна не стала сировинною державою. Більше того, рядовий житель Австралії зазвичай чує про гірничодобувну промисловість у контексті проблем – у країні поступово закривають шахти, скорочують видобуток вугілля, тому що він забруднює навколишнє

середовище, ширяться протести проти діяльності гірничорудних компаній у пустельних внутрішніх районах, де вони вторгаються на традиційні землі аборигенів. Зменшується частка обробної промисловості, наприклад, закриваються заводи з виробництва автомашин. І виникає питання – за рахунок чого живе сучасна Австралія? Виявляється, 70 відсотків в економіці Австралії складає сектор послуг, який включає і фінансові послуги, і інноваційні розробки, і освіту, і туризм.

Це, безсумнівно, впливає на соціальний склад населення Австралії – більша частина його живе у прибережній південно-східній смузі, у кількох містах-мільйонниках. Не дивно, що більшість її мешканців не мають жодного контакту з «класичною» сільською Австралією і віддають перевагу сучасному міському стилю життя, що неминуче веде до глобалізації. Цьому сприяє і етнічна композиція нинішнього суспільства – адже близько 30% мешканців сучасної Австралії народилися за її межами, і в половини хоча б один із батьків народився за кордоном. Кількість іммігрантів з Англії зменшується і зростає кількість іммігрантів з Індії та Китаю. Китайська мова, до речі, друга найпоширеніша мова в Австралії після англійської, причому мови іммігрантів та їхньої культури підтримуються і на державному, і на побутовому рівні, наприклад держава підтримує етнічні школи, передачі по радіо та телебаченню, проводить дні гармонії культур. У торгових центрах знаходяться десятки кафе та ресторанів з різноманітною «етнічною» їжею з усього світу, а ось яскраво вираженою «австралійською», як здається, і немає. Все це порушує питання – що ж відбувається з австралійською ідентичністю, чи не розпорошується вона на численні етнічні ідентичності чи перетворюється на глобалізовану сучасну міську ідентичність?

Саме книжки, про які ми пишемо, допомагають знайти відповідь на це питання, представляючи сучасні аспекти австралійської ідентичності нового типу, у якій формуються нові якості, наприклад, захоплення, одержимість захистом навколишнього середовища. Наприкінці 2019 р. Австралію охопили страшні лісові пожежі, у яких загинули мільйони гектарів лісів та заповідників. Для австралійців це стало національною трагедією. Адже якщо в Європі маркерами національної ідентичності є храми та історичні

будинки, то в Австралії це насамперед – австралійська ендемічна природа, яку австралійці сприймають не лише як географічний, а й як культурно-емоційний простір. І якщо раніше героїзувалися ідеї відкриття, підкорення, освоєння австралійської землі, колоністи перетворювали її, вирубуючи австралійський ліс і прикрашаючи посадками європейських дерев, нині ставлення кардинально змінилося. Люди прагнуть відновити природні ендемічні екосистеми. І тут дуже доречним є звернення до майстерності аборигенів регулярно випалювати підлісок, не знищуючи ліс, що знову ж-таки залучає аборигенів до співпраці не як об'єктів патерналістського піклування, а як рівних партнерів, у яких європейці можуть учитися гармонійному співіснуванню з природним середовищем. У зв'язку з цим рухом можна згадати книжку Дона Вотсона «Буш» – чудове історико-культурологічне дослідження ролі цього архетипічного елемента австралійської ідентичності [22]. Це дослідження відображає подорож сучасної міської людини у пошуках свого я, пов'язаного із землею країни, яка стала його домом.

Для сучасної австралійської культури взагалі характерна така подорож у пошуках своєї ідентичності, свого місця в мінливому просторі і часі і, насамперед, в Австралії. Ми вже говорили про книжку Саллі Морган «Мoje місце». Існує ціла низка різноманітних книг такого жанру мешканців сучасної Австралії – тут сповіді іммігрантів з Азії та мусульман, історії румунської родини та південноафриканського хлопчика [23–26], причому часто ці книги написані з гумором, легко, «австралійською» мовою! До цього жанру можна віднести і праці австралійських славістів. Серед них, наприклад, праці знаменитого австралійського історика Шили Фітцпатрік – книжка «Дочка свого батька» присвячена її австралійському дитинству в середовищі ліберальної інтелігенції, а спогади «Шпигун в архівах» – це історія її навчання в Москві в 1960-х, знайомство та спроба зрозуміти радянську систему зсередини [27; 28]. Не менш відомий австралійський письменник Роберт Дессе, гей-інтелектуал, витончений міський юнак, теж пройшов досвід навчання в Радянському Союзі в роки холодної війни та написав книжку «Сутінки кохання» про Тургенєва. Його нова книга «Ганьба матері» – це розповідь про пошуки його біологічних батьків, оскільки він виріс у прийомній

сім'ї [29]. Характерно, що пошуки свого коріння переплетені в цій розповіді з усвідомленням своєї нетрадиційної сексуальної орієнтації і, треба сказати, що саме талановиті роботи Дессе допомогли австралійському суспільству зняти табу з цієї теми.

Австралійське суспільство справді надзвичайно багатомірне, тому, аби його зрозуміти, варто ознайомитись з різноманітними соціологічними, культурологічними та політичними дослідження про сучасну Австралію. Наприклад, гендерне питання у всій своїй складності – від фемінізму до сексуального харрасменту – представлене у книжках популярних австралійських журналісток Аннабел Креб і Вірджинії Тріолі [30; 31]. Це також і книги про сексуальне насильство у спорті та про непристойну роль церкви та головного австралійського клерика кардинала Джорджа Пелла у цьому аспекті [32; 33]. В інших роботах порушуються соціально-етичні питання, наприклад книга Саллі Мак-Манус «Про справедливість» досліджує загальноприйняту славу Австралії як суспільства справедливості [34]. Але, звичайно, є книжки, що висвітлюють й інші сучасні соціальні проблеми – наприклад, консьюмеризм, попкультуру, дозвілля, канцелярит – бюрократичну мову, яка поширюється в австралійських установах.

Насамкінець лишається сказати ще кілька слів про австралійську літературу. Вона змальовувала і багато в чому формувала австралійську ідентичність на зламі XIX–XX ст. Починалася вона як пісні каторжників та лісових розбійників-бушрейнджерів, потім її героями ставали поселенці, бродяги-свегмени, стригалі, рубачі цукрової тростини. Ця література була просякнута ідеями товариства (майтшип) і малювала світ, де в чоловіків і жінок були різні ролі. Треба сказати, що феномен австралійської літератури відіграв важливу роль у житті радянських людей. Наприкінці 1950-х рр., коли Радянський Союз почав скидати кайдани сталінізму та ізоляціонізму, перекладачі, які відкривали нові території, виявили австралійську літературу, і вона дивним чином потрапила в *main stream*. Це була в певному сенсі екзотика і не соцреалізм, від якого в культурних колах Радянського Союзу хотіли дещо дистанціюватися, але водночас вона дивним чином лягла на ідеали шістдесятників своїм бунтарським характером, волелюбністю, демократизмом, увагою

до «маленької людини», антивоєнними настроями. Її твори виходили багатотисячними тиражами і російською, і українською мовами. Серед них були, наприклад, книжки Генрі Лоусона, Катаріни Сусанни Причард та Алана Маршала. Треба сказати, що книга Алана Маршалла, що багаторазово перевидавалася, «Я навчився стрибати через калюжі» стала першим путівником для радянських дітей у закриту до того тему про ставлення до людей з особливими потребами.

Я виросла на цій літературі, але приїхавши до Австралії, виявила, що тут під літературою мається на увазі вже зовсім інша література – література про сучасну людину, часто позбавлену національного колориту та колишніх ідей товариства та демократизму, настільки зрозумілих нашому минулому. Більшість моїх знайомих, цілком культурних людей, з австралійською літературою – ні ранньою, ні сучасною – зовсім не знайомі, вони не «вивчають» її в школах і не соромляться сказати: «Я не знаю, хто такий Алан Маршалл». Очевидно, що особливий культурний код, який набуває література у країнах, позбавлених демократії та свободи слова, якими були і Російська Імперія, і Радянський Союз, виявляються незатребуваними у таких вільних країнах, як Австралія, де поет, образно кажучи, не повинен бути «більшим, ніж поет». Це не означає, що австралійцям байдужа література, але вона займає тут свою особливу нішу.

Втім не можна не порекомендувати зразок такої ранньої класики, як поема «Хлопець зі Сніжної річки» Банджо Паттерсона [35], або класику XX ст. – історичні романи «Дерево людське» та «Вос» Патріка Уайта – австралійського Фолкнера та лауреата Нобелівської премії [36; 37]. Прикметними для свого часу є й праці іншого письменника, творчість якого користується великою популярністю: це Пітер Кері, лауреат Букерівської премії. Його творчість представлена двома історичними творами «Джек Меггс» та «Правдива історія зграї Неда Келлі» [38; 39]. Цікаво, що історія найвідомішого австралійського бушрейнджера Неда Келлі написана ним у постмодерністському стилі як одна суцільна фраза. До речі, у такому ж незвичайному форматі цей бушрейнджер представлений у картинах австралійського художника Сіднея Нолана. Це гарний приклад того, що австралійці роблять зі своїм національним надбанням у

сучасному світі, не консервуючи його, а розвиваючи, перекладаючи мовою сучасності.

Із сучасної літератури варто ознайомитися із трьома книжками Тіма Вінтона – тут і сучасний психологічний роман «Орлине гніздо», і сімейна сага «Вулиця хмар», і такий архетип австралійської ідентичності, як дозвілля на узбережжі, море, представлене у романі «Дихання» [41; 42; 43]. Інший типовий аспект австралійського життя – це субурбія, адже саме у спальних районах великих міст і проходить життя пересічного австралійця. Проблеми цього світу представлені відомою книжкою «Лихта» Крістоса Ціолкаса, австралійського письменника грецького походження [44]. Саме така суміш різних культурних світів стає все більше характерною для сучасної австралійської літератури.

У зв'язку з цим цікаво відзначити творчість висхідної зірки австралійської літератури аборигенки Меліси Лукашенко, автора роману про сучасних міських аборигенів «Гострий язичок» [45]. Меліса насамперед вважає себе аборигенкою, хоч і знає, що її батько був українцем з російською культурою, але цю частину своєї душі їй ще належить відкрити. В Австралії навіть з'явився спеціальний термін для позначення таких людей аборигенсько-російського походження – Black Russian; саме під таким заголовком і вийшло інтерв'ю з Мелісою [45]. Однак нині, коли австралійці повною мірою усвідомили різницю між росіянами та українцями, можливо з'явиться більш точна назва Black Ukrainian, і це не дивно, оскільки згідно з переписом 2021 р. в Австралії проживає щонайменше 30 аборигенів-українців [46].

Підбиваючи підсумки нашого огляду, треба визнати, що хоча завданням публічної дипломатії є створення позитивного образу країни, майже вся література, яку ми тут представили, є критичною, іноді надзвичайно критичною, але саме це, як на мене, і створює сильний позитивний образ країни, позитивний саме своєю відкритістю, готовністю говорити про свої проблеми та вирішувати їх.

Використані джерела та література:

1. Stanner W.E.H. The dreaming & other essays. Collingwood, Vic. : Black Inc., 2010. 291 p.
2. Gammage B. The biggest estate on earth: how Aborigines made Australia. Crows Nest, N.S.W. : Allen & Unwin, 2011. 434 p.
3. McLean I. Rattling spears: a history of indigenous Australian art. London, UK : Reaktion Books Ltd, 2016. 301 p.
4. Clendinnen I. Dancing with strangers: Europeans and Australians at first contact. Cambridge; New York : Cambridge University Press, 2005. 324 p.
5. Grenville K. The Secret River. Melbourne : Text Publishing, 2010. 334 p.
6. Reynolds H. Forgotten war. Sydney : NewSouth Publishing, 2013. 280 p.; Reynolds, H. Why weren't we told? : A personal search for the truth about our history. Ringwood, Vic. : Penguin, 2000.
7. Pascoe B. Dark emu: black seeds: agriculture or accident? Broome, Western Australia : Magabala Books, 2014. 174 p.
8. Morris S., Pearso N., a.o. A rightful place: a road map to recognition. Carlton, VIC: Black Inc., 2017. 260 p.
9. Langton M. a.o. Welcome to country: a travel guide to indigenous Australia. Richmond, Victoria : Hardie Grant Travel, 2018. 256 p.
10. Morgan S. My place. Fremantle, WA : Fremantle Press, 1987. 440 p.
11. Macintyre S., Clark A. The history wars. Carlton, Victoria : Melbourne University Press, 2003. 300 p.
12. Kavanagh J., Snowden D. Van Diemen's women: a history of transportation to Tasmania. Dublin, Ireland : The History Press Ireland, 2015.
13. Cochrane P. Best We Forget: The War for White Australia, 1914–18. Melbourne : The Text Publishing Company, 2018. 264 p.
14. Govor E. Russian Anzacs in Australian history. Sydney : UNSW Press, the National Archives of Australia, 2005. 286 p.
15. Govor E. Falling stars: the story of Anzacs from Ukraine. Canberra : Alcheringa, 2017. 239 p.
16. Beaumont J. Broken nation: Australians in the Great War. Sydney : Allen & Unwin, 2013.
17. Brown J. Anzac's long shadow: the cost of our national obsession. Collingwood, Vic : Redback, 2014. 184 p.
18. Lake M., Reynolds H. What's wrong with Anzac?: the militarisation of Australian history. Sydney : New South, 2010. 183 p.
19. Daley P. On patriotism. Sydney, NSW : Hachette Australia, 2018. 63 p.
20. Manne R. The Petrov affair. Melbourne : Text Publishing, 2004. 302 p.
21. What did you do in the Cold War, daddy?: personal stories from a troubled time / edited by Curthoy A., Damousi J. Sydney, NSW : NewSouth Publishing, 2014. 304 p.
22. Watson D. The bush: travels in the heart of Australia. Melbourne, Victoria : Hamish Hamilton an imprint of Penguin Books, 2014. 427 p.

23. Growing up Asian in Australia / edited by Pung A. Melbourne : Black Inc., 2008. 368 p.
24. Growing up Muslim in Australia / edited by Pajalic A., and Demet Divaroren D. Crows Nest, NSW : Allen & Unwin, 2019. 228 p.
25. Gaita R. Romulus, my father. Melbourne : Text Publishing Company, 2008.
26. Courtenay B. The Power of one. Melbourne : Penguin Group, 2010. 640 p.
27. Fitzpatrick Sh. My father's daughter: memories of an Australian childhood. Carlton, Vic. : Melbourne University Publishing, 2010. 260 p.
28. Fitzpatrick Sh. A Spy in the archives. Carlton, Vic. : Melbourne University Press, 2013. 346 p.
29. Dessaix R. A mother's disgrace. Surry Hills, NSW : Brio by Xoum Publishing, 2017. 214 p.
30. Crabb A. The wife drought: why women need wives and men need lives. North Sydney NSW : Ebury Press, 2015. 304 p.
31. Trioli V. Generation F: why we still struggle with sex and power. Cammeray, NSW : Simon & Schuster Australia, 2019. 236 p.
32. Krien A. Night games: sex, power and sport. Collingwood, Vic : Black Inc., 2014. 270 p.
33. Milligan L. Cardinal: The Rise and Fall of George Pell. Melbourne : Melbourne University Publishing, 2019. 277 p.
34. McManus S. On fairness. Carlton, Victoria : Melbourne University Press, 2019. 100 p.
35. Patterson A. B. Man from Snowy River. Gosford, NSW : Scholastic Press, 2020.
36. White P. The tree of man. North Sydney, N.S.W. : Vintage, 2009. 479 p.
37. White P. Voss. Sidney : Penguin, 2009. 464 p.
38. Carey P. Jack Maggs. Scoresby : Penguin Books Australia, 1999. 344 p.
39. Carey P. True history of the Kelly Gang. Melbourne : Penguin Books, 2020. 496 p.
40. Winton T. Eyrie. Melbourne, Victoria : Penguin Books, 2014. 448 p.
41. Winton T. Cloudstreet: a novel. New York : Simon & Schuster, 2002. 426 p.
42. Winton T. Breath. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2008. 224 p.
43. Tsiolkas Chr. The slap. New York : Penguin Books, 2010. 496 p.
44. Lucashenko M. Too much lip. St Lucia, Queensland : University of Queensland Press, 2018. 318 p.
45. Lucashenko M. Black Russian: The long road to Australia's perestroika? *Griffith Review* 69: *The European Exchange*. URL: <https://www.griffithreview.com/articles/black-russian/>
46. SBS Australian Census Explorer. URL: <https://www.sbs.com.au/news/creative/census-explorer/xtjxeqygs>

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ
МІЖ ГЛОБАЛІЗАЦІЄЮ ТА ГЛОКАЛІЗАЦІЄЮ

У статті розглянуто вплив процесу глобалізації на зовнішню політику Австралії. Початок ліберальної стадії глобалізації обумовив адаптацію Австралії до нового міжнародного середовища. На глобальному рівні Австралія не змогла розірвати генетичні зв'язки з Британією. На локальному рівні Австралія пристосовується до багатополарних міжнародних відносин у Індійсько-Тихоокеанському регіоні. На початку ХХІ ст. поєднання глобальних і глокальних тенденцій сприяло входженню Австралії до військово-політичного блоку AUKUS разом з Великою Британією та США. Це засвідчило, що між китайським та американським варіантами глобалізації Австралія обрала другий варіант.

Ключові слова: Австралія, Велика Британія, глобалізація, глокалізація, Індійсько-Тихоокеанський регіон, Китай, США.

Yuri Martynov. Foreign policy of Australia between globalization and glocalization. The article examines the impact of the globalization process on Australia's foreign policy. The beginning of the liberal stage of globalization conditioned Australia's adaptation to the new international environment. At the global level, Australia has not been able to break its genetic ties with Britain. At the local level, Australia is adapting to multipolar international relations in the Indo-Pacific region. At the beginning of the 21st century, a combination of global and glocal trends contributed to Australia's entry into the AUKUS military-political bloc along with Great Britain and the United States. This proved that between the Chinese and American options for globalization, Australia chose the second option.

Keywords: Australia, Great Britain, globalization, glocalization, Indo-Pacific region, China, USA.

Історичний період 1960-х – 1990-х рр. став показовим з точки зору розвитку процесів глобалізації. Крах колоніальних імперій, гостра ідеологічна конфронтація доби «холодної війни» визначальним чином впливали на міжнародні відносини. Австралія в цей час позиціонувала себе як частину західного демократичного світу в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Потужний потенціал ресурсів корисних копалин, переважно англомовне населення, стабільність демократичних інститутів перетворили Австралію на важливого союзника передусім США та Великої Британії. В'єтнамська війна 1964–1975 рр. стала травмою для колективної свідомості австралійців. Внаслідок цього в австралійській політиці склалися передумови для формування консенсусу щодо самостійного позиціонування Австралії передусім в Індійсько-Тихоокеанському регіоні. З одного боку, Австралія щільно інтегрована до глобальних політичних та економічних процесів, з іншого боку, Австралія перетворилась на потужний регіональний полюс сили. Специфіка цього глокального рівня австралійської зовнішньої політики полягає у специфічній англосаксонській домінуючій ідентичності австралійської дипломатії та зовнішньої політики. Діалектика між ліберальною глобалізацією та глокалізацією як домінантними історичними процесами визначила специфіку зовнішньої політики Австралії зазначеного історичного періоду.

Домінантним трендом історіографічної традиції описання особливостей історичного розвитку Австралії, на нашу думку, є констатація того факту, що Австралія не зовсім органічно долучилась до ліберальної моделі глобалізації на початку 1990-х рр., маючи високий рівень оподаткування, великий вплив профспілок і, як наслідок, дорогу робочу силу, що понижало конкурентну спроможність австралійських товарів на світовому ринку. Більше до курсу ліберальної глобалізації вписувалась політика мультикультуралізму, коли до 20% населення країни складали вихідці з країн Азії [1, с. 163]. Аборигени побачили в цьому ущемлення своїх виняткових прав на самоуправління. У зовнішній політиці Австралія зберігала тісні відносини зі США. Одночасно Австралія претендувала на лідерство у південно-тихоокеанському кластері. На початку 2000-х рр. 74% товарного експорту Австралії припадали на країни

Азійсько-тихоокеанського регіону, куди також спрямовувалась половина прямих австралійських зарубіжних інвестицій [1, с. 195]. Це стало символом успішного позиціонування Австралії як регіонального лідера.

Глобалізація може аналізуватися як просторова експансія та як поглиблення інфраструктурної інтеграції. Глобальні зміни трансформують соціальні структури різних суспільств, звичайно, неоднаково. З ідеологічної точки зору проект глобалізації мав замінити вакуум, який утворився внаслідок кризи модерністського проекту створення справедливого та щасливого суспільства. Наразі, говорячи словами З. Баумана, маємо «розбалансований світ самотнього споживача» [2, с. 34]. Роль соціального інтегратора намагається відігравати реклама, але вона нездатна впоратися з цим титанічним завданням. Навпаки, нав'язлива реклама провокує розрив між бажаним та дійсним рівнями споживання та замість «двигуна торгівлі» стає джерелом депривації, тобто прірви між індивідуальними бажаннями та можливостями їхнього задоволення.

Водночас віртуальний інформаційний світ вперше у історії людства нівелює апріорне значення континууму «час-простір». Е. Тоффлер зазначає, що «ніколи ще в історії відстань не важила так мало. Ніколи ще стосунки людини з місцем проживання не були такими хисткими і недовговічними... Ми є свідками того, як втрачається для людини значення місця проживання. Ми виховали нову расу кочівників, і лише одиниці усвідомлюють, наскільки численна, повсюдно поширена й істотна така міграція» [3, с. 88]. Внаслідок цього глобалізація стає перманентним культурним шоком для різних локальних цивілізацій, суспільств та індивідуумів.

Глобалізація як складний соціальний процес досліджується різними науковими дисциплінами, але вона має досить складний сциентистський континуум пізнання. Точне визначення термінів веде до постійних епістеміологічних дебатів. Адже навіть точні кордони цивілізацій на географічній або політичній карті світу часто є довільними. Але без визначень неможливо утворення смислів. Наприклад, суспільство може розглядатися як сукупність людей, об'єднаних історично обумовленими соціальними формами спільного життя та діяльності. Суспільством може бути коло людей,

об'єднаних спільністю походження, становища та інтересів. Доки з суспільством не маєш прямого контакту, воно залишається «уявною спільнотою». Нарешті це може бути добровільне об'єднання людей заради досягнення певної мети. Група, на відміну від суспільства, є реальною спільнотою. Є думка, що існують лише індивіди, а реального суспільства немає. Водночас французький соціолог Еміль Дюркгейм стверджував, що суспільство є особливою соціальною реальністю, яку формує взаємодія різних людей. Наприклад, Інтернет це не просто колекція комп'ютерів, так і суспільство не лише сукупність індивідів. В Інтернеті комп'ютери поєднані комунікаціями зв'язку та обмін інформацією здійснюється завдяки єдиним програмам. У суспільстві індивіди поєднані мережею зв'язків, а роль програмного забезпечення виконує культура. Різні суспільства, які живуть у сучасному світі, перебувають на різних етапах впливу глобалізації. Навіть малодосліджені первісні індіанські суспільства в джунглях Амазонки не можуть похвалитися тим, що вони вільні від впливу глобалізації. Адже вирубка тропічних лісів не лише позбавляє планету зелених «легенів», а й зменшує ареал існування первісних племен.

Глобалізація – це квінтесенція сучасного етапу розвитку всього світу. Сутність процесу глобалізації визначається як формування та розвиток єдиного світового фінансово-економічного простору на основі комп'ютерних технологій. Внаслідок глобалізації змінюється характер людської праці, перетворюється жива людська свідомість. Отже, глобалізація є соціальним процесом, який здійснюється людьми на основі їхніх інтересів та ціннісних орієнтирів. Глобалізація є умовним «діагнозом» сучасності. Її ознаками стають такі соціальні процеси, як раціоналізація суспільного буття, урбанізація, поширення освіти та бюрократизації. Внаслідок щільних контактів утворилося суспільство підвищених ризиків. Людство дедалі частіше відчуває свою залежність від техногенних катастроф та їхніх негативних впливів. Мова йде не лише про такі катастрофи, як Чорнобильська (1986 р.) або витік нафти з родовищ у Мексиканській затоці (2010 р.), внаслідок чого послабилася тепла течія Голфстрім. Інтенсивна людська життєдіяльність стала негативним фактором впливу на кліматичні умови Землі.

Глобалізація також є результатом відносин між різними економічними суб'єктами. Водночас глобалізація є соціальним історичним процесом розвитку людства. Історія розвитку різних цивілізацій, які живуть власними цінностями, традиціями та нормами, не має спільної «програми». Але це не означає, що історія є абсолютним анархічним процесом. Архетипи є першоджерелами (кодами) розвитку культурних та соціальних моделей. Архетип створює психосоціальні засади цивілізаційної ідентичності. «Нині громадянські війни, а також, ще важливіше, визвольні війни, – пише відомий соціолог З. Бауман, – точаться за визнання права спільнот наділяти людей своїми ідентичностями» [4, с. 219]. Зрештою, різні ідентичності ускладнюють крос-культурні дослідження, але роблять особливо важливими їхні результати.

Визначення поняття «глобалізація» змінюється в залежності від ідеологічних преференцій та дисциплінарної належності суб'єктів, які займаються утворенням відповідних смислових конструкцій. Внаслідок цього наукове осмислення процесу глобалізації вимагає аналізу тотожності та відмінностей між різними дискурсами щодо глобалізації. Зазначений процес змінює стилі життя та соціальних практик багатьох суспільних груп. Тому саме поняття «глобалізація» вийшло за межі суто наукового вжитку та стало частиною сучасної масової суспільної свідомості. Пропаганда цього явища виявляється такою інтенсивною, що забезпечує абсолютизацію «глобалізації». Внаслідок цього, не з'ясувавши історичного феномену глобалізації, за допомогою її концепту пояснюють всі зміни в сучасному світі.

Німецький соціолог Ульріх Бек зазначає, що намагатися визначити поняття «глобалізація» – це все одно, що пробувати прибити цвяхом до стіни пудинг [5, с. 42]. Але він називає «глобалізмом» ідеологію панування світового ринку. Ідеологічно глобалізм ліквідує відмінність між політикою та економікою. Під глобалістською розуміється життя в світовому співтоваристві, коли жодна країна або група країн не може відгородитися від інших країн. Парадоксом є наявність світового співтовариства без універсальної держави та світового уряду. Тож під «глобалізацією» У. Бек розуміє процеси, внаслідок яких суверенітет національних держав підпорядковується

ся владним можливостям та ідентичності транснаціональних акторів. Американський соціолог Р. Робертсон запропонував залучити поняття глокалізація у дебати щодо форми глобалізації. На його думку, «проблема форми глобалізації пов'язана з ідеологічно забарвленим поняттям світопорядку» [6, с. 67]. Глокальне де-факто є для Австралії формою забезпечення життєво важливих інтересів.

Метою статті є аналіз діалектики взаємовпливів процесів глобалізації та глокалізації на зовнішню політику Австралії.

Помилково розглядати глобалізацію у традиційній лінійній схемі, адже цей процес одночасно є як розвитком нових соціальних структур, процесів та явищ, так і руйнацією або принаймні «трансформацією» досі існуючих соціальних суб'єктів. Глобалізація оновлює ідею єдності та взаємозалежності людства. Ствердилося два основних концептуальних підходи до визначення хронології цього соціального процесу. Перший доводить, що процес глобалізації розвивається кілька століть й наприкінці ХХ ст. він лише вийшов на якісно новий етап свого становлення. Глобалізація в такому разі розглядається у поєднанні з процесами модернізації, а її історією стає історія вестернізації. Другий підхід ґрунтується на уявленні про те, що глобалізація є винятково рисою сучасності, коли навіть місцеві соціальні явища формуються під впливом наднаціональних процесів. В такому разі процес глобалізації вміщено в структуру світ-системи (за І. Валерстайном).

Та чи здатні соціальні науки максимально адекватно осмислити процес глобалізації? Адже класична соціологічна думку будувалася на основі аналізу суспільств, соціальних структур як одиниць дослідження спільноти, обмежених територією національних держав. Предметом соціальної глобалістики стає глобальне суспільство та цивілізація. Зрештою, якщо глобалізацію визнавати реальністю, вона стає реальністю у своїх наслідках.

Залежно від концептуальних трактувань можна побудувати різні історичні періодизації та відповідні історичні форми глобалізації. Глобалізація доби передмодерну ототожнюється з політичними й військовими імперіями, світовими релігіями, міграційними рухами кочових народів до оброблених земель аграрних суспільств. Наслідками кожної навали були розорення, підкорення, епіде-

мії. Домодерний період в історії глобалізації завершується послабленням або припиненням багатьох традиційних видів зв'язків. Динаміка регульованих глобалізаційних потоків була невисокою. Текстові послання, пересування купців та представників влади відбувалися зі швидкістю гужового транспорту. Глобалізація доби раннього модерну (1500–1850 рр.) пов'язана з європейською колоніальною експансією.

Атлантична работоргівля становила основу трансатлантичної економічної взаємодії. Поширення в Європі верстатного друкування сприяло розвитку культурного обміну. Наприкінці цієї доби залізниці, пароплави, досягнення у будівництві каналів і доріг полегшили взаємозв'язки між різними територіями. Виміри центр – периферія, місто – село створювали кращу модель осмислення політичного простору, ніж політичні кордони між державами. Кордони залишаються шрами історії. Глобалізація доби модерну (1850–1945 рр.) пов'язана з індустріалізацією, поширенням ідей лібералізму, націоналізму та марксизму. Сформувалася всесвітня система націй-держав, пов'язаних різними режимами регулювання та управління.

У всьому світі представники елітних прошарків суспільств споживають однакові продукти, отримують інформацію зі спільних джерел, мають схоже уявлення про щастя й горе, страждають від однакових хвороб, обирають схожі розваги. Констатуючи цей факт, треба визнати, що глобалізацію стимулювали не лише імперські амбіції США, хоча її витoki знаходяться саме там. Суттєвий вплив на модерні ідеї національної державності має діяльність транснаціональних корпорацій. В епоху постмодерну вони створили сучасний феномен глобалізації. На зміну компаніям, які виробляли та розподіляли товари в межах однієї країни, прийшли концерни, капітал яких не обмежується державними кордонами. Золотий дощ розмиває будь-які кордони, але за гроші ми платимо свободою та появою нових ризиків.

Транснаціональні корпорації контролюють великий капітал, мають реальну владу, завдяки чому вони стали важливими гравцями на міжнародній арені. У зв'язку з цим змінилися й суспільство та культура. Часто працюючим у пошуках кращих умов буття до-

водиться емігрувати до чужої країни, де доведеться адаптуватися. Тому виробляється певний стандартний образ життя, принаймні цих «нових кочовиків». Традиційні елементи національних традицій через комерцію перетворилися на модні товари глобального ринку. Наприклад, це можуть бути мережі японських ресторанів або французька кухня, яка 2010 р. була визнана ЮНЕСКО культурним надбанням людства.

Популярна культура через фільми, книжки, музику не лише розважає споживачів, а й формує умови для нівелювання відмінностей між ними. Зворотній результат уніфікації полягає у привабливості ідеї повернення до витоків, які часто ведуть до фанатизму та архаїзації. За історичної доби модерну потужні національні держави нищили окремі етнічні культури, аби зміцнити єдність нації заради того, щоб всіх громадян об'єднувала спільна культура й ідеологія. В епоху постмодерну, навпаки, особливе значення набувають мовні, культурні, релігійні особливості та ідентичності. По мірі того, як традиційні національні держави поступаються владою міжнародним об'єднанням, уніфікацію змінює поліфонія. Сучасність заохочує все місцеве, аборигенне, даючи носіям маргінальних культур відчуття свободи та рівноправності з іншими націями. «Націоналізм, – зазначає Е. Гелнер, – це політичний принцип, згідно з яким політична та національна одиниці мають збігатися». Але «потенційних націй набагато більше, ніж потенційно життєздатних держав» [7, с. 29–30]. Причому ніхто не вчить людей раціонально мислити, але усі зацікавлені «партії» наполегливо вчать ненавидіти. Це також створює додаткові ризики від процесу глобалізації. За умов глобальної «стандартизації» монополія на законну освіту є набагато важливішою за монополію на законне насильство. Освіта суттєво впливає на ідентичність. Доки національні держави протегують однорідні «високі культури», а освіта остаточно не глобалізувалася, націоналізму ніщо не загрожує. Однак формування масової культури досить активно відбувається у так званих молодіжній популярній культурі, яка має інтернаціональний, а не суто національний характер. Навіть закриті суспільства капітулюють перед символами поп-культури.

Водночас глобалізація перетворює автентичність на товар та виставляє його на світовому ринку. Прибуток від того подвійний: з одного боку, екзотика приносить дохід, а по-друге, легше зводити її до меж, дозволених стандартизацією. Глобалізація належить до тих часово-просторових процесів змін, внаслідок яких суперечливо відбувається процес формування нової цивілізації. Часто термін глобалізація використовується як синонім терміну інтернаціоналізація, який віддзеркалює взаємозв'язок та взаємозалежність людей та соціальних інститутів всього світу. Міжнародний валютний фонд веде мову про глобальний вимір фінансових операцій, внаслідок чого збільшується швидкість міжнародної торгівлі товарами, послугами, фінансовими активами порівняно з темпами їхньої внутрішньої реалізації. Головним статистичним показником розвитку реальної глобалізації МВФ вважає співвідношення обсягу світової торгівлі (визначається як сума експорту товарів та імпорту послуг) до світового валового продукту (сукупного обсягу вироблених товарів і послуг).

Основною рушійною силою реальної глобалізації було суттєве скорочення витрат, потрібних на організацію торгівлі. Тобто зменшення транспортних витрат, скорочення витрат, потрібних на збирання та поширення інформації та зменшення державних тарифних бар'єрів. Епоха фінансової глобалізації настала на початку 1970-х рр. Однак глобалізації, яка розуміється як угода про лібералізацію світового ринку, бракує демократичної легітимації.

Німецький філософ О. Гьофе визначає «глобалізацію» як «зростання й ущільнення мережі світових соціальних взаємин» [8, с. 14]. На його думку, глобалізація властива не лише царині господарювання та праці. Економічні зміни залежать від політичних рішень, технічних інновацій, змін у менталітеті. Внаслідок глобалізації долаються кордони соціальної, політичної та економічної діяльності. Завдяки цьому події, рішення, діяльність в одному регіоні світу набувають значення для індивідів і спільнот у віддалених регіонах планети. Конкретні форми, яких набуває глобалізація, відрізняються в залежності від своєї історичної епохи.

Глобалізація не є лінійним процесом, тому вона може осмислюватися як диференційоване явище. Також треба пам'ятати, що

глобалізація – це складна система суперечливих соціальних процесів, а не якийсь особливий «стабільний» стан світової спільноти. Глобальна взаємозалежність не сприймається усіма народами однаково.

Військова сила є важливим фактором розгортання процесу глобалізації. Прикладами цього є дві світові війни ХХ ст., а також «холодна війна». Важливими агентами процесу глобалізації є транснаціональні корпорації. ТНК – це суб'єкти світової економіки, які виробляють товари або пропонують послуги у багатьох країнах. За допомоги прямих інвестицій вони контролюють філії у різних регіонах. Ледь не першою ТНК може вважатися Британська Ост-індська компанія. Вона існувала в 1600–1858 рр. та володіла монополією на індійському ринку. В період найбільшого розквіту названа компанія мала квазідержавну владу в Індії. Перша світова війна 1914–1918 рр. розладнала світові потоки інвестицій та повернула глобальну економіку до стану закритих ринків. Ситуація почала змінюватися після закінчення Другої світової війни 1939–1945 рр. Тоді за умов військово-політичного домінування США в світі відбувався процес оформлення Європейського Економічного Співтовариства (1947–1957 рр.). СРСР за умов «холодної війни» у світовому розподілі праці займав ізольовану позицію тому, що намагався вибудувати власну зону впливу.

Після розпаду СРСР ідеологічні перешкоди на шляху розвитку процесу глобалізації були подолані. Американський політолог Ф. Фукуяма у праці «Кінець історії» зробив висновок про остаточну перемогу ліберальної ідеології. Суто формально, у глобальному масштабі лібералізм більше не має рівного собі конкурента. Хоча, особливо після терактів 11 вересня 2001 р., у такій ролі пропонується розглядати радикальних прихильників ісламу. Вони здаються, так само, як і радикальні революціонери марксистсько-ленінської доби у версії «світової революції», прихильниками ідеї «революційного» створення «глобального ісламського суспільства». Правда, ресурсні можливості багатих суспільств, які належать до так званого «золотого мільярду», та ісламських країн «третього світу» виглядають неспівмірними. Серйозною перевагою бідного «ісламського мільярду» населення виглядає демографічна перевага. Західні суспільства

стрімко старіють, втрачаючи демографічний потенціал. Зменшення народжуваності стає симптомом старіння населення та проблем із наповненням пенсійного фонду. Система соціального страхування не може бути досконалою. Завжди будуть ті, хто не доживає до пенсійного віку. Встановлюється залежність між зменшенням народжуваності та залученням іноземної робочої сили. Виходячи з мальтузіанської традиції, вважається, що кількість населення має бути економічно виправданою. До економічної глобалізації цей закон діяв максимум у регіональному масштабі. Наразі він набув глобальних масштабів.

Глобалізація економіки передбачає вільне пересування не лише товарів, капіталів, а й робочої сили. Це дає можливість роботодавцям у розвинутих країнах економити на заробітній праці всіх категорій найманих робітників. Некваліфікованим емігрантам платять менше. При цьому тарифна сітка прив'язана до мінімальної зарплати. Водночас виробництва «експортуються» до країн з низьким рівнем заробітної плати. Тому більша частка робітників у розвинутих країнах зайнята у сфері обслуговування, а не виробництва. Але ця сфера також не може дати роботу всім. Однак причина глобалізації не у демографічних проблемах, а у вичерпаності розвиненими країнами можливостей економічного зростання.

Поворотним моментом глобалізації як соціального процесу став початок восени 2008 р. світової економічної рецесії. «Часткова» та «системна» глобалізація опинилися у кризовому стані. Але це не означає «кінець» процесу глобалізації. Навпаки, пошук шляхів виходу зі стану економічної кризи, як доводить досвід також глобальної рецесії 1929–1933 рр., може привести до нових тенденцій, форм та наслідків глобалізації у період після завершення кризи. Впродовж цього періоду можуть бути сформовані нові соціальні норми, покликані відновити моральні засади функціонування глобального фінансового ринку та його зв'язок з реальною (а не лише віртуальною) економікою. Якщо справа не завершиться встановленням фінансової тиранії на основі грабіжницького проценту світових банкірів над виробництвом і національними державами.

Глобальне управління має бути концептуально визначеним щодо ієрархії цілей та пріоритетів та щодо визначення конкретних

засобів досягнення цілей управління. Неспроможність визначити ієрархію цілей та способів їх досягнення створює концептуальні помилки управління, які ведуть до глобальної управлінської кризи. Добробут «золотого мільярду» (всередині дуже диференційованого) засновано на експлуатації решти світу. Але цей світ скорочується. Китай, Індія, Бразилія вже виходять з-під такої опіки, стаючи самостійними гравцями.

За умов фінансової лібералізації процеси на міжбанківських біржах визначають стан економіки. Гроші більше не залежать від праці та ресурсів, а самі по собі вони лише папірці. Загалом світова економічна криза впродовж 2008–2010 рр. довела факт існування системи міфів про глобалізацію. По-перше, стало зрозуміло, що економічна глобалізації (як і чимало соціальних процесів) не є незворотною. Тому глобалізація не може започаткувати «безкінечний» прогресивний процес історичного розвитку. По-друге, функціонування світового ринку не може скасувати національні економічні системи, які продовжують працювати в рамках національних кордонів. По-третє, зменшення втручання державних структур в економіку може привести, як це вже було у 1929–1933 рр., до розбалансованості ринкової системи. Однак «державний дирижизм» має бути виправданий конкретними умовами розвитку національної та світової економік. По-четверте, транснаціональні корпорації виявилися неспроможними відмовитися від частини прибутків заради стратегічного розвитку новітніх технологій. По-п'яте, глобальний ринок капіталів потребує глобальних інструментів регулювання. Боротьба з кризою у фінансовій сфері впродовж 2008–2009 рр. відбувалася за рахунок накачування економіки інфляційними грошима.

Коли цей фінансовий пузир лопне, криза вийде за межі економічної складової та випробуватиме на міць існуючу соціальну, геополітичну та військову структури сучасного світу. Після виходу кризи за економічні межі його логіку визначатимуть процеси цивілізаційного масштабу. До 2019–2020 рр. не вдалося нейтралізувати причини циклічних збоїв глобальної економіки, які призвели до кризи 2008 р. До цих проблем додалися тенденції технологічного переходу до постіндустріального економічного укладу. Австралія опинилась в центрі протиріч цих тенденцій. Пандемія коронаві-

русу 2019–2021-х рр. наглядно продемонструвала діалектику глобального і локального. Глобальні логістичні зв'язки, глобальний поділ праці, здавалося, наштотхнулися на перешкоди локдаунів. На перший план вийшли регіональні (глокальні) зв'язки. Одночасно Австралія зміцнює традиційні глобальні зв'язки зі США та Великою Британією, особливо у військово-політичній сфері.

Висновки. Австралія впродовж 1990-х рр. перетворилась на регіонального лідера в Індійсько-Тихоокеанському просторі. Австралійська зовнішня політика в регіоні покликана шукати і знаходити баланс між зв'язками з Індією, Китаєм та Японією. У 2004 р. Індія, Австралія, Японія і США надали гуманітарну допомогу азійським країнам, які того року постраждали від катастрофічного цунамі. Ця четвірка розглядається як продюсери процесу формування нового азійського демократичного порядку. Вихід Великої Британії з ЄС сприяв поновленню тісних австралійсько-британських зв'язків. Через Британію Австралія знову підключилась до глобальних процесів, залишаючись регіональним лідером.

Використані джерела та література:

1. *Скоробогатых Н.С. История Австралии. XX век* / Отв. ред. В. П. Николаев; Институт востоковедения РАН. М. : ИВ РАН, 2015. 452 с.
2. Бауман З. *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства* / Пер. з англ. І. Андрущенко. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.
3. *Торфлер Э. Шок будущего* / Пер. с англ. М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. 557 с.
4. Бауман З. У пошуках центру, що тримає. *Глобальні модерності* / За ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та Р. Робертсона; пер. з англ. Тараса Цимбала. К : Ніка-Центр, 2008. С. 201–220.
5. Бек У. Что такое глобализация? М. : Прогресс-Традиция, 2001 . 304 с.
6. Робертсон Р. Локалізація: часопростір і гомогенність-гетерогенність / За редакції М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона; пер. з англ. Т. Цимбала. К. : Ніка-Центр, 2008. С. 48–71.
7. *Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм* / Пер. з англ. К. : Таксон, 2003. 300 с.
8. Гюфе О. Демократія в епоху глобалізації. Київ : ППС-2002, 2007. 436 с.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Проаналізовано стратегічні імперативи та основні пріоритети зовнішньої політики Австралії після Другої світової війни. Розглянуто глобальний та регіональний виміри зовнішньої політики Австралії в другій половині ХХ ст. Досліджено вплив Холодної війни на особливості формування зовнішньополітичної стратегії Австралії. Показано еволюцію відносин між США та Австралією в контексті глобальних та регіональних геополітичних процесів другої половини ХХ ст. Проаналізовано особливості місця й ролі Австралії в блоковому протистоянні часів Холодної війни, зокрема її участь у локальних конфліктах в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Показано особливості формування регіональної політики Австралії, зокрема її ролі у відносинах з малими країнами Океанії.

***Ключові слова:** Австралія, Холодна війна, Корейська війна, В'єтнамська війна, Східний Тимор.*

Igor Vietrynskyi. The main directions of Australian foreign policy in the second half of the XXth century. The main priorities of foreign policy and strategic imperatives of Australia after the Second World War are analyzed. The global and regional dimensions of Australian foreign policy in the second half of the 20th century are considered. The impact of the Cold War on the specifics of the formation of Australian foreign policy strategy has been studied. The evolution of relations between the USA and Australia in the context of global and regional geopolitical processes of the second half of the 20th century is shown. The specifics of Australia's place and role in the Cold War-era bloc confrontation are analyzed, including its participation in local conflicts in the Asia-Pacific region. Features of the formation of Australian regional policy are shown, in particular its role in relations with small countries of Oceania.

Keywords: *Australia, Cold War, Korean War, Vietnam War, East Timor.*

Епоха біполярності, що наступила після завершення Другої світової війни, характеризувалася глобальним протистоянням двох систем на чолі з наддержавами США та СРСР. Суперництво носило насамперед світоглядний характер і відбувалося в більшості сфер суспільного життя: економічній, політичній, культурній, ідеологічній та, звичайно, військовій. Цей період, коли світ здебільшого розділювався на два протиборчих табори, отримав також назву Холодна війна. Характерною рисою цієї епохи стало постійне виникнення окремих «вогнищ» – локальних конфліктів, де СРСР і США опосередковано чи прямо підтримували учасників протистояння з метою залучення конкретної держави до своєї зони впливу. Прикладами таких осередків протистояння стали війни в Кореї, В'єтнамі, Афганістані тощо.

Протиборство двох систем стало справжнім випробуванням для третіх держав, які мали вибудовувати свою зовнішню політику з урахуванням існуючих реалій та викликів для їх національної безпеки. Приєднання до однієї зі сторін автоматично означало протистояння з країнами протилежного блоку, в той же час спроби зберегти нейтралітет цілком могли перетворити державу на одне з «вогнищ» Холодної війни. Австралія не стала винятком, тож її молода дипломатія була змушена маневрувати та відстоювати свої національні інтереси в умовах американського впливу та непростой геополітичної ситуації в регіоні, де раз по раз спалахували конфлікти, напряду пов'язані з суперництвом наддержав. Зважаючи на успішне вирішення цієї непростой задачі, дослідження досвіду зовнішньої політики Австралії на цьому історичному етапі є актуальним та доцільним. Особливо в умовах, коли наша держава протистоїть російській агресії, виборюючи своє право на самостійне визначення вектору стратегічного розвитку.

Метою статті є аналіз характерних особливостей та стратегічних імперативів зовнішньої політики Австралії у 50-х – 90-х рр.

Події Другої світової війни зумовили трансформації зовнішньополітичних пріоритетів Австралії, насамперед з військово-strate-

гічної точки зору. Якщо до 1939 р. основним союзником та гарантом безпеки П'ятого континенту була Велика Британія, то вже під час війни Австралія була змушена звертатися по допомогу в обороні держави до США, оскільки Лондон не мав необхідних ресурсів для війни в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та радше сам потребував підтримки у протистоянні з нацистською Німеччиною.

Стратегічне союзництво між Австралією і США не обмежилось лише захистом П'ятого континенту від японської агресії, й 1 вересня 1951 р. в Сан-Франциско між цими двома державами, а також Новою Зеландією було укладено Тихоокеанський договір про безпеку, відомий також як пакт АНЗЮС (ANZUS). Згідно договору сторони зобов'язувалися до надання взаємної допомоги у випадку агресії, а також до вирішення суперечностей мирним шляхом. Він вступив в силу у 1952 р. і був покликаний гарантувати безпеку Австралії та Нової Зеландії в рамках стратегії США щодо переозброєння Японії [1].

Вже у другій половині 1960-х рр. Австралія мала доволі широку мережу дипломатичних представництв за кордоном – 59 посольств, місій, генеральних консульств та інших представництв. Міністерство закордонних справ Австралії налічувало більше ніж 1500 чол., куди входили співробітники центрального апарату, а також представництва за кордоном. В рамках антикомуністичної політики Австралія уникала розширення відносин з країнами соцтабору, до 1966 р. дипломатичні зносини було встановлено лише з СРСР, це відбулося в 1942 р. ще до початку Холодної війни. Однак події наступних десятиріч продемонстрували, що існування соцтабору стало реальністю, яку неможливо ігнорувати. В 1967 р. Австралія встановлює дипломатичні відносини з Монгольською Народною Республікою та укладає торгівельні відносини з Соціалістичною Республікою Румунія та Угорською Народною Республікою. В грудні 1972 р. було встановлено дипломатичні відносини та відбувся обмін посольствами з Китайською Народною Республікою, відповідно було закрито австралійське посольство на Тайвані. Ці кроки стали частиною змін зовнішньої політики держави після приходу до влади лейбористського уряду, одним з перших кроків якого стало також встановлення дипломатичних відносин з Німецькою Народною

Республікою, а в лютому 1973 р. – з новоствореною Демократичною Республікою В'єтнам [2]. В рамках нового курсу на економічну та політичну самобутність Австралії відбувалося поживавлення відносин з країнами Південної та Південно-Східної Азії. Насамперед це стосувалося торгівлі, обсяг якої після Другої світової війни невпинно зростав і до 1970-х рр. експорт до цих країн збільшився більш ніж в 10 разів порівняно з довоєнним періодом. Серед основних економічних партнерів Австралії в регіоні можна виділити Індонезію, Філіппіни, Індію, Японію, Таїланд, Бірму, Тайвань та інші.

Зважаючи на тісні союзницькі відносини між Австралією та США, жодних сумнівів щодо блокової приналежності П'ятого континенту в рамках Холодної війни не могло бути. Окрім суто військової компоненти, єдність Австралії із Західним світом (тут і далі використовуємо цей термін відповідно до українського політико-географічного сприйняття) носила також цивілізаційний та соціокультурний характер, бо австралійці цілком природно й закономірно розглядаються в якості частини «англосаксонського світу».

Зовнішньополітична стратегія Австралії в другій половині ХХ ст. мала два основні виміри: регіональний та глобальний. В рамках першого основною метою австралійського уряду було сприяння розбудові відносин з сусідніми країнами, насамперед, в галузі економіки. На глобальному рівні Австралія прагнула відігравати активну роль в підтримці зусиль Західного блоку в цілому й США зокрема у протистоянні СРСР та комуністичному руху.

Зокрема, прем'єр-міністр Р. Мензіс вважав, що йдеться про глобальну комуністичну агресію, яка спрямована на весь регіон Південно-Східної Азії та потребує відповідної реакції Заходу. У 1951 р. Мензіс попереджав про «безпосередню загрозу війни» і наголошував, що зважаючи на розмір території Австралії і порівняно невелику кількість населення буде неможливо протистояти комуністичній загрозі без підтримки «сильних друзів» – країн Заходу [3, с. 248]. Саме в рамках пошуку такої підтримки Австралія приєдналася до двох військово-політичних союзів за участі США та інших країн регіону – ANZUS та SEATO.

Організація Договору про Південно-Східну Азію (SEATO) створювалася на основі підписаного 8 вересня 1954 р. Манільського

Пакту – договору про колективну оборону в Південно-Східній Азії [4]. Головною метою організації була протидія тенденціям, коли регіональні націоналістичні рухи посилювали свої позиції завдяки комуністичній ідеології і, відповідно, користувалися підтримкою всього комуністичного блоку. Країни Пакту в разі виникнення загрози миру й стабільності зобов'язувалися вступати в консультації одна з одною щодо вживання необхідних заходів для протидії прямому збройному нападу – індивідуально або колективно. Також загрозою вважалися підірвні дії ззовні з метою порушення територіальної цілісності й політичної стабільності країн-учасників SEATO [5].

В рамках Холодної війни Австралія прагнула підкреслити свою відданість цінностям та політиці Західного блоку, зокрема, шляхом підтримки американської політики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Відповідно, коли відбулася ескалація конфлікту на Корейському півострові між прокомуністичною північною частиною та прозахідною південною, австралійський уряд також надіслав свої війська для підтримки зусиль Західних союзників. Прем'єр-міністр Р. Мензіс, хоча й був ярим антикомуністом, не був прибічником спрямування австралійських військ у Корею, проте зусиллями міністра закордонних справ сера Персі Спендера контингент було відправлено. Австралійці, усвідомлюючи, що Велика Британія також відправить свій контингент на корейську війну, прагнули зробити це раніше, тим самим продемонструвавши високий рівень підтримки союзників зі США. Через кілька днів після вторгнення північно-корейських військ на територію Південної Кореї у 1950 р. П. Спендер переконав виконувача обов'язків прем'єр-міністра А. Фаддена вступити у війну. Що й було зроблено негайно. Коли Р. Мензіс повернувся з відрядження, йому було представлено довершений факт, і він публічно підтримав це рішення [6].

Після 35 років японського панування внаслідок поразки Японії у 1945 р. Корейський півострів розділили на окупаційні зони між СРСР та США – Північну та Південну відповідно. Однак лідер Північної Кореї Кім Ір Сен, якого підтримував Радянський Союз, активно готувався до вторгнення на південь з метою силового об'єднання країни під своїм керівництвом. 25 червня 1950 р. північ-

нокорейські війська перейшли 38-у паралель, атакувавши Південну Корею. У відповідь вже за два дні Рада Безпеки ООН спрямувала сили кількох країн, що бажали підтримати Південну Корею (серед яких була й Австралія), їй на допомогу. Сили міжнародної коаліції ООН очолили Сполучені Штати, а її Верховним головнокомандувачем став генерал Дуглас Макартур, який під час Другої світової керував союзним контингентом, що здійснював оборону П'ятого континенту.

Австралійське суспільство та політичні сили підтримали участь у корейській кампанії, чому сприяли потужні антикомуністичні настрої в державі. До Південної Кореї було спрямовано 77-му ескадрилью Королівських повітряних сил Австралії, а також фрегат HMAS *Shoalhaven* та есмінець HMAS *Bataan*, які на той момент знаходились в Японії [6]. Зважаючи на те, що корейська війна була насамперед сухопутною, у вересні 1950 р. уряд спрямував туди 3-й батальйон Королівського австралійського полку, а згодом його посилили 1-м та 2-м полками. Не дивлячись на те, що майже всі регулярні піхотні війська Австралії було відправлено до Кореї, уряд не став запроваджувати військову повинність [6].

Австралійські військові робили свою роботу професійно, демонструючи відвагу та високий рівень військової майстерності. Зокрема, під час битви при Кап'юнгі австралійський батальйон, що нараховував близько 800 солдатів, разом з канадським батальйоном розгромили китайську дивізію чисельністю близько 15 тис. чол., не дозволивши їй взяти Сеул. Обидва батальйони були нагороджені грамотами Президента США. Загалом участь у Корейській війні взяли майже 18 тис. австралійських солдатів, моряків, льотчиків та медсестер. Кількість постраждалих серед австралійського контингенту склала 339 чол. убитими та 1216 чол. пораненими [6]. Загальна кількість постраждалих від війни з обох сторін, враховуючи мирних мешканців, сягнула кількох мільйонів, зокрема втрати Китаю склали щонайменше 110 тис. вбитими та 380 тис. пораненими. Точних оцінок немає, але не менше ніж по 500 тис. убитими й пораненими втратили армії Північної та Південної Кореї, в свою чергу втрати серед мирного населення обох країн сягають 2 млн [7].

Підтримка союзників у протистоянні комуністичному блоку була важливим елементом зовнішньої політики Австралії, а участь в Корейській війні стала вагомим проявом солідарності з боку П'ятого континенту. Разом з тим, австралійське суспільство не розуміло сенсу цієї війни, що не несла прямої загрози Австралії. Відповідно учасників Корейської війни зустріли досить байдуже після їх повернення додому, а сам конфлікт нерідко називають «забутою війною».

Політика Австралії, спрямована на підтримку зусиль Заходу щодо стримування комуністичної експансії, мала системний та послідовний характер. Якщо під час Корейської війни головною рушійною силою антикомуністичного блоку виступали США, то в рамках врегулювання так званої «Надзвичайної ситуації в Малайї» провідним ініціатором була Велика Британія. Австралія цілком закономірно підтримала свого традиційного союзника й взяла безпосередню участь у врегулюванні малайської кризи.

Операція в Малайї тривала з 1948 по 1960 рр. та фактично була війною з партизанськими загонами комуністів, яких підтримувала частина місцевого населення, проте термін «війна» не використовували з юридичних та економічних міркувань – страхові компанії відмовились би робити виплати постраждалим власникам.

Участь Австралії в урегулюванні Малайської кризи почалася у 1950 р., коли до Сінгапуру було спрямовано літаки й персонал Королівських австралійських повітряних Сил, зокрема, шість бомбардувальників «Lincoln» з 1-ї ескадрильї склали основу повітряних операцій. Зі зростанням кількості наземних сил потреба в авіації зменшувалась і, починаючи з 1952 р., бомбардувальники використовувались як підтримка в рамках комбінованих атак проти партизан-комуністів. Однією з найбільш успішних стала подібна скоординована операція на схід від Іпоха в штаті Перак у липні 1954 р. [8].

Коли в жовтні 1955 р. на о. Пінанг прибули піхотинці 2-го батальйону Королівського Австралійського Полку, фінал операції та успіх британського командування були вже очевидними, однак почався тривалий та непростий етап зачистки, реалізований здебільшого силами австралійського контингенту. Батальйон діяв у

складі 28-ї бригади Співдружності, антикомуністичні операції почалися в січні 1956 р. та тривали понад 20 місяців. У жовтні 1957 р. 2-й батальйон покинув Малайю, а його місце зайняв 3-й батальйон Королівського Австралійського Полку, що продовжив участь в операціях в Пераку і Кедахі. Участь батальйону підвищила можливості сил Співдружності, посиливши перевагу над комуністами. Як наслідок, до квітня 1959 р. один з головних комуністичних центрів – Перак – був оголошений безпечним. В жовтні 1959 р. на зміну 3-му батальйону, який покинув Малайю, прибув 1-й батальйон Королівського Австралійського Полку [8].

Враховуючи, що рівень загрози продовжував знижуватись, уряд Малайї 31 липня 1960 р. офіційно оголосив про завершення Надзвичайного стану. Однак, 1-й батальйон Королівського Австралійського Полку залишався в Малайї до жовтня наступного року, після чого його замінив 2-й батальйон. В серпні 1962 р. австралійці брали участь в операціях проти комуністів у Перлісі та Кадахі, завершивши своє перебування в країні у серпні 1963 р. напередодні проголошення незалежності Малайзійської федерації, яке відбулося 16 вересня 1963 р.

Окрім авіації та піхоти, Австралія також допомагала Лондону, забезпечуючи артилерійську та інженерну підтримку, зокрема, аеродромно-будівельна ескадрилья побудувала головну злітно-посадкову смугу для бази ВПС в Баттерворті на узбережжі Малайї. Кораблі Королівського Австралійського Флоту, які знаходились у водах Малайї, забезпечували вогневу підтримку наземних військ. Австралійські сухопутні сили входили до Далекосхідного стратегічного резерву Британської Співдружності, що був створений у 1955 р. насамперед для стримування комуністичної загрози у Південно-Східній Азії, зокрема в Малайї та Сінгапурі. За період участі у врегулюванні Малійської кризи загинули 39 австралійських військовослужбовців і 27 отримали поранення [8].

В рамках стратегії протистояння глобальній комуністичній агресії, яку сформулював Р. Мензіс, Австралія рішуче підтримала Сполучені Штати у наданні допомоги Південному В'єтнаму проти контрольованого комуністами Північного. Проте, на відміну від Малайської кампанії, яка враховувала інтереси місцевого населен-

ня, дії США у В'єтнамі носили виключно характер геополітичного протистояння з СРСР та комуністичним блоком.

Австралійський уряд під час Холодної війни займав яскраво антикомуністичну позицію, тож цілком розділяв американську політику, засновану на «теорії доміно», яка передбачала, що здобуття комуністами влади в одній країні Індокитаю швидко призведе до захоплення інших країн Південно-Східної Азії. Починаючи з 1962 р. Австралія починає надавати Південному В'єтнаму консультації воєнного характеру, щоб допомогти запобігти його об'єднанню з комуністами Півночі. На початку серпня 1962 р. група з тридцяти австралійських офіцерів і старших унтер-офіцерів прибула до столиці Сайгону. В якості першого кроку Австралії у підтримці американської коаліції було сформовано навчальну групу австралійської армії у Південному В'єтнамі, яка отримала назву «Команда», або AATTV. Коли у 1965 р. США прийняли рішення про введення військ до В'єтнаму, австралійський уряд негайно підтримав свого союзника [3, с. 251]. В червні 1965 р. до провінції Б'єнхоа було спрямовано 1-й батальйон Королівського Австралійського Полку. З серпня 1964 р. в провінції Вунгтау діяли австралійські транспортні літаки у складі 35-ї ескадрильї Королівських Австралійських Повітряних Сил, матеріально-технічну та тактичну підтримку здійснювали вертольоти з 9-ї ескадрильї, що базувалися в Нуї Дат провінції Фуок Туй [9]. Там же в період з квітня по червень 1966 р. було розміщено гарнізон бригади 1-ї австралійської оперативної групи, яка зазвичай складалася з двох або трьох батальйонів Королівського Австралійського Полку. До складу групи входив також артилерійський полк та підрозділи танків, бронетранспортерів та спеціальної повітряної служби [10]. В частинах Анзака спільно з австралійцями служили також артилеристи та піхотинці з Нової Зеландії. Разом з військами підтримки Анзаку – інженерами, медиками, зв'язківцями, розвідниками, що також базувалися в різних містах В'єтнаму, – загальна кількість австралійського контингенту в 1969 р. склала 7672 військовослужбовців. Одночасно новозеландські сили нараховували 552 військових. Крім того, з 1967 р. 2-га ескадрилья Королівських Австралійських Повітряних

Сил, оснащена бомбардувальниками, виконувала ударні завдання у складі військ армії США [9].

Участь австралійського контингенту мала свої успіхи та невдачі, але сама війна виявилась дуже непопулярною в Австралії. Після кількох масштабних битв стало зрозуміло, що Південний В'єтнам та союзники не зможуть досягти впевненої перемоги. Аналогічно до США австралійський антивоєнний рух набирав обертів, і до 1970-1971 рр. сотні тисяч громадян по всій країні брали участь в маршах за мораторій. На тлі масштабних антивоєнних настроїв австралійський уряд почав вивід військ, і в грудні 1972 р. останні бойові підрозділи повернулися додому. Загалом у в'єтнамській війні в період з 1962 до 1973 рр. взяли участь близько 60 тис. австралійців, 521 військовий загинув та понад 3 тис. було поранено [9].

Незважаючи на досить обмежену участь Австралії у в'єтнамській кампанії та відносно невеликі втрати в порівнянні з іншими конфліктами, ця війна продемонструвала кілька важливих тенденцій щодо зовнішньополітичних орієнтирів П'ятого континенту. Насамперед, був очевидним й відкритим курс на підтримку зовнішньополітичної позиції США, фактично австралійська політика часто «рухалася в фарватері» американських союзників. Зокрема, так відбулося й в ситуації з війною у В'єтнамі, участь в якій була скоріше даниною позиції союзника, аніж насправді прагненням австралійського народу. В той же час австралійське керівництво добре розуміло, що союзницькі обов'язки не повинні йти врозріз із національними інтересами Австралії. Не маючи змоги відмовитись від підтримки американських зусиль у в'єтнамській війні, австралійський уряд намагався мінімізувати кількість учасників від своєї держави, тим самим зменшуючи втрати. Фактична поразка в'єтнамської кампанії США та союзників спонукала Австралію до корекції зовнішньополітичного курсу: стало очевидним, що жорстка та безкомпромісна позиція по відношенню до всіх країн «соцтабору» є деструктивною, вона має ставати більш гнучкою. Це усвідомлення відбувалося на тлі приходу до влади в Австралії представників лейбористської партії.

Магістральною тенденцією за підсумками Другої світової війни став процес послаблення політичних зв'язків Австралії з Великою

Британією, в той час її відносини зі США динамічно розвивалися. Хоча британський капітал займав перше місце в австралійській економіці, американські інвестиції лише трішки поступалися йому, а в певних важливих галузях займали панівні позиції. Суттєво знизилося значення Великої Британії як торговельного партнера Австралії, експорт до цієї держави по ключових напрямках знизився в два рази. Одночасно в австралійському імпорті невпинно зростала доля США, тоді як британський експорт до Австралії з кожним роком знижувався. Фактично, у другій половині XX ст. Сполучені Штати посіли місце Великої Британії в політичному та економічному житті. Товарообіг між США та Австралією постійно зростав, якщо у 1964–1965 рр. він складав 956,5 млн. то в 1966–1967 рр. він становив 1140,7 млн. астрал. дол. Варто зауважити, що торговельний баланс двох країн щорічно завершувався великим дефіцитом для Австралії. Таким чином, орієнтація на США для П'ятого континенту окрім військово-політичного, мала ще й економічний вимір [2].

Одним з наслідків провальної в'єтнамської кампанії стала корекція зовнішньополітичного курсу Австралії. Основний акцент було зроблено на регіональному вимірі дипломатії та більшій самостійності в міжнародних відносинах. В рамках цього підходу в 1971 р. було засновано Південно-Тихоокеанський Форум (в 2000 р. назву було змінено на Форум Тихоокеанських Островів) – міжнародну організацію для кооперації держав Океанії. Форум об'єднав 18 держав регіону. Центральною ідеєю Форуму є створення та підтримання в регіоні миру, безпеки, гармонії та процвітання. Для досягнення цих цілей Форум сприяє співробітництву між урядами держав, а також представляє інтереси держав-членів у співпраці з міжнародними агентствами. Австралія і Нова Зеландія під час створення Південно-Тихоокеанський Форуму бачили своєю місією надання фінансової підтримки економікам острівних держав, що розвивалися [11].

Курс на більшу самостійність на міжнародній арені посилювався зі зміною у 1972 р. правлячої партії, ліберали поступилися місцем лейбористам. Кабінет нового прем'єр-міністра Едварда Уїтлема в зовнішньополітичній сфері прагнув перетворити Австралію на од-

ну з провідних держав Азійсько-Тихоокеанського регіону. Важливим свідченням пріоритетності саме регіонального вектору австралійської зовнішньої політики стало те, що перший свій закордонний візит новий прем'єр-міністр здійснив до Індонезії. Це відбулося у лютому 1973 р.; під час поїздки Уїтлем неодноразово наголошував на важливості регіонального співробітництва, зокрема між Австралією та Індонезією. Візит позитивно вплинув на подальший розвиток відносин між державами як в економічній, так і у військово-політичній сферах. Продовжуючи військове співробітництво зі США та зберігаючи членство в ANZUS та SEATO, лейбористи дещо скорегували умови участі в союзах відповідно до нового курсу та національних інтересів Австралії. Зокрема, починаючи з 1974 р. австралійські військові почали брати участь в управлінні військовими базами на території Австралії. Кабінет Уїтлема припинив допомогу Південному В'єтнаму, ратифікував Договір про нерозповсюдження ядерної зброї та наполягав, щоб Франція припинила атомні випробування на островах в Тихому океані, що викликало певне невдоволення Парижу та Вашингтону [12, с. 249]. В 1973 р. було започатковано низку нових ініціатив у відносинах з Новою Зеландією, покликаних сприяти поглибленню зв'язків обох держав.

В рамках своєї ідеологічної платформи лейбористи пожвавили відносини з СРСР та країнами соцтабору, розширювалася торгівля з країнами Ради Економічної Взаємодопомоги. В результаті було підписано низку угод в різних областях. Звичайно, подібне потепління відносин між країнами було скептично сприйнято в американському керівництві [12, с. 249].

Одним з нових елементів зовнішньої політики лейбористів стало використання ресурсного потенціалу Австралії для розвитку економічних відносин з іншими країнами. У 1974 р. Едвард Уїтлем в рамках своєї поїздки країнами Західної Європи розпочав переговори з керівниками Європейського економічного співтовариства щодо експорту австралійського вугілля та урану. Він підкреслював можливість та готовність Австралії задовольнити всі потреби Європи та Японії в цих товарах [2]. Лейбористи виступали за перехід Нової Гвінеї в режим самоуправління, на думку Уїтлема створення незалежної Папуа-Нової Гвінеї було найкращим спосо-

бом зупинити зростання там локального сепаратизму. Як наслідок, у 1975 р. його кабінет надав незалежність Новій Гвінеї. Одночасно Австралія не відмовлялася від надання країні економічної допомоги. В період правління Лейбористів вона продовжила активно надходити, зокрема в рамках плану «Коломбо» [12, с. 251].

Загальний тренд на зміну позиціонування держави на міжнародній арені торкнувся також і сфери національної безпеки. Так, у 1976 р. було проголошено концепцію «опори на власні сили» (self-reliance defence). В рамках цього підходу передбачалося тісне співробітництво зі США, але водночас стратегічний імператив використання національних збройних сил змінився: якщо раніше Австралія орієнтувалася на участь у бойових діях за кордоном в складі союзницьких сил, то тепер передбачалося, що пріоритетними стануть оборонні задачі в близьких до Австралії районах. Одночасно було підтверджено відданість ANZUS, більше того, дію пакту було розширено на Індійський океан, в тому числі для стримування радянських ініціатив в цьому районі. В Індійському океані було проведено серію військово-морських навчань та збудовано низку військових баз поблизу до Австралійської території [13].

В рамках зміцнення регіональних зв'язків у 1979 р. було підписано договір про дружбу й співробітництво з Японією, а також створено у 1980 р. Раду Тихоокеанського економічного співробітництва (спочатку Семінар Тихоокеанського співтовариства). Перше засідання Семінару відбувається у 1980 р. в Канберрі з ініціативи прем'єр-міністрів Австралії і Японії. Перша зустріч була присвячена заснуванню Ради Тихоокеанського економічного співробітництва – незалежного регіонального органу, покликано-го стати регіональним форумом для співробітництва, координації політики з метою сприяння економічному розвитку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Серед затверджених функціональних характеристик нового органу було погоджено наступні: незалежність і неофіційний статус, що дозволять вирішувати економічні питання та вживати заходів, вільних від формальних обмежень державних відносин й політики [14].

Метою подібних ініціатив було посилення ролі Австралії в регіоні шляхом політичного й економічного об'єднання країн Океанії.

Австралія була вельми зацікавлена в розширенні своєї присутності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, тому активно налагоджувала зв'язки з сусідами. Пізніше в рамках цього підходу Австралія запропонувала своїм найближчим сусідам створити Азійсько-Тихоокеанську зону вільної торгівлі, передбачалося створення нової міжнародної організації Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), де австралійці прагнули відігравати провідну роль. Восени 1989 р. 12 країн регіону зібралися в Канберрі, щоб офіційно дати старт новому проекту. Державами-засновниками АТЕС стали Австралія, Японія, Канада, Корея, Бруней Даруссалам, Індонезія, Нова Зеландія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд і Сполучені Штати [15]. Зважаючи на присутність в організації США та їх активну роль, Австралії не вдалося зайняти в ній лідируючі позиції, але співробітництво в рамках АТЕС є важливим елементом зовнішньої політики П'ятого континенту.

Геополітична ситуація в 70-80-х рр. ХХ ст. вимагала від Австралії постійного пошуку балансу в зовнішній політиці, по-перше, з точки зору участі у глобальних процесах та утвердження своєї ролі в регіоні, по-друге, між підтримкою Західних союзників у Холодній війні та власними національними інтересами. Австралійський уряд прагнув вибудувати максимально прагматичні підходи до відносин з іншими країнами, які б слугували інтересам П'ятого континенту, зокрема, безумовна відданість партнерству зі США та Заходом поєднувалася з поступовим розвитком відносин з країнами соцтабору, в тому числі – з СРСР та КНР. У 1975 р. владу в країні знову очолюють представники ліберальної партії. Прем'єр-міністром стає М. Фрейзер, який дотримувався консервативних поглядів на зовнішню політику. Він повністю підтримував США і президента Р. Рейгана на новому етапі Холодної війни, коли почала розгортатися гонка озброєнь з СРСР. Фрейзер наголошував на загрозі радянської морської присутності в Індійському океані, заохочував розвиток американських комунікаційних баз в Австралії та різко засудив вторгнення СРСР до Афганістану [3, с. 297]. Одночасно Фрейзер здійснював активну політику на рівні регіону, зокрема велика ставка робилася на відносини з КНР, куди голова австралійського уряду здійснив візит навіть раніше, ніж до Вашингтону. Фрейзер, досить

слушно на той момент розглядаючи КНР в якості потенційного союзника в боротьбі проти СРСР, підтримав позицію Китаю у їхньому конфлікті з В'єтнамом у 1979 р., який став яскравим свідченням геополітичного протистояння КНР та СРСР [3, с. 298].

Часом уряд Австралії поставав перед непростими зовнішньополітичними дилемами, і не всі рішення того періоду мали позитивний результат в майбутньому. Зокрема це стосується ставлення австралійського керівництва до дій Індонезії по відношенню до Східного Тимору. У 1975 р. Індонезія вторглася до Східного Тимору і окупувала острів. Одним з провідних чинників, що зробив можливою агресію, стала фактична мовчазна згода з цим актом провідних держав регіону, зокрема, США та Австралії. Після провалу в'єтнамської кампанії Заходу вплив СРСР у Південно-Східній Азії значно посилювався, він отримав контроль над Індокитаєм і напевно чи планував на цьому зупинитись.

В серпні 1967 р. за ініціативної ролі Джакарти була створена Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) [16]. Метою асоціації було прискорення економічного розвитку та соціального прогресу в країнах-учасниках, захист миру та стабільності в регіоні, а також надання країнам-учасникам змоги мирного розв'язання спірних питань [17]. Розвиток відносин з АСЕАН став одним з головних напрямків зовнішньої політики Австралії в 1970-80-х рр., австралійський уряд активно працював також над розвитком двосторонніх відносин з країнами-учасниками асоціації. З 1974 р. періодично організуються наради, що отримали назву Форум АСЕАН – Австралія. Проте зближення з асоціацією ускладнювалось непростими відносинами Австралії з провідною країною АСЕАН – Індонезією.

США та їхні союзники розглядали Індонезію, яка стрімко розвивалася, в якості противаги розширенню радянської експансії в регіоні. Захід був готовий миритися з авторитарним характером режиму Сухарто, враховуючи його антикомуністичну політику. Примат інтересів блокового протистояння в повній мірі проявився під час рішення Індонезії щодо окупації у 1975 р. Східного Тимору. Не дивлячись на відверто агресивний характер цього кроку, а також численні порушення прав людини під час здійснення контролю

за територією острова, це відбувалося з мовчазної згоди США та Австралії. Інтереси населення маленького Східного Тимору було принесено в жертву на тлі глобального геополітичного протистояння в умовах Холодної війни [18].

Позиція Австралії щодо окупації Східного Тимору була дуалістичною: з одного боку влада П'ятого континенту намагалася публічно критикувати жорстокість дій індонезійців на окупованій території, з іншого – це було здебільшого на рівні декларацій, оскільки збереження економічного співробітництва з Індонезією було в пріоритеті. Проте, відносини Австралії та Індонезії залишалися напруженими, у 1981 р. Індонезія закрила корпункт австралійської газети за критику дій уряду Індонезії у Східному Тиморі. Роками тривали перемовини щодо акваторії Тиморського моря, яка у 1988 р. була оголошена «зоною співробітництва», а прибутки від видобування там нафти ділилися навпіл між обома країнами [12, с. 300]. Саме через напружені відносини з Індонезією у 1992 р. Австралії було відмовлено у членстві в АСЕАН.

Політика Індонезії щодо окупованого Східного Тимору характеризувалася жорстокістю та насильницькою асиміляцією. Проти прибічників незалежності було розгорнуто цілеспрямовані репресії. Проте ані насильство, ані значні інвестиції Індонезії в інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я Східного Тимору не змогли придушити спротив тиморців індонезійському правлінню, визвольна боротьба затягнулася на десятиліття.

Питання Східного Тимору стало постійним чинником, що ускладнював відносини Австралії з Індонезією. Очільники П'ятого континенту намагалися балансувати між підтримкою Тимору та збереженням співпраці з Індонезією, зокрема, Австралія надавала притулок тим захисникам східнотиморської незалежності, які були вимушені тікати з острова. Але одночасно обсяг австралійської торгівлі з Індонезією постійно зростав, а у 1995 р. між двома державами було підписано Пакт про безпеку. Ситуація змінилася у 1998 р. після відставки Сухарто. Прем'єр-міністр Австралії Джон Говард спрямував листа до президента Індонезії Б. Хабібі, повідомивши його про зміну австралійської позиції та закликавши його дати шанс Східному Тимору провести референдум щодо незалежності.

Референдум було проведено вже наступного року коштом ООН. Більшість населення жителів острова підтримали незалежність, проте цей результат спровокував масштабні зіткнення та збройні сутички з противниками такого рішення. Австралія очолила санкціоновані ООН міжнародні сили у Східному Тиморі, місією яких було припинення насильства та відновлення порядку. Втручання мало успіх, проте ці події завдали шкоди відношенням між Австралією та Індонезією, на їх нормалізацію пішли роки [12, с. 371].

Починаючи з 1970-х рр. активно розвивалося особливе партнерство з Новою Зеландією, зокрема, у 1973 р. держави підписали Транс-Тасманійський Договір щодо Подорожей (Trans-Tasman Travel Arrangement), завдяки якому громадяни Австралії і Нової Зеландії можуть вільно переміщуватись між країнами з мінімальними обмеженнями на строк перебування та працевлаштування [19]. Держави пов'язують не лише спільне коріння та історія, вони разом входили до оборонного союзу зі США – ANZUS. У 1985 р. стратегічні відносини зі США опинилися в кризовому стані, коли в рамках боротьби за створення в регіоні без'ядерної зони Нова Зеландія заборонила вхід до своїх портів всіх кораблів з ядерними установками на борту. Цей крок в контексті Холодної війни був сприйнятий досить гостро, тож у відповідь у 1986 р. США призупинили свої обов'язки щодо збереження безпеки по відношенню до Нової Зеландії, що діяли згідно Договору ANZUS. Оскільки це загрожувало припиненням трьохстороннього співробітництва, Австралія доклала чималих зусиль для пом'якшення ситуації [12, с. 296].

Закінчення Холодної війни та подальший колапс СРСР зняли гостроту протистояння на міжнародній арені, але ці події не призвели до принципових змін у зовнішньополітичній стратегії Австралії. Військово-політичне партнерство зі США, конкуренція за лідерство в регіоні, активна позиція у міжнародних організаціях, особливі відносини з Новою Зеландією – всі ці напрями залишилися пріоритетними для зовнішньої політики П'ятого континенту.

Окрім ролі основного військового союзника, США були й одним з провідних інвесторів в економіку Австралії. У липні 1996 р. на тлі нестабільності в регіоні представники двох держав прийняли Сіднейську декларацію, що стала доповненням до договору

ANZUS та передбачала постійну присутність США в Південно-Тихоокеанському регіоні, а також координацію дій з АСЕАН, АТЕС та іншими міжнародними безпековими організаціями [20].

Участь у міжнародних організаціях сприяла утвердженню лідерських позицій Австралії в регіоні, зокрема, шляхом відстоювання інтересів малих держав. Завдяки членству в МВФ, СОТ та ООН Австралія могла брати активну участь в програмах надання допомоги малим країнам Тихоокеанського регіону, а також представляти їх інтереси в рамках Всесвітнього банку і Азійського банку розвитку, що сприяло збільшенню її політичного впливу на ці держави. Австралія особливо виділяла АСЕАН в контексті підтримки регіональної політичної гармонії та стабільності. Участь у Регіональному Форумі АСЕАН стала одним з ключових елементів австралійської оборонної стратегії. Водночас в галузі економіки одне з центральних місць займали контакти з АТЕС. Станом на 2000 р. більше половини австралійського експорту припадали на країни АТЕС, туди ж ішла велика доля прямих інвестицій П'ятого континенту [12, с. 371].

Відносини з Новою Зеландією традиційно мали особливе значення для Австралії, вони мали багато вимірів – економічний, соціальний, військово-стратегічний тощо – й активно розвивалися з ініціативи обох сторін. Після фактичного припинення Новою Зеландією співпраці в рамках ANZUS особливого значення набули їх двосторонні відносини з Австралією в галузі оборони. У 1991 р. було укладено договір про Тісніші оборонні відносини (Closer Defence Relations), покликаний забезпечити політичну основу для адаптації союзницьких відносин з метою вирішення актуальних викликів регіональній безпеці [21]. Одним з примітних прикладів військового співробітництва двох держав став масштабний проект побудови 10 фрегатів класу «Анзак» (вісім для Австралії та два для Нової Зеландії), перший з яких зійшов на воду у 1996 р. Останній корабель серії був введений в дію у 2006 р. [22]. Не менш важливою була й залишається співпраця двох країн в галузі економіки, зокрема, станом на 2000 р. Австралія стала найбільшим покупцем новозеландської експортної продукції.

Друга половина XX ст. стала періодом утвердження Австралії як держави з глобальним баченням та потужного регіонального грав-

ця з ініціативою лідера. В рамках Холодної війни зовнішня політика Австралії ґрунтувалася на двох імперативах: беззаперечна підтримка Західного блоку і, зокрема, США у боротьбі проти поширення комуністичної експансії, а також збереження максимальної свободи дій в контексті розбудови прагматичних взаємовигідних відносин з іншими країнами. Подібний підхід потребував великої майстерності дипломатів, а також чіткості та послідовності своєї позиції на міжнародній арені.

Політика Австралії традиційно спрямована також на набуття лідерських позицій в регіоні, зокрема Канберра стала ініціатором створення низки міжнародних організацій в Південно-Тихоокеанському регіоні, а саме Ради Тихоокеанського економічного співробітництва та організації Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва.

Одним з ключових напрямів зовнішньої політики Канберри є забезпечення миру та стабільності в Океанії. Політична й фінансова підтримка малих держав регіону розглядається як запорука безпеки самої Австралії. Підтримка вільної торгівлі на світовому ринку, протидія конфліктам й глобальному тероризму також є одним з пріоритетів її зовнішньої політики. Країни південно-західної Океанії – це природна зона впливу Австралії, підтримка стабільності в цьому регіоні проявляється в її значних інвестиціях в острівні тихоокеанські країни. Також Австралія за необхідності виступає ініціатором миротворчих операцій, як це було у випадку зі Східним Тимором у 1999 р. Подібна політика дозволяє Канберрі встановлювати добросусідські відносини з країнами Океанії та мати авторитет відповідального регіонального лідера.

Використані джерела та література:

1. ANZUS Pact // Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/ANZUS-Pact>
2. Малаховский К. История Австралии. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st003.shtml>
3. Макинтайр С. Краткая история Австралии. М. : Весь мир, 2011. 360 с.
4. Southeast Asia Treaty Organization // Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Southeast-Asia-Treaty-Organization>

5. Southeast Asia Treaty Organization (SEATO), 1954 // Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/seato>
6. Korean War // National Museum Australia. URL: <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/korean-war>
7. Korean War // National Army Museum. URL: <https://www.nam.ac.uk/explore/korean-war>
8. Malayan Emergency // Australian War Memorial. URL: <https://www.awm.gov.au/articles/atwar/malayan-emergency>
9. Australia and the Vietnam War. Shrine Melbourne. URL: <https://www.shrine.org.au/australia-and-vietnam-war>
10. Vietnam War 1962–75 // Australian War Memorial. URL: <https://www.awm.gov.au/articles/event/vietnam>
11. The Pacific Islands Forum. URL: <https://www.forumsec.org/who-we-arepacific-islands-forum/>
12. Скоробогатых Н. С. История Австралии. XX век / Отв. ред. В. П. Николаев; Институт востоковедения РАН. М.: ИВ РАН, 2015. 452 с.
13. Australian Defence (1976 Defence White Paper) // Parliament of Australia. URL: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1516/DefendAust/1976
14. Pacific Economic Cooperating Council. URL: <https://www.pecc.org/about/pecc-introduction-and-history>
15. Asia-Pacific Economic Cooperation. URL: <https://www.apec.org/about-us/about-apec/history>
16. Indonesia // Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Indonesia/Political-developments>
17. ASEAN Aims // Association of Southeast Asian Nations. URL: <https://asean.org/what-we-do#asean-aims>
18. Southgate L. ASEAN Resistance to Sovereignty Violation: Interests, Balancing and the Role of the Vanguard State. Oxford Academic. URL: <https://academic.oup.com/policy-press-scholarship-online/book/31165/chapter/264208648#264208808>
19. Smith P. Trans-Tasman Migration. University of Tasmania. URL: <https://www.royalsociety.org.nz/assets/Uploads/Our-futures-submission-Philippa-Mein-Smith.pdf>
20. Australia-United States Ministerial Consultations 1996 Sydney Statement // Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/australia-united-states-ministerial-consultations-1996-sydney-statement>
21. Australia – New Zealand Joint Statement on Closer Defence Relations // Australian Government. Defence. URL: <https://www.minister.defence.gov.au/statements/2018-03-09/australia-new-zealand-joint-statement-closer-defence-relations>
22. Anzac Class Frigate. Naval Technology. URL: <https://www.naval-technology.com/projects/anzac/>

РОЗДІЛ II

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. ПРОБЛЕМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЗАГРОЗИ

УДК 94 : 332.1 (94) «XX»

Бондарець М. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ АВСТРАЛІЇ НАПРИКІНЦІ XX СТ.

Виявлено, що австралійська економіка зазнала глибоких змін за останні десятиліття XX ст., переходячи від індустріальної до постіндустріальної структури. Ця трансформація мала далекосяжні наслідки для характеру економічної діяльності в Австралії і стала основою для еволюції національної економіки. В основі цих змін знаходяться три взаємопов'язані напрями: глобалізація та її вплив на регіональну економіку Австралії; політика неолібералізму в управлінні регіонами; аналіз історичного поступу та перспектив соціально-економічного розвитку регіонів.

***Ключові слова:** трансформація, глобалізація, регіональна економіка, постіндустріальний розвиток, неолібералізм.*

Maryna Bondarets. Transformation of the regional economy of Australia at the end of the 20th century. It has been found that the Australian economy has undergone profound changes in recent decades of the 20th century, moving from an industrial to a post-industrial structure. At the heart of these changes are three interrelated areas: globalization and its impact on Australia's regional economy; the policy

of neoliberalism in the management of regions; analysis of historical progress and prospects of socio-economic development of regions.

Keywords: *transformation, globalization, regional economy, post-industrial development, neoliberalism.*

Австралійська економіка зазнала глибоких змін за останні два десятиліття XX ст., переходячи від індустріальної до постіндустріальної структури. Ця трансформація мала далекосяжні наслідки для характеру економічної діяльності в Австралії і стала основою для еволюції національної економіки. В основі цих змін знаходяться три взаємопов'язані напрями: глобалізація та її вплив на регіональну економіку Австралії; неолібералізм та управління регіонами; соціально-економічний аналіз регіонів, їх історії та перспектив розвитку.

Важливо зазначити, що австралійська економіка була суворо регульованою і надійно захищеною: ще в 1920-х рр. уряд Австралії запровадив «Тарифну раду», яка консультувала щодо питань допомоги промисловості, а на практиці гарантувала, що «промисловість отримала захист, на який вона заслужила (і хотіла)» [1]. Високі показники захисту були збережені, і до кінця 1960-х рр. австралійське промислове виробництво мало найвищий рівень захисту в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), поступаючи тільки Новій Зеландії. Сільське господарство також користувалося високим рівнем підтримки державного сектора за допомогою маркетингових механізмів, які забезпечували гарантії для фермерів та деяке пом'якшення впливу як міжнародної конкуренції, так і волатильності світових ринків.

Треба відзначити, що Австралія до початку 1970-х рр. була віддалена від світової економіки завдяки державному регулюванню та орієнтації на політику національного економічного розвитку, яка була відокремлена від понять продуктивності чи ефективності. З кінця 1960-х рр. деякі фахівці поставили під сумнів соціальні, економічні та бізнес-процеси управління економічною активністю Австралії. Такі дослідники, як Д. Мессі, Ф. Стілвелл, С. Форстер, Д. Харві прагнули осмислити «логіку» капіталізму та його роль у створенні нерівних регіонів. Зокрема, Стілвелл показав, що про-

мисловий капіталізм Австралії в післявоєнну епоху неминуче породжував просторову нерівність як наслідок нерівності в оплаті праці, диференційованого доступу до державних послуг та позицій в економіці. Це призвело до зростання напруженості між інтересами капіталу та робочої сили, яка, безсумнівно, сформувала економічний ландшафт Австралії [2].

В останні десятиліття XX ст. нові соціальні та економічні процеси приводили до змін конфігурації регіонального розподілу економічної діяльності в національному масштабі. На ці процеси впливали економічна глобалізація та її наслідки, фінанси та стратегії бізнесу, що змінювалися.

Рішення уряду Вітлема на початку 1970-х рр. щодо зниження тарифів на вироблені товари ознаменувало початок політики змін. Значне дерегулювання економіки відбувалося в середині 1980-х рр. під керівництвом уряду Хоука-Кітінга із запровадженням плаваючого курсу австралійського долара, подальшим зниженням тарифів та широкомасштабною програмою мікроекономічних реформ. Системні наслідки глобалізації цього періоду проявилися у формуванні більш відкритої економіки, а також впливу глобалізації на деякі міста [3].

Дослідження змін в економічній діяльності Сіднея внаслідок інтернаціоналізації економіки показало, що у 1970–1985-х рр. було втрачено 178 тис. виробничих робочих місць, відбулися зміни у розподілі промислової діяльності у столичному регіоні та галузеві зрушення, оскільки галузі, пов'язані з торгівлею, занепали [4]. У той же час економіка Сіднея стала більш спрямованою на послуги, у тому числі роздрібні, але особливо – на фінансові та ділові послуги. Це підтвердило роль Сіднея в інтеграції Австралії у глобальну економіку, інтегративний та стимулюючий економічний ефект розвитку сектору інформаційних технологій [5].

Економічні перетворення та реакція на процеси економічної глобалізації Сіднея були своєрідними порівняно з іншими регіонами Австралії, тому що він став лідером у наданні фінансових послуг та точкою взаємодії між багатьма частинами австралійської економіки та світовими фінансовими ринками. З іншого боку, зміни були характерними для реструктуризації економіки, пов'язані

з цим періодом: по всій країні, в регіонах та міських центрах відбувався перерозподіл економічних функцій та у багатьох випадках спостерігалось нове зростання та нова динаміка [6].

Економічна глобалізація звільнила нові рушійні сили і динаміку в регіонах Австралії, з новим акцентом на туризмі та пов'язаному з ним розвитку, навіть у найвіддаленіших частинах Австралії. Деякі з цих драйверів привели до появи нових глобально орієнтованих сільськогосподарських галузей – таких, як виноробна промисловість та аквакультури, – і змінили бізнес-моделі у багатьох частинах економіки, у галузях виробництва та послуг, котрі або переймали досвід, або інтегрувалися з міжнародними ланцюжками поставок [7].

На початку 1990-х рр. Австралія пережила новий розквіт, заснований на фінансiалiзацiї економiки, де термiн фiнансiалiзацiя вiдноситься як до зростання зайнятості в секторі фінансових послуг, так і до впровадження фінансових інструментів управління в кожен сектор економіки та кожен частину виробничого процесу [8]. Цей процес був частиною світової тенденції, і хоча ця зміна привела до зростання доходів міської еліти, натомість постраждали ті, хто живе в регіонах за межами крупних міст та столиць. Доходи у сільських та передміських регіонах не встигали за столицями, а багато регіонів втратили джерела зайнятості внаслідок приватизації державних підприємств.

Фінансова реструктуризація великих підприємств, таких як ВНР Billiton, мала важливі наслідки для просторового розподілу економічної діяльності. Використання фінансованої парадигми управління бізнесом дало можливість розірвати відносини між великими корпораціями і регіонами, а прийняття нових інвестиційних рішень стало новим шансом для розвитку. Наприклад, велике розширення ВНР Billiton виробництва міді, золота, срібла та урану в Південній Австралії не супроводжувалося значним збільшенням обробки корисних копалин. Планувалося, що продукція експортуватиметься в основному в необробленому вигляді з переробкою за кордоном, щоб максимізувати прибуток на капітал [9].

Одним з результатів фінансiалiзацiї економiки була реструктуризація та реконструкція центральних ділових районів CBD (CBDs

Central Business Districts) у великі столичні центри, що також стало соціальними та просторовими наслідками фінансіалізації економіки Австралії у 1990-х рр. Комерційна нерухомість та особливо офісні приміщення відігравали важливу роль джерела зайнятості і займали центральне місце в системі функціонального управління економікою [10]. Однак динаміка та функції офісної зайнятості були неадекватними, з великим акцентом на більш «видимих» секторах, таких як виробництво, сільське господарство та видобуток корисних копалин. Характер зайнятості CBD докорінно змінився за останні два десятиліття ХХ ст., що вплинуло на характер економічної діяльності та конфігурацію окремих офісних будівель і на структуру CBD в цілому. У цей період зміцнюється взаємозв'язок між різними видами бізнесу, особливо – між великими юридичними особами та постачальниками бізнес-послуг, який сприяв посиленню центральної ролі CBD в Австралії в цілому та в центральному діловому районі Сіднея зокрема. Такі мережі були важливими для конкурентного функціонування підприємств та розширення простору для виробництва та споживання [11].

Проте не всі зміни у регіонах Австралії можна пояснити прямим впливом глобалізації. Аналізуючи процес регіонального розвитку в Австралії, можна зробити висновок, що просторова централізація була однією з домінуючих рушійних сил змін всередині та поміж регіонами. Загалом сили економічної децентралізації, які працюють у США, але, можливо, меншою мірою в Європі, виявилися відносно слабкими в Австралії. Можливе пояснення відмінності від США полягає в тому, що Австралія має набагато меншу економіку та населення, слабкі стимули до переїзду з великих міст, невелику кількість міст середнього розміру, до яких можуть переїхати децентралізовані фірми, незначні відмінності в оплаті праці між регіонами та навіть населеними пунктами, а також недостатню кількість великих науково-дослідних інститутів, що знаходяться за межами столиць штатів і Канберри, невелику різноманітність привабливого внутрішнього середовища, більш централізовану систему управління і порівняно бідну транспортну та комунікаційну інфраструктуру, ніж у США. Навіть туризм був зосереджений у великих столичних регіонах [12].

Отже, регіональна структура економіки Австралії залишається визначальним чинником, який впливає на майбутній розвиток країни.

Гірничодобувна промисловість була одним із секторів, що змінив просторову економіку Австралії. За останнє десятиліття XX ст. видобувна промисловість в Австралії була перетворена, і масштаби та темпи цих змін вплинули на народне господарство та докорінно змінили структуру багатьох гірничодобувних регіонів. Інвестицій у регіон Пілбара в Західній Австралії в нове та розширене виробництво було достатньо, щоб викликати відновлення центрів, таких як Каррата, які перебудували якість та кількість їх житлового фонду, характер їх комерційної діяльності та якість середовища проживання. Гірничодобувні центри, такі як Калгурлі-Боулдер, Порт Хедленд, Роксбі-Даунс та Маунт-Айза стали одними з найкращих місць в Австралії щодо доходів домогосподарств та окремих осіб як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, а локальне процвітання породило нові форми економічної активності [13].

Швидке збільшення інвестицій у гірничодобувну промисловість Австралії з кінця XX ст. змінило економічний ландшафт з новим зосередженням на зростанні поза столицями, особливо у північній частині. Однак, розробка родовищ гірничодобувною промисловістю несе як негативні, так і позитивні наслідки. Вахтовий майнінг має негативний вплив на соціальне благополуччя громади, яка є джерелом робочої сили для гірничодобувних фірм. Хоча багато гірників живуть в одній із столиць, інші – у провінційних містах, які, можливо, перебувають під тиском внаслідок посухи, погіршення умов торгівлі чи реструктуризації галузі, відсутність робітників із цих спільнот надає додатковий тиск на їхні сім'ї та соціальні мережі та може сприяти занепаду спортивних клубів чи інших соціальних груп. Майнінг-центри теж мають проблеми: у той час як працівники гірничодобувної промисловості мають високі зарплати і здатні жити за тисячі кілометрів, мешканці гірничодобувних районів, які зайняті у допоміжних або інших галузях, часто отримують набагато скромнішу заробітну плату та стикаються як з високими цінами на житло, так і з підвищеною вартістю життя [14].

Ресурсний бум в Австралії наприкінці ХХ ст. змінив економіку регіонів і в інший спосіб. Експерти зазначають, що економіка Австралії стала «двошвидкісною». За такої характеристики Австралія відрізнялася ресурсними регіонами, що швидко зростають, і промисловими й столичними центрами, що відстають. Регіональні показники в Австралії сильно варіювалися та відображали процеси, пов'язані з наслідками «голландської хвороби». Термін «голландська хвороба» був введений у 1980-х рр. для узагальнення впливу газового сектора, що зростав, на економіку Нідерландів. Швидке зростання газової галузі призвело до витіснення інших галузей економіки та зменшило їх конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Сильний австралійський долар та вкладення нових інвестицій у гірничодобувну промисловість сприяло скороченню зайнятості у виробництві та суміжних галузях. Навіть поява нових робочих місць принесла користь небагатьом мешканцям країни, і більшість посад були заповнені іммігрантами [15].

Глобалізація і, як наслідок, посилення конкуренції з боку зарубіжних виробників докорінно змінили просторову економіку Австралії, що створило проблеми для деяких регіонів, і водночас – нові можливості для інших. Зміни відбулися і всередині регіонів у контексті загального економічного та демографічного зростання, що означало, що багатьом людям доводилося переміщатися між роботодавцями та галузями, і, що регіонам необхідно було зростати, щоб зберегти своє місце всередині національної економіки.

Реструктуризація економіки, її природа, причини та наслідки була постійним та важливим напрямом досліджень економічної системи Австралії з середини 1960-х рр. по теперішній час. Основну увагу дослідників було зосереджено як на розуміння причин виникнення нових галузей, так і на дослідження регіональних наслідків цього процесу та його можливої шкоди для промисловості та підприємств.

Аналіз рушійних сил та результатів промислової реструктуризації в Австралії у 1970–1980-х рр. показав, що зміни у промисловому виробництві були результатом як національної економічної інтеграції, так і відкритості економіки для глобальної конкурен-

ції. Багато в чому перший фактор був більш значним, ніж другий, оскільки економіка зберегла багато структур та захисних механізмів, які існували з першої половини ХХ ст.

Економічні зміни на національному рівні спричинили зміну моделей зайнятості та зростання населення зі значним зрушенням у бік міст «сонячного поясу» та великих центрів [16].

З середини 1970-х рр. зростання сектору послуг стало одним із основних драйверів розвитку багатьох регіонів, з розширенням фінансових та виробничих послуг відбувалася зміна економічного ландшафту великих міських районів, водночас деякі сільські поселення виграли від розширення комунальних послуг.

На характер змін в окремих галузях економіки Австралії також впливало переміщення виробництва деяких фірм за кордон. Цей підхід не відповідав історичному розвитку промислової політики в Австралії, що бере початок за часів Федерації. Нова промислова політика змінювала життя людей, що працювали на таких підприємствах, та скорочувала продуктивну потужність окремих регіонів [17].

Загалом усі галузі Австралії зазнали певної реструктуризації, а місце їх розташування відіграло головну роль у процесах пристосування. Реструктуризація призвела до занепаду неметропольних галузей, особливо провінційних міст, які постраждали від скорочення зайнятості у сільському господарстві, сфері послуг, що фінансувалися державою, або у сировинних галузях. Багато регіональних спільнот зіткнулися з глибокою кризою. Як наслідок, втрата послуги або надання послуги низької якості сприяли скороченню населення, особливо молоді, яка часто залишала свої регіони через дефіцит доступної місцевої освіти.

Цей рух за межами регіону мав серйозні наслідки для стійкості цих місць у довгостроковій перспективі. Критичні проблеми сільських громад Австралії включали втрату банківських послуг, шкіл, лікарень, підприємств роздрібної торгівлі та інших комерційних послуг. Стійкість багатьох місць перебувала під загрозою, і ключем для здатності виживання була їхня забезпеченість п'ятьма капіталами: природним, людським, соціальним, громадським і виробленим [18]. У багатьох випадках сільська економіка виявилась

неспроможною сприяти розвитку нових галузей або підвищити рентабельність існуючих виробничих систем, що спричинило економічне падіння в цих регіонах.

За відсутності інновацій або розвитку нових підприємств, багато регіонів і центрів зіткнулися з похмурими перспективами. Хоча деякі дослідники припускали, що альтернативні моделі регіонального економічного розвитку є можливими, широке поширення таких моделей виявилось малоімовірним [19]. Існувала також загроза щодо довгострокового виживання спільноти «сільського центру» через потенційний вплив зміщень фермерських закупівель від місцевих постачальників у великі регіональні центри чи столиці. Однак, здебільшого, фермери прагнули купувати на місці, там, де це можливо, щоб міста могли зберегти свою роздрібну торгівлю у кризові періоди і витрати місцевих фермерських господарств мали перевагу у довгостроковій перспективі. У цьому контексті почуття приналежності, через що багато фермерів співчували своїм спільнотам і регіонам, мотивувало їх рішення продовжувати купувати товари та послуги на місці.

Отже, майбутнє багатьох провінційних міст виглядало більш оптимістичним тому, що у міру того, як фермери пристосовувалися до умов ведення бізнесу, що змінювався, те ж саме відбувалося і з сусідніми містами. Найближче місто залишалося важливим місцем для селян. Це головне місце, де вони спілкувалися з іншими, шукали та пропонували підтримку, створювали почуття приналежності та саму приналежність. Спільнота мала допомогти фермерам витримати суворі екологічні та економічні умови останнього десятиліття XX ст. [20].

Наприкінці 1990-х рр. зростає динаміка розвитку державного сектора й його роль у змінах соціально-економічного розвитку регіонів Австралії. У контексті цього необхідно проаналізувати неоліберальну політику уряду та її вплив на благополуччя місць. Неолібералізм може бути простим, але потужним інструментом, тому що він підтримує пріоритет концептуалізації та розробки державних програм на національному та міжнародному рівні. У рамках цієї парадигми неолібералізм тлумачиться скоріше як тенденція, що набуває різних форм у різний час та у різних міс-

цях [21]. Неоліберальна філософія проникла у промисловість, у тому числі в сільське господарство, і мала суттєві наслідки для стійкості багатьох сільськогосподарських підприємств. У той час, як великі сільськогосподарські підприємства виграли від лібералізації торгівлі та усунення регуляторних бар'єрів, ціла низка секторів, в яких працювали дрібні виробники, зіткнулися з підвищеним ризиком, глобальною конкуренцією та завищеними цінами на фактори виробництва, включаючи землю, воду і робочу силу [22].

Дослідження впливу неолібералізму на регіони призвело до появи у науковому дискурсі дебатів стосовно управління регіонами, містами і громадами. За однієї точки зору, неолібералізм розглядався як вакуум в управлінні місцями, коли центральний уряд знімає із себе відповідальність за благополуччя та розвиток вразливих місць, міст та громад. Розвиток нових структур управління, таких як агентства регіонального розвитку, дало можливість урядам надати певну автономію регіонам, зберігаючи при цьому необхідний контроль. Деякі дослідники вважали, що цей вплив схожий на «спроби врятувати корабель, що тоне, принаймні для багатьох частин регіональної Австралії» [23], і в більш широкій перспективі включення суб'єктів спільноти в управління місцями не представляє загрози для держави. Тим не менш, інші вчені бачили в цьому позитивну тенденцію щодо еволюції управління в Австралії, стверджуючи, що вона пропонує перспективу створення більш соціально, економічно та екологічно стійких спільнот. Згідно цієї точки зору, структури управління складаються з уряду, приватного сектору і суб'єктів спільноти, котрі розглядаються як складові нових, ефективніших структур управління місцями [24].

У 1990-х рр. у регіональному розвитку відбувся «культурний поворот» з акцентом на соціальні, економічні та інституційні заходи, які підтримували розвиток певних місць [25]. Цей «культурний поворот» підтвердив важливу роль урядового управління у зростанні чи занепаді регіонів. Треба відзначити, що поява неолібералізму потребувала появи альтернативи раніше встановленим механізмам управління регіонами та місцями. Відхід держави з багатьох сфер соціального та економічного життя – особливо на периферії – по-

ставив новий акцент на розумінні та розвитку місцевого лідерства, соціального капіталу, творчості та інновацій. У певному сенсі ці нові об'єкти стали центрами розвитку, які залишаються, коли пряме втручання уряду стає неможливим.

Наприкінці XX ст. зростає роль творчості та творчого класу у визначенні економічного ландшафту країни. Американський економіст Річард Флорида опублікував книгу «Підйом креативного класу», де він стверджував, що в мегаполісах з високою концентрацією високотехнологічних працівників, великою кількістю «богеми», що працює у творчих галузях, спостерігається вищий рівень зростання порівняно з центрами, де домінують звичайна робота синіх чи білих комірців. Він називав ці нові типи робітників «креативним класом» і стверджував, що міста та регіони потребують створення творчого середовища чи культури, щоб зростати. Дослідники, що вивчали розвиток регіонів Австралії, розглянули аргументи Флориди та їх можливі наслідки для економічного зростання у країні. Так, А. Рейнні поставив під сумнів актуальність аналізу для невеликих громад Австралії [26], його побоювання підтримав П. Коллітс, який зазначив, що у позаметропольній Австралії слабо діють драйвери зростання Флориди [27]. Навпаки, Т. Соренсон підтримав акцент на творчості, але поставив під сумнів міське упередження, яке він виявив у працях Флориди, та зазначив, що сільські громади Австралії, як правило, дуже високо оцінюються щодо окремих параметрів креативності [28].

Природа, функціонування та походження соціального капіталу привернули значну увагу дослідників наприкінці XX-го та у перше десятиліття XXI-го ст. Хоча вважалося, що сільські громади матимуть вищий рівень соціального капіталу, ніж міські спільноти, М. Алстон стверджував, що саме взаємодія між суспільством та відповідними аспектами державної політики визначає розвиток соціального капіталу [29]. М. Тонтс прийшов до аналогічного висновку щодо взаємодії між соціальним капіталом та ширшими процесами соціальної та економічної реструктуризації, аналізуючи роль спорту у побудові соціального капіталу [30]. Він виявив, що в той час, як спорт будував і зміцнював соціальний капітал у містах Пшеничного поясу Західної Австралії, це могло бути руйнівним у містах, заче-

плених втратою роботи та падінням доходів. Він дійшов висновку, що соціальний капітал «тендітний» і може нести як негативні, так і позитивні наслідки для членів спільноти, для деяких жителів, що потенційно виключені з цього через расову приналежність, соціальний стан або просто неучасть у спорті. П. Смайлс і Г. Хьюго також відзначили менш привабливі аспекти соціального капіталу в сільських громадах, але їх увага була спрямована на надлишковий зв'язуючий соціальний капітал, що породив місництво [31]. Більш позитивний приклад показали жителі долини Гілберта (*автором досліджено їх сайт*), які були дуже активні в соціальному плані та повідомили про високий рівень волонтерської роботи. Було підраховано, що 2700 мешканців району відвідали 69 тис. офіційних світських заходів за рік, хоча в той же час вони визнали, що така присутність не є мірою глибини та впливу такого зв'язку, але сам масштаб соціальної взаємодії вказував на цей вплив.

Аналіз регіональної політики та процесів регіонального розвитку є важливим для розуміння динаміки соціально-економічних змін в Австралії наприкінці ХХ ст.

Регіональна політика в Австралії має довгу історію і була продуктом політичної агітації з боку «неметропольної» консервативної партії (спочатку це була Сільська партія, а потім Національна партія), які з 1960-х рр. просували політику децентралізації як стратегію збалансованого розвитку [27]. Авторитет Національної партії за межами столиць був таким, що зазвичай «регіональну Австралію» прирівнювали до Австралії, що не є метрополією. Внаслідок цього дана позиція слугувала неявним прийняттям того, що регіони існують за межами великих мегаполісних центрів, і те, що відбувається в межах мегаполісів, є важливим, але не регіональним. Вважалося, що регіональна політика охоплює лише «неметропольні» регіони, але в межах цих регіонів включає практично всі виміри соціального, економічного та екологічного благополуччя. Деякі вчені [32] й політики [33] кинули виклик цьому «неметропольному» підходу, і це привело до пошуку іншого шляху вирішення регіональних проблем.

З 1970-х рр. уряд Австралії починає займатися формуванням та реалізацією політики регіонального зростання, яка полягала в за-

охоченні зростання нових міст на тлі явного «перерозвитку» деяких столичних центрів [34]. Це потребувало визначення розміру, характеру та структури інвестицій для запуску та підтримки економічного зростання на місцевому рівні та у сусідніх регіонах. Теорія «полюсів зростання» була, можливо, помилковою, і «ніколи в історії економічної думки уряд не вкладав так багато грошей у фундамент теорії «полюсів зростання» і так заплутав її концепцію, як наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр.» [35]. Така плутанина завадила урядам розробити ефективну регіональну політику щодо нових децентралізованих міст. Це, у свою чергу, призвело до десятирічної перерви у втіленні регіональної політики на національному рівні та в багатьох штатах від середини 1970-х рр.

У 1980-х рр. з'явилися нові філософські течії, виникла парадигма регіонального розвитку, котра передбачала відхід від політики центрального уряду, зосередженої на «проблемних» ділянках, до політики, де уряди мали здійснювати консультації зі співтовариством для сприяння соціально-економічному зростанню. Ця нова парадигма створила як можливості, так і потреби в дослідженнях регіональних умов та процесів зростання. Новий акцент на зростання, який на місцевому рівні мав бути створений людиною та іншими ресурсами регіону, генерував попит на нове розуміння як загальних процесів, так і специфічних місцевих умов.

Багато фахівців критично ставилися до парадигми розвитку, яка покладала тягар відповідальності на невеликі і часто погано забезпечені ресурсами громади, котрі беруть на себе відповідальність за керівництво процесами змін [37].

Регіональна політика в Австралії з середини 1970-х рр. була обмежена двояким ставленням центральних урядів. З одного боку, уряди прагнули довести, що вони вирішують регіональні проблеми, а з іншого – вони, як і раніше, неохоче перенаправляли державне фінансування в регіони, які потребували допомоги. Отже, регіональний політиці в Австралії був притаманний «прагматичний інкременталізм» з обмеженою здатністю досягати суттєвих змін [38]. Надто часто уряди представляли звичайні секторальні витрати в регіональних спільнотах як інвестиції в регіональний розвиток, і дії уряду щодо поживлення регіонів вимагали набагато більшої участі

державного сектора. Було запропоновано стратегію з десяти пунктів для заохочення зростання регіонів, яка включала як збільшення прямого державного фінансування, так і зміни у відносинах між регіонами, їх спільнотами та урядами [39]. Існувала необхідність у гнучкій політиці регіонального розвитку, яка змогла б отримати вигоду з можливостей у міру їх появи. Згідно іншого підходу, необхідно було відійти від покладання на ринкові механізми і натомість запровадити національну міську та регіональну політику розвитку, яка розглянула би потреби виживання малих міст, тиск швидкого розвитку на тендітні місця та просторовий тиск розширення великих столиць [40]. Іншими словами, потрібно було взяти до уваги дію просторових факторів на регіональний розвиток. Вважалося, що така політика дозволить Австралії краще вирішувати такі питання, як інтеграція іммігрантів у міста та регіони, і враховувати національні пріоритети в управлінні розвитком. Однак існували суттєві політичні та конституційні бар'єри для запровадження політики національного регіонального розвитку, і в той час, як лейбористські уряди К. Радда і Дж. Гіллард виступали за відновлення взаємодії з містами та регіонами, їхня політика та дії не були оформлені в рамках єдиної потужної національної стратегії.

Висновки. Характер і просторовий розподіл економічної діяльності в Австралії істотно змінилися протягом останніх десятиліть XX і на початку XXI ст. На ці процеси впливали глобалізація економіки Австралії; політика неолібералізму в регіональному контексті; формування і втілення національної регіональної політики. Зняття тарифів та інших бар'єрів на шляху інтеграції Австралії у світову економіку суттєво вплинуло на структуру економічної географії країни і швидкість змін, що дедалі прискорюються. На даний час сотні мільярдів доларів для розробки ресурсів або були затверджені або знаходяться в процесі отримання схвалення. Цей перехід до економіки, заснованій на корисних копалинах, демонструє інтеграцію економіки Австралії в глобальні виробничі системи та глобальні ринки, що триває у XXI ст.

Використані джерела та література:

1. Rich D. The Industrial Geography of Australia. North Ryde : Methuen, 1987. 384 p.
2. Stilwell F. Understanding Cities and Regions. Sydney : Pluto Press, 1992. 247 p.
3. Fagan R., Webber M. Global Restructuring: The Australian Experience. Melbourne : Oxford University Press, 1999. 172 p.
4. Fagan R. Industrial change in the global city: Sydney's new spaces of production. *Sydney: The Emergence of A World City* / Connell J. (ed.). South Melbourne : Oxford University Press, 2000. P. 144–166.
5. Searle G., Pritchard B. Industry clusters and Sydney's IT sector: Northern Sydney as 'Australia's Silicon Valley'? *Australian Geographer*. 2005. № 36. P. 145–169.
6. Lepani B., Freed G., Murphy P. and McGilvray A. The Economic Role of Cities in the Global Economy. Canberra : AGPS, 1995.
7. Sorenson T., Epps R. The role of tourism in the economic transformation of the Central West Queensland economy. *Australian Geographer*. 2003. № 34. P. 73–89.
8. O'Neill P., McGuirk P. Prosperity along Australia's eastern seaboard: Sydney and the geopolitics of urban and economic change. *Australian Geographer*. 2002. № 33. P. 241–261.
9. Fagan R. Elders IXL Ltd: finance capital and the geography of corporate restructuring. *Environment and Planning*. 1990. A 22. P. 647–666.
10. O'Neill P., McGuirk P. Reconfiguring the CBD: work and discourses of design in Sydney's office space. *Urban Studies*. 2003. № 40. P. 1751–1767.
11. O'Neill P., Whatmore S. The business of place: networks of property, partnership and produce. *Geoforum*. 2000. № 31. P. 121–136.
12. Maude A. Regional development policies and processes in Australia: a review of research 1990–2002. *European Planning Studies*. 2004. № 12. P. 5–26.
13. Baum S., O'Connor K., Stimson R. Fault Lines Exposed: Advantage and Disadvantage Across Australia's Settlement System. Clayton : Monash University Press, 2005. 216 p.
14. Haslam McKenzie F., Phillips R., Rowley S., Brereton D., Birdsall-Jones C. Housing market dynamics in resource boom towns. AHURI Final Report. No. 135. Melbourne : AHURI, 2009. 59 p.
15. Garton P. The resources boom and the two speed economy. *Economic Roundup*. 2008. № 3. P. 17–30.
16. O'Connor K., Stimson R., Daly M. Australia's Changing Economic Geography: A Society Dividing. Melbourne : Oxford University Press, 2002. 233 p.
17. Webber M., Weller S. Refashioning the Rag Trade: Internationalising Australia's Textile Clothing and Footwear Industries. Kensington : UNSW Press, 2001. 400 p.
18. Cocklin C., Dibden J. Sustainability and Change in Rural Australia. Kensington : UNSW Press, 2005. URL: <https://socialsciences.org.au/publications/sustainability-and-change-in-rural-australia/>

19. Cameron J., Gibson K. Rural communities reinvent economy. *All Change! Gippsland Perspectives on Regional Australia in Transition* / Dibden J., Fletcher M., Cocklin C. (eds). Clayton : Monash University, 2001. P. 133–143.
20. McManus P., Walmsley J., Argent N. Rural community and rural Resilience: what is important to farmers in keeping their country towns alive? *Journal of Rural Studies*. 2012. № 28. P. 20–29.
21. Larner W. Neoliberalism in (regional) theory and practice: the stronger communities action fund in New Zealand. *Geographical Research*. 2005. № 43. P. 9–18.
22. Pritchard B. Implementing and maintaining neoliberal agriculture in Australia: Part II. *International Journal of Agriculture and Food*. 2005. № 13. P. 1–14.
23. Sorenson T., Marshall N., Dollery B. Changing governance of Australian regional development: systems and effectiveness. *Space and Polity*. 2007. № 11. P. 297–315.
24. Everingham J., Cheshire L., Lawrence G. Regional renaissance? New forms of governance in nonmetropolitan Australia. *Environment and Planning: Government and Policy*. 2006. № 24. P. 139–155.
25. Cooke P. The role of innovation in regional competitiveness. *Australasian Journal of Regional Studies*. 1999. № 5. P. 3–22.
26. Rainnie A. Hurricane Florida: the false allure of the creative class. *Sustaining Regions*. 2005. № 4. P. 4–10.
27. Collits P. A question of balance? The fate of balanced development as a policy objective in NSW. 2002. Unpublished PhD Thesis, UNSW
28. Sorenson T. Creativity in rural development: an Australian response to Florida. *International Journal of Foresight Research*. 2009. № 5. P. 24–43.
29. Alston M. Social capital in rural Australia. *Rural Society*. 2002. № 12. P. 93–104.
30. Tonts M. Competitive sport and social capital in rural Australia. *Journal of Rural Studies*. 2005. № 21. P. 137–149.
31. Smailes P., Hugo G. The Gilbert Valley, South Australia. *Community Sustainability in Rural Australia: A Question of Capital?!* Cocklin C., Alston M. (eds). Wagga Wagga : Centre for Rural Social Research, 2003. P. 65–106 .
32. Stilwell F. Understanding Cities and Regions. Sydney : Pluto Press, 1992. 247 p.; Beer A., Maude A., Pritchard B. Developing Australia's Regions: Theory and Practice. Kensington : UNSW Press, 2003. 309 p.
33. Crean S. Speech to the strategic regional leadership conference, port macquarie. 2010. 29 October. Retrieved: 12 January 2012.
34. Logan M. Regional policy. *Australian Cities and Public Policy* / Scott P. (ed.). Melbourne : Georgian House, 1978. P. 23–39.
35. Higgins B. From growth poles to systems of interaction in space. *Growth and Change*. 1983. № 14. P. 3–13.
36. Taylor M., Garlick S. Commonwealth government involvement in regional development in the 1980s: a local approach. *Australian Regional Developments* / Higgins B., Zagorski K. (eds). Canberra : Australian Government Publishing Service, 1989. P. 79–103.

37. Gray I., Lawrence G. A Future for Regional Australia: Escaping Global Misfortune. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 247 p.
38. Collits P. Policies for the future of regional Australia. *European Planning Studies*. 1999. № 12. P. 86–98.
39. Beer A. Regional policy and development in Australia: running out of solutions? *Land of Discontent* / Pritchard B., McManus P. (eds). Kensington : UNSW Press, 2000. P. 169–194.
40. McManus P., Pritchard B. Regional policy: towards the triple bottom line. *Australasian Journal of Regional Studies*. 2001. № 7. P. 249–260.

УДК 94 : 330.34 (94) «XX/XXI»

Вітер І. І.

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ В АВСТРАЛІЇ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (КІНЕЦЬ XX – ПОЧ. XXI СТ.)

Дана характеристика наукової концепції сталого розвитку як взаємодії та взаємовпливу трьох його складових – економічної, соціальної та екологічної. Показано особливості втілення цієї концепції в Австралії за умов глобалізації наприкінці XX – на початку XXI ст.

Ключові слова: сталий розвиток; Австралія; глобалізація; кінець XX – поч. XXI ст.

Iryna Viter. The concept of sustainable development and its implementation in Australia under the conditions of globalization (end of the XX- beginning of the XXI century). This is a description of the scientific concept of sustainable development as the interaction and mutual influence of its three components – economic, social and environmental. The peculiarities of the implementation of this concept in Australia under the conditions of globalization at the end of the 20th - beginning of the 21st century are shown.

Keywords: *sustainable developed; Australia; globalization; the end of the 20th century – the beginning 21st century.*

Наприкінці ХХ ст. поширюються та поглиблюються процеси глобалізації, вона вступає у нову фазу. Це закономірно приводить до виникнення нових напрямів в суспільно-економічних дослідженнях, які вимагають глобального підходу. Сучасні концепції економічного розвитку відображають глобальні тенденції, а також містять можливі шляхи вирішення глобальних проблем, що постають перед людством. Усвідомлення ним (людством) реальної небезпеки екологічної катастрофи, яка загрожує існуванню цивілізації, стало причиною початку розробки нової парадигми розвитку суспільства – Концепції сталого розвитку, заснованої на трьох стовпах: суспільство – економіка – довкілля.

Концепція сталого розвитку ставить фундаментальне завдання поєднати динамічний економічний розвиток з наданням рівних можливостей кожному члену суспільства за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та ліквідації залежності між економічним зростанням та забрудненням довкілля [1, с. 6]. Розвиток Австралії наприкінці ХХ ст. повною мірою демонструє практичне втілення цієї концепції. Тому тема статті, присвячена дослідженню соціально-економічного розвитку країни в цей період, є актуальною.

Основу сучасного поняття сталого розвитку заклала Резолюція ООН. Теоретичні основи сталого розвитку суспільства у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко, Л.Б. Шостак, В.Я. Шевчук, З.В. Герасимчук, В.П. Прадун, Л.Г. Мельник, М.К. Шапочка, А.Г. Тихонов, Н.В. Гребенюк, О.В. Грянник, В.П. Феденко, В.М. Трегобчук та ін. Дослідженню історико-політичного, соціально-економічного та культурного розвитку Австралії присвятили свої праці такі вчені як Є.В. Клімова, К.В. Малаховський, А.Ю. Рудницький, Л.М. Семенова, Н.С. Скоробогатих, О.Ю. Трунська, західні дослідники К. Грін, С. Грузін, Дж. Гловер, Е. Джеффс, Дж. Мейс, К. Местан, Г. Рейкі, М. Тонтс, Д. Хетцель, австралійські вчені Ч.Е.В. Бін, П. Денніс, Ч.М. Кларк, К. Култхард-

Кларк, Ст. Макінтайр, У.К. Хенкок та інші. Проте практичне втілення концепції сталого розвитку в Австралії потребує подальшого дослідження. Отже мета статті – всебічно дослідити та проаналізувати соціально-економічний розвиток Австралії наприкінці ХХ ст. під впливом глобалізації з точки зору втілення концепції сталого розвитку.

Початок розробок концепції взаємодії суспільства, економіки та навколишнього середовища положило заснування у 1967 р. італійським підприємцем А. Печчеї Римського клубу. Члени Римського клубу стверджували, що людське суспільство та навколишнє середовище слід розглядати як єдину систему і в цій системі не існує жодного автоматичного саморегулювання макропланетарних процесів. Для того часу цей висновок був дуже несподіваним, оскільки вважалося, що в природі та в суспільстві існує внутрішній механізм, що саморегулюється та не дозволяє їм руйнуватися.

Наступною великою віхою на шляху усвідомлення взаємозалежності економіки та навколишнього середовища стала опублікована в 1972 р. доповідь Римському клубу «Межі зростання», підготовлена командою вчених на чолі з Д. Медоузом [2, р. 84]. Ця доповідь Римському клубу стала поштовхом до того, що на Стокгольмській конференції ООН у тому ж 1972 р. було створено спеціальну структуру – Програму ООН з довкілля (ЮНЕП) – для подальшого опрацювання екологічних проблем на рівні світової спільноти [3, с. 23-24].

Пізніше було підготовлено ще багато доповідей Римському клубу, зокрема «Людство на роздоріжжі» (М. Месарович, Е. Пестель, 1974 р.), «Перегляд міжнародного порядку» (Я. Тінберген, 1976 р.), «Мета для людства» (Е. Ласло та ін., 1977 р.), «За межами зростання» (Е. Пестель, 1977 р.), «Маршрути, що ведуть у майбутнє» (Б. Гаврилишин, 1980 р.), і ще більше 10 доповідей [4–8].

Лише одна доповідь була опублікована самим Виконкомом (на відміну від інших доповідей Римського клубу) – «Перша глобальна революція» (А. Кінг, Б. Шнайдер, 1990) [9]. Ця доповідь була спробою оцінити, що ж трапилося з глобальною проблематикою за роки, що пройшли після «Меж зростання». У книзі підкреслювалися два вирішальні постулати: людський фактор і необхідність завжди

розглядати при обговоренні світових проблем конкретні способи їх вирішення.

У 1991 р. була опублікована нова доповідь Д. Медоуза під назвою «За межами зростання: зупинити глобальну катастрофу» [10]. Головною ідеєю книги став висновок про необхідність негайно відкинути ідею економічного зростання з позиції провідної цінності, замінивши її орієнтацією на сталий, збалансований розвиток людини та природи. Тобто людство має переорієнтувати розвиток цивілізації з економічних цілей на духовно-моральні. Саме це світорозуміння покладе край суспільству споживання і допоможе уникнути екологічної катастрофи [11–14].

В результаті наукового обговорення проблеми переважна більшість вчених всього світу дійшла висновку, що для продовження своєї історії людству необхідно навчитися узгоджувати свою діяльність з можливостями Природи [15]. Запобігання глобальній катастрофі, за М. Моїсєєвим, можливе лише за умови трансформації всепланетарного розвитку в русло коеволюції Природи та Суспільства, для чого буде потрібно створення нової структури суспільних відносин, що базується на загальних законах, обов'язкових для всіх жителів Землі [3, с. 24].

Таким чином, у 1980-х – на поч. 1990-х рр. ХХ ст. одним з найважливіших завдань науки про взаємодію природи та суспільства став пошук таких напрямів економічного розвитку, які не погіршували б умов біологічного життя на Планеті, а сприяли б їх поліпшенню. В цей час відбувся різкий стрибок в організації та фінансуванні глобальних досліджень, перехід від рівня громадських організацій типу Римського клубу на державний рівень.

Так, ще в 1983 р. за рішенням Генеральної асамблеї ООН було створено Міжнародну комісію з навколишнього середовища та розвитку під керівництвом прем'єр-міністра Норвегії Г. Х. Брундтланд. У 1987 р. робота Комісії завершилася опублікуванням доповіді «Наше спільне майбутнє», в якій загострювалося питання про необхідність пошуку нової моделі розвитку цивілізації [16]. Головним результатом доповіді стала розробка концепції сталого розвитку. Особливо ретельно ця концепція була опрацьована на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро в

1992 р. [17]. У «Порядку денному на ХХІ століття», прийнятому на Конференції, концепцію сталого розвитку було визнано як *глобальний стратегічний орієнтир для всього світового співтовариства*. У 2000 р. на саміті ООН «Міленіум» у Нью-Йорку та на «Світовому саміті зі сталого розвитку» у Йоганнесбурзі (ПАР) у вересні 2002 р. світовою спільнотою були намічені подальші шляхи руху до сталого розвитку [3, с. 25].

Сьогодні під сталим економічним розвитком розуміють особливий тип економічної динаміки, спрямований на якомога повніше задоволення потреб сьогодення при відсутності будь-яких загроз задоволенню потреб майбутніх поколінь. Концепція сталого економічного розвитку ґрунтується на врахуванні трьох аспектів: економічного, соціального та екологічного. В економічному аспекті сталий розвиток має забезпечити ефективність та стійкість зростання, у соціальному аспекті – має спрямовуватись на зменшення розриву між доходами найбагатших і найбідніших верств населення; збереження надбань матеріальної та духовної культури; забезпечення демократичних прав щодо участі різних верств населення у прийнятті управлінських рішень тощо. В екологічному аспекті завдання сталого економічного розвитку полягає в забезпеченні всім поколінням доступу до природних ресурсів і довкілля, не сплундрованого економічною діяльністю.

Інакше кажучи, концепція ґрунтується на зміні парадигми економічної політики від забезпечення високих темпів економічного зростання та соціальної допомоги безробітним у періоди депресії до більш виваженої з погляду довгострокових перспектив мети, змістом якої є створення умов для ефективного, соціально орієнтованого розвитку економіки, стратегічним завданням якого є збереження природного довкілля [18].

Реалізація концепції сталого розвитку має свої особливості в різних країнах світу. Австралія завжди була країною як з високим показником стабільності економічного розвитку, так і з якісним життям та сприятливим середовищем [1, с. 6]. А розвиток Австралії наприкінці ХХ ст. можна сміливо назвати сталим розвитком через гармонійне поєднання трьох його складових.

Протягом повоєнних десятиліть Австралія неухильно збільшувала свій **економічний потенціал**. Найбільш успішними в економічному розвитку були 90-ті рр. XX ст. та початок XXI ст. (аж до настання світової фінансової кризи 2008 р.).

За зовсім недовгий (за історичними мірками) час країна пройшла великий шлях від слабо освоєного континенту до однієї з найбільших економік світу. До кінця XX ст. Австралія стала однією з найстабільніших країн світу, перетворилася на індустріально-аграрну державу з розвиненою інноваційною обробною промисловістю, з потужними різноманітними гірничодобувними галузями, з передовим багатогалузевим сільським господарством, із найсучаснішою транспортною інфраструктурою. Економіка континенту відрізнялася високою конкурентоспроможністю, відкритістю та гнучкістю та міцно посіла своє місце серед високорозвинених господарських систем. Якщо 1900 р. «вовна була королем», то через сто років Австралія робила у 6 разів більше грошей на туризмі, ніж на продажу вовни. Під захистом потужної тарифної системи було створено багатогалузеву господарську структуру, яка дозволила не тільки забезпечити власне населення всім необхідним, а й перейти до відкритої економіки, вступити у світогосподарські зв'язки без страху втратити свої позиції. Відбувся поворот від орієнтації на країни Британської імперії до сусідів Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). При цьому зберігалися швидкі темпи зростання економіки – за окремими показниками більш швидкі, ніж у США чи Західній Європі. В результаті проведених реформ податки в Австралії стали нижчими, ніж у Західній Європі, і трохи вищими, ніж у США [19, с. 374]. Успішні результати господарювання були наслідком ефективного управління національним господарством й постійних структурних реформ.

Значних успіхів було досягнуто й щодо **екологічної складової** сталого розвитку. За роки європейської колонізації континенту змінилося ставлення австралійців до навколишньої природи, вони перейшли від споживчого ставлення до навколишнього світу до планомірного розвитку системи екологічного захисту [20, с. 223]. Якщо на початку XX ст. про охорону навколишнього середовища просто не замислювалися, то в останні його десятиліття

партії екологів серйозно впливали на політику як Австралії, так і її штатів.

В результаті на початку ХХІ ст. Партію Австралійських Зелених представляли 5 сенаторів, 21 представник у парламентах штатів, понад 100 членів місцевих рад та 10 тисяч активістів. Крім них діяли громадські організації з охорони навколишнього середовища – такі, як Австралійський фонд захисту навколишнього середовища, «Грінпіс» та Товариство захисту дикої природи. З цією силою не могли не рахуватися представники інших політичних угруповань [19, с. 376].

Політика в галузі екології протягом останніх десятиріч ХХ ст. привела до прийняття Закону про охорону навколишнього середовища та збереження біорізноманіття 1999 р. (прийнятий у 2000 р.), який є основним законодавчим актом австралійського уряду в галузі природоохоронного законодавства. Він забезпечує правову основу для захисту та управління національними флорою, фауною та об'єктами спадщини, визначеними у Законі як питання національної екологічної значущості. У 2000 р. були прийняті також Правила охорони навколишнього середовища та збереження біорізноманіття [3, с. 186–187].

Уряди країни чимало зробили для того, щоб унікальну флору та фауну континенту було взято під державну охорону. У 2001 р. в Австралії функціонували 544 національні парки загальною площею 23,6 млн га та 2278 інших резерватів різного рангу. Сумарна площа територій, що охороняються, – як сухопутних, так і морських заповідників – становила 13% території Австралії [21, с. 115]. На кордонах країни діють суворі карантинні закони, що забороняють ввезення туди будь-яких тварин і рослин, які могли б порушити природний баланс, що склався. Головне в тому, що вдалося виховати цілі покоління австралійців, які свідомо і з любов'ю ставляться до землі, на якій вони живуть [20, с. 223].

Всі три аспекти сталого розвитку дуже важливі. Проте, аналізуючи суспільно-економічний розвиток Австралії наприкінці ХХ ст., доцільно зацентрувати увагу на її **соціальній складовій**. Адже соціальна політика Австралії протягом століть є прикладом турботи про окремого громадянина.

Система соціального забезпечення, початок якої в Австралії відноситься до 1908 р. (до закону «Про пенсії за віком та інвалідністю»), постійно реформується й модернізується. Перша велика реформа системи соціального забезпечення проводилася у 1940-х рр., коли було запроваджено значну кількість нових видів соціальної допомоги (про що йшлося вище). У 1965 р. допомогу стали отримувати дружини непрацездатних пенсіонерів, які мали дітей до 16 років, у 1972 р. допомоги дружинам пенсіонерів було замінено пенсіями, розмір яких був значно більше за розмір допомоги [22, р. 1–3].

У 1970-х рр. у сфері внутрішньої політики новим федеральним урядом було взято курс на всебічний розвиток соціальних програм, які мали «змінити ландшафт політики у сфері охорони здоров'я, добробуту, освіти та планування міст» [23, р. 29]. У рамках проголошеної АЛП (Австралійська лейбористська партія – Australian Labor Party) політики «рівних можливостей» у системі освіти запроваджувалися державні субсидії державним та приватним школам та університетам, скасовувалась плата за навчання у вузах та технічних коледжах, закладалися основи системи середньої спеціальної освіти (TAFE), виплачувались допомоги учням – від середньої школи до дітей аборигенів, що уможливлювало здобуття середньої освіти практично для всіх. За роки правління Уітлема витрати на освіту зросли в два з лишком рази [24, р. 34–35].

Домінуючим став принцип надання рівних можливостей усім громадянам країни та гасло «Створити рамки освіти, яка є раціональною та національною». Охорона здоров'я стала ще одним об'єктом реформ для кабінету Уітлема. Медичне обслуговування в країні здійснювалося як через мережу державних госпіталів, так і, головним чином, працями приватних лікарів, чії послуги завжди були дорогими. Крім того, за лікування у державних лікарнях теж доводилося платити, і там надавалася далеко не вся необхідна пацієнтові допомога. Система страхування охоплювала лише 86,5% населення, що теж не сприяло вирішенню проблем покращення здоров'я нації. Уряд сплачував від 71 до 30% вартості різних сфер медичного обслуговування. За словами оглядачів, до 1972 р. існувало «дві проблеми, з якими зіштовхнулося суспільство в галузі

охорони здоров'я, – вартість та якість». З погляду лейбористів, у ситуації, що склалася, було б логічніше, якби «держава взяла на себе всю фінансову відповідальність за госпіталі і будинки старих і припинила фарс зі страховками» [25, р. 194]. Крім того, пропонувалося розширити та вдосконалити систему госпіталів та забезпечити їх добре кваліфікованим персоналом. Потрібно було збільшити й витрати на потреби охорони здоров'я, які в 1968 р. в Австралії становили лише 7% від ВВП, тоді як у провідних країнах Європи – від 10 до 20%. Виходячи з досвіду Канади та Норвегії, розроблялася програма загального державного медичного страхування, названа згодом «Медібенк» (Medibank). Створювався єдиний фонд страхування здоров'я, внесок до нього дорівнював 1,35% від доходу. Ці внески частково покривали вартість послуг за програмою, решту сум вносила держава та благодійні фонди. Крім того, запроваджувалися медичні допомоги, які частково покривали вартість обслуговування у приватних клініках. Держава брала під свій контроль й гонорари приватно-практикуючих лікарів, зобов'язуючи їх виписувати рахунки до страхових фондів. Допомога у державних лікарнях ставала безкоштовною для більшості громадян. Однак проведення у життя цієї програми виявилось непростю справою через опір як приватних лікарів, так і представників опозиції, які їх підтримали. У результаті реформа, що планувалася в системі охорони здоров'я, розтягнулася на два роки і не була втілена до кінця [19, с. 233–235].

За лейбористів продовжувала розширюватися і система державного соціального забезпечення: знімалися обмеження на отримання пенсій по старості, встановлювався єдиний розмір усіх допомог (21,5 дол. на тиждень для самотніх людей та 37,5 дол. на сім'ю) та умови його підвищення надалі; ця система поширювалася на недавніх іммігрантів. При розробці соціальних проектів, ініціатором яких виступав федеральний Департамент із соціальної безпеки та справ аборигенів, збільшувалися допомоги з безробіття, виплати на виховання дітей та субсидії діячам мистецтва. Загальна сума урядових витрат на пенсії, допомоги та субсидії (аж до оплати похорону, телефонів та допомоги безпритульним) становила у 1974/75 фінансовому році 4,17 млрд дол., збільшившись з 1972/73 р. майже вдвічі [26, р. 420].

У березні 1983 р. перемогли лейбористи на чолі з їхнім новим лідером Робертом Лі Хоуком. Стрижнем його внутрішньої політики стала знаменита Угода з профспілками: для стабілізації фінансового стану країни рівень заробітної плати заморожувався, але в міру покращень в економіці він переглядався на основі індексації відповідно до низки економічних показників. У 1983 р. у Канберрі відбувся Національний економічний саміт, на якому представники робітників погодилися на обмеження зарплати, а підприємці – на централізовану систему її регулювання. Профспілки обіцяли свою підтримку та відмову від страйків на час дії Угоди 1983 р., умови якої згодом періодично переглядалися. Усі спірні питання вирішувалися суворо через систему арбітражних судів, й у результаті число днів, втрачених під час страйків, знизилося до 1987 р. майже вдвічі [27, р. 202].

В обмін на це лейбористи пропонували цілий комплекс заходів щодо підтримки високого рівня життя населення. У сфері соціальної політики проводилися поступові реформи. Створена при Уїтлемі та практично скасована при Фрейзері державна система медичного страхування «Медібенк» була відтворена під назвою «Медікеар», яка набувала чинності з лютого 1984 р. У її рамках вводилася широка структура державного медичного страхування, в якій поєднувалися бюджетні кошти та страхові платежі населення. Розміри страхових виплат встановлювалися у розмірі 1% від доходу заможних громадян; від їх виплати звільнялися самотні та сімейні громадяни, чиї доходи не перевищували відповідно 9 та 15 тис. австрал. дол. на рік. Згодом ставки цього податку дещо підвищилися. Усі отримані кошти йшли на утримання госпіталів, швидкої допомоги, консультацій фахівців – відповідно до списків послуг, що включалися до урядової програми. Вони покривали до 85% вартості медичного обслуговування. Загальні витрати держави на програми «Медікеар» лише у 1987–88 фінансовому році становили понад 3 млрд австрал. дол. [27, р. 253–276]. Однак коштів все одно не вистачало, і багатьом малозабезпеченим пацієнтам доводилося довго чекати своєї черги на дороге лікування. З іншого боку, досить успішно було проведено громадську кампанію боротьби проти СНІДу, який не обійшов стороною й Австралію [19, с. 275–276].

Значно збільшувалося субсидування всіх ланок системи освіти та розвитку науки. У рамках програми розширення зайнятості виділялись гроші на професійну підготовку молоді. Було створено близько 1,5 млн нових робочих місць, і протягом 1980-х рр. рівень безробіття скоротився з 10 до 6% [28, р. 247]. Вводилися в дію виплати цілої низки допомог, націлених на підтримку сімей та безробітних. В результаті видатки бюджету на проведення всіх соціальних програм зросли за 1983–1989 рр. у 1,5–2 рази та становили до 30% бюджетних витрат. Щоправда, фінансові міркування змушували часом йти назад. Так, з 1984 р. запроваджувалися і обмеження у системі допомоги по безробіттю (допомога не виплачувалася, якщо тимчасовий заробіток його одержувача перевищував 20 дол. на тиждень) і пенсій за старістю (вони ставали нижчими для осіб з високим рівнем доходу) [27, р. 225–227, 235].

Внутрішньополітична ситуація наприкінці 1980-х рр. також залишала бажати кращого. Зі збільшенням соціальних виплат, яких постійно вимагали профспілки, зростав дефіцит бюджету, який досяг 11 млрд австрал. дол. [29, р. 7], і зовнішній борг Австралії у сумі склав 180 млрд дол. Як заходи для боротьби з фінансовими проблемами бюджет на 1986/87 фінансовий рік передбачав найжорсткіші за останні 30 років заходи економії: скорочувалися асигнування на соціальні потреби, запроваджувалась плата за навчання у ВНЗ, збільшувалися податки [19, с. 301].

Країну трясли страйки, найбільшим з яких став страйк пілотів цивільної авіації в 1989 р. Безробіття досягло 10%, 2 млн. австралійських робітників залишалися за межею бідності, тобто отримували нижче 319 австрал. дол. на тиждень на сім'ю з трьох осіб. Не дивно, що в обстановці, що склалася, 94% австралійців, згідно з опитуванням громадської думки, вважали, що лейбористи нічого не зробили для поліпшення загального стану справ [30; 31, р. 46]. У 1991 р. відбулася зміна керівництва в АЛП, проте багато соціальних проблем залишилися невирішеними.

У 90-х рр. XX ст. система соціального забезпечення переживає нову хвилю реформування. Замість допомоги по безробіттю у 1991 р. було введено допомогу на втрату роботи для тих, хто може знайти її в короткі терміни, та допомогу для професійної перепідготовки

для тих, хто не може влаштуватися на роботу, не змінивши профіль зайнятості. У 1994 р. було засновано особливу допомогу на рівні пенсійних виплат для безробітних віком від 60 до 64 років. Крім того, в 1994 р. для осіб, які отримували протягом тривалого часу допомогу по безробіттю, було введено допомогу, яка їм виплачується у разі їхньої згоди на низькооплачувану роботу [32, с. 159–160].

У 1991 р. замість пенсії з інвалідності та допомоги у зв'язку з обмеженою працездатністю було засновано пенсію або доплату до зарплати для всіх осіб, які втратили принаймні 20% працездатності, які не можуть працювати повний робочий день і отримувати повноцінну зарплату, а також розраховувати на отримання такої роботи протягом найближчих двох років [33, с. 16–17].

До липня 1995 р. загальна кількість різних видів соціальної допомоги наблизилася до 20. До 1998 р., крім уже названих категорій отримувачів допомоги, мають право на допомогу батьки-одиначки, зайняті доглядом за дітьми-інвалідами та особами похилого віку. При цьому різняться три види виплат: пенсії, допомоги та соціальні допомоги. Найбільші за розміром пенсії, допомоги менші за пенсії, а спеціальні допомоги є найменшими за сумою формами допомоги. Останні виплачуються нужденним особам, які не мають право на пенсію чи допомогу. Станом на червень 1994 р. за загальної чисельності населення Австралії в 18,1 млн. осіб різні виплати за програмами соціальної допомоги отримували 3,8 млн. осіб працездатного та пенсійного віку, включаючи дружин або чоловіків, які перебували на утриманні подружжя. Серед них 2 млн. належали до осіб працездатного віку (жінки до 60 років та чоловіки до 65 років). Крім того, отримували допомогу 0,4 млн студентів за лінією Міністерства зайнятості, освіти та професійної підготовки, а також 0,4 млн ветеранів, їх чоловіки та жінки, вдови та вдівці – за лінією Міністерства у справах ветеранів. Всього за різними програмами соціальну допомогу отримували 1/3 населення віком 15 років і більше [33, р. 1, 5–6, 39].

Підбиваючи підсумки реформ АЛП, експерти зазначали, що поряд із загальним поліпшенням якості життя австралійців все частіше доводилося говорити про зростаючий розрив між доходами багатих і бідних за рахунок розмивання середнього класу. У 1983–

1996 рр. кількість осіб, яких можна було зарахувати до середнього класу, скоротилася з 45 до 37%. Близько 90% австралійців вважали, що життя стало більш напруженим [34, р. 101–102].

У 1996 р. до влади в Австралії знову приходять ліберали в коаліції з аграрною партією. Їх триумф багато в чому був пов'язаний з Джоном Говардом, який повернувся у велику політику (у 1985–1989 р. він займав посаду лідера Ліберальної партії Австралії – ЛПА) і був переобраний як лідер опозиції в 1995 р., головував у період сильного економічного зростання та процвітання (в подальшому він був переобраний на австралійських федеральних виборах 1998, 2001 та 2004 рр.).

Говард відіграв особливу роль у створенні нової економічної та соціальної політики лібералів. У документі «Одна Австралія» визначалися підходи опозиції до соціальних питань, передбачалася жорстка регламентація державних витрат на соціальні потреби, відмова від нераціональних витрат [19, с. 316–317].

З одного боку, він обіцяв зберегти систему державного медичного страхування – найдорожчу із соціальних програм АЛП – та виділити 1 млрд австрал. дол. на охорону навколишнього середовища. З іншого – економити бюджетні кошти, скорочуючи непродуктивні витрати; скасувати закони, що обмежують розвиток малого та середнього бізнесу; забезпечити свободу договору під час укладання трудових угод, виключивши із цієї сфери втручання профспілок.

Здійснювалася програма економії державних коштів: для покриття 8 млрд австрал. дол. – таким був розмір дефіциту бюджету – скорочувалися державні витрати на проведення існуючих при АЛП 70 програм соціальної допомоги, які здійснювали 16 федеральних агентств і які коштували державі 1,2 млрд австрал. дол. щорічно. У тому числі частково знизилися непродуктивні витрати на потреби освіти [35]. Усе це викликало цілком природне невдоволення зацікавлених осіб.

Проте це зовсім не означало, що держава кинула своїх громадян напризволяще. Соціальна політика лібералів також пристосовувалася під критерії ринкових відносин, наскільки це взагалі можливо в демократичній державі. Виплати допомоги та пенсій регулювалися новим законом про соціальну безпеку 1999 р., контроль за його

дотриманням здійснював департамент у справах сім'ї та соціальних служб. З липня 2000 р. набули чинності поправки, пов'язані із запровадженням нової податкової системи, що дозволило федеральному уряду оголосити в 2001 р. про введення 4-річної програми «Австралійці, які працюють разом», у якій передбачалося витратити 1,7 млрд австрал. дол. на реформу соціальної підтримки для малозабезпечених громадян [19, с. 324, 327–328].

Допомога та роз'яснення з питань соціальних служб можна було отримати через діюче з 1997 р. державне агентство «Сентелінк», що мало 310 центрів підтримки і 27 телефонних довідкових по території всієї Австралії. В результаті цих змін з 1997 по 2001 рр. практично на тому ж рівні (з поправкою на інфляцію) залишилися пенсії по старості, але для людей похилого віку з 2000 р. була введена система бонусів, в рамках якої виплати їм збільшилися сумарно на більш ніж 2,5 млрд австрал. дол. Скоротили частину платежів у категорії підтримки інвалідів (але піднялися виплати тим, хто доглядав немічних), а також деякі види допомоги для безробітних. Були переглянуті й за рядом показників зросли платежі в категорії підтримки сім'ї (наприклад, з догляду за дітьми, податкові пільги для сімейних пар з дітьми), а також допомоги студентам та учням. У грошовому вирахуванні виплати на соціальні потреби збільшилися за цей період з 39 млрд австрал. дол. до 51,5 млрд австрал. дол. [36, р. 167–168].

Крім цього департамент у справах сім'ї та соціальних служб регулярно проводив у життя безліч програм, націлених на підтримку саме сім'ї, дітей та молоді. У рамках розпочатої у 2000 р. стратегії щодо зміцнення сімей та спільнот планувалося протягом 4 років виділити 240 млн австрал. дол. на розвиток 9 напрямків: підтримку молодим сім'ям, навчання дітей, підвищення кваліфікації молоді, вирішення місцевих проблем та підготовку кадрів до органів самоврядування. Аналогічні програми приймалися на підтримку літніх, інвалідів та ветеранів з урахуванням специфіки кожної категорії громадян, які її потребують [19, с. 328].

У 1998 р. було введено нові правила отримання допомоги з безробіття для молодих людей у віці 18–24 років (з 1999 р. верхній кордон був підвищений до 34 років), які отримали назву «взаємних зо-

бов'язань»: держава виплачувала їм допомогу за умови активнішого пошуку ними нової роботи, перепідготовки чи підвищення кваліфікації. Їхньою метою було «розширити перспективи для отримання роботи та конкурентоспроможність безробітних на ринку праці; зміцнити їх зв'язки із суспільством, що допомагає їм; полегшити перехід від допомоги до роботи» [36, р. 172, 180, 184, 187]. Надалі віковий поріг планувалося підняти до 49 років і посилити умови отримання допомоги. Таким чином, держава прагнула не просто скоротити кількість одержувачів допомоги, а заохочувати молодь до активних дій з пошуку заробітку, відучити її від неробства за рахунок скарбниці.

Зберігалася у недоторканності система «Медікеар», змінювалися лише суми страхових внесків: з 1,25% від оподатковуваного доходу у 1986 р. до 1,45% – у 1993 р. і 1,5% – у 1995 рр. З 2000 р. особи з високими доходами сплачували цей вид внеску за особливою шкалою; сумарно ці збори становили 17,5% федеральних витрат на охорону здоров'я. У 1999–2000 рр. держава витратила на ці потреби 8,5% від ВВП; витрати на послуги лікарів для аборигенів становили 3065 дол. у перерахунку на душу населення, а для неаборигенів – 2518 дол. [19, с. 328–329].

У 1996 р. федеральний уряд, уряди штатів і територій уклали угоду під назвою «Національне громадське партнерство з питань охорони здоров'я» «як визнання необхідності національного підходу до здоров'я суспільства та розвитку охорони здоров'я». І хоча австралійці вважаються однією з найздоровіших націй у світі, проводилися масштабні заходи щодо профілактики та лікування найнебезпечніших захворювань: серцево-судинної системи, раку, діабету та астми. Вживалися заходи боротьби з наркоманією [36, р. 239, 251–252, 265–266].

Продовжувалась розпочата ще за лейбористів широка програма приватизації державних корпорацій, причому уряд, який обіцяв пустити отримані кошти на суспільні потреби, виконував свої обов'язки. Так, кошти від поетапного продажу акцій найбільшої в країні телекомунікаційної компанії «Телстра» спрямували на проведення заходів щодо охорони навколишнього середовища та на здійснення низки соціальних програм [19, с. 329–330].

Система освіти стала ще одним складним аспектом діяльності уряду, і громадськість дуже болісно відреагувала на обмеження дотацій у системі народної освіти, які проводились у 1996–1997 рр. Незважаючи на значні скорочення урядових субсидій університетам, система вищої освіти в Австралії залишалася однією з найкращих у світі. У 1997 р. у ВНЗ країни навчалися 660 тис. студентів, працювали 83 тис. викладачів, а доходи від навчання іноземних студентів становили п'яту за величиною експортну статтю [34, р. 22]. З огляду на ці чинники уряд змушений був піти на поступки. Дотації та відрахування до системи освіти повільно, але зростали: у 1998–1999 рр. вони становили 32,335 млн австрал. дол., 1999–2000 рр. – 34,036 млн австрал. дол. Зберігалися в силі всі прийняті раніше закони та виплати за ними. Наприкінці сторіччя витрати на підтримку системи освіти становили 5,4% від ВВП, 59% грантів отримували школи та 27% припадало на частку університетів. Крім того, держава підтримувала науку та винахідництво: у 1998–1999 рр. фінансування дослідницьких та впроваджувальних робіт велося як по лінії бізнесу (понад 4 млрд австрал. дол.), уряду (близько 2 млрд австрал. дол.) так і через системи вищої освіти (2,6 млрд австрал. дол.). Традиційно витрати на прикладні розробки значно перевищували асигнування на гуманітарну сферу. Так, у 1998–1999 рр. державні кошти в першу чергу спрямовувались на економічні дослідження (1139 млн австрал. дол.), на охорону навколишнього середовища (427,7 млн австрал. дол.), на суспільні науки (237,8 млн дол.) та оборону (205 млн австрал. дол.) [36, р. 283–284, 669, 674, 676–677].

Наприкінці XX ст. розвинена система освіти, яка по праву вважається однією з найкращих у світі, продовжує розвиватися та удосконалюватися. У XX ст. федеральний уряд поступово централізував систему управління народною просвітою, поставивши її під контроль федерального департаменту освіти. Для Австралії як країни іммігрантів особливої важливості набула розгалужена система викладання англійської мови. У країні є понад 100 центрів, які пропонують підготовку будь-якого рівня, що дозволяє навчатися та працювати в Австралії. У 1970-х рр. після прийняття та початку проведення в життя політики мультикультуралізму було

створено цілу мережу національних шкіл, де викладання велося мовою громади, яка отримала державну субсидію на її організацію. Австралійська структура професійної освіти (TAFE) – найбільше об'єднання в країні, що надає середню ланку у системі освіти. У 2000 р. понад 1 млн студентів було прийнято до 86 інститутів TAFE [36, р. 295–296]. У системі вищої освіти країни налічується 37 державних та 2 приватних університети, де навчаються близько 600 тис. студентів (австралійці та іноземці, що приїхали на навчання). Найстарішими та найбільшими серед них є університети Сіднея та Мельбурна. При них діють численні наукові центри, які займаються розробкою найбільш актуальних для країни проблем. Проведення наукових розробок координує спеціально створена на початку XX ст. Державна Рада з наукових досліджень, що називається нині Федеральним об'єднанням з наукових та прикладних досліджень. Щороку австралійці одержують понад 1000 патентів, що дуже багато для країни з таким порівняно маленьким населенням. Визнанням заслуг австралійських учених можна вважати той факт, що у 2000 р. на пост президента Британського Королівського товариства було висунуто кандидатуру австралійського біолога сера Роберта Мея. Він став другим за рахунком австралійцем, який очолив Королівське товариство за 340 років його існування. Першим був Г. Флорі, який обіймав цю посаду в 1960–1965 рр. [19, с. 377].

Підсумки економічних реформ уряду Говарда загалом стали одними з найвдаліших. За офіційними даними, рівень безробіття знизився з 8,3% у 1996–1997 рр. і до 6,4% у 2000–2001 рр. Картина зайнятості по галузях була такою: майже 20% працювали у сфері торгівлі, 12,5% – у промисловості, 11,9% – в обслуговуванні власності та бізнесу, 9,6% – у сфері охорони здоров'я та соціальних служб, 7,5% – у будівництві, 6,8% – у структурах освіти, близько 4% – у кожній з таких областей, як сільське господарство, транспорт, державні службовці та оборона. Середня тривалість робочого часу становила 35,6 години на тиждень, а розмір середнього заробітку – близько 662,6 австрал. дол. на тиждень. Число конфліктів у промисловості зросло з 539 у 1996 р. до 686 у 2000 р., але вирішувалися вони швидше: кількість втрачених робочих днів скоротилася з 928,5 у 1996 р. до 469,1 у 2000 р. Майже вдвічі зни-

зилося число членів профспілок серед працюючих: у 2000 р. вони становили 24,7%, тоді як у середині 1980-х рр. цей показник був понад 50% [36, р. 45, 132, 138, 148-149, 534]. Таким чином, плани уряду поступово втілювалися у життя.

Зазначимо, що наприкінці ХХ ст. система соціального забезпечення Австралії не виглядала прогресивнішою, ніж в інших промислово розвинених країнах. Наприклад, порівняні дані на 1990 р. свідчили про те, що у Австралії «витрати на соціальну сферу» становили 9,8% ВВП, що було одним з найнижчих показників країн, які входять до ОЕСР. У Великій Британії ці витрати становили 12,2% ВВП, в Італії – 18%, у Німеччині – 15% і в Швеції – 19%.

Однак до інтерпретації цих статистичних даних треба підходити обережно. Деякі соціальні блага в Австралії надаються не за лінією витрат на соціальну сферу, а за іншими статтями бюджету, зокрема за лінією ринку праці та житлової політики. В Австралії система централізованого встановлення заробітної плати історично привела до відносно високих мінімальних заробітних плат, тому в країні мало «бідних робітників», які потребують додаткової допомоги, а завдяки високому рівню забезпеченості житлом знизився рівень вартості життя. Так само, на відміну від деяких інших країн, Австралія не забезпечує свою систему соціальної безпеки спеціально введеним податком. Станом на серпень 1996 р. у 86,4% зайнятих в Австралії пенсійні внески вносили роботодавці (1986 р. цей показник був удвічі меншим – 41%). Ця зміна пояснюється новими вимогами законодавства, яке встановлює мінімальні розміри пенсійних внесків для державного та приватного секторів.

До кінця ХХ ст. багато австралійців придбали свої житла у власність, що свідчило про підвищення рівня матеріального благополуччя. У 1995-1996 рр. 42% австралійців жили у власних житлах, не маючи жодних боргів, і 28% – у житлах, куплених у попередніх власників завдяки банківським кредитам. Це означає, що більшість сімей з середнім і навіть невеликим статком придбала нерухомість і звільнилася від потенційної залежності від домовласника. З вищезгаданої категорії, що становила 28% населення, приблизно п'ята частина проживала у будинках, що належать державі. Більшість таких будинків знаходилося в Новому Південному Вельсі (близько 150

тис.), але найбільша їхня частка відзначена в Південній Австралії (9,6%). З середини 1980-х рр. завдяки вдосконаленню системи соціального забезпечення покращилося становище австралійців, які отримують найнижчі доходи (20% населення) та найвищі доходи (30%). Натомість становище проміжної категорії (50%) погіршилося. Відповідно збільшився розрив між категоріями із середніми та високими доходами [37].

Розуміючи важливість соціальної складової сталого розвитку країни, у 1993–1996-х рр. під егідою Міністерства соціального захисту Австралії було підготовлено та опубліковано низку досліджень, в яких дається оцінка сучасного стану системи соціального забезпечення країни та пропонуються рекомендації щодо її реформування.

Згідно з даними досліджень, Австралійська система соціального захисту населення на кінець XX ст. відрізняється від прийнятої у більшості розвинених країн за моделлю соціального страхування. Основною метою страхування є вирівнювання доходів індивіда упродовж його життя. Для систем соціального страхування характерний високий рівень заміщення зарплати пенсією чи допомогою. Інакше кажучи, хто більше заробляє, той більше отримує у формі пенсії чи допомоги, коли настає час. Для отримання страхової допомоги не потрібна перевірка на нужденність. Система соціального захисту Австралії бачить своє головне завдання у перерозподілі доходів між індивідами для надання допомоги тим, хто не має своїх доходів, або тим, чий дохід недостатній, особливо тим, хто з різних причин не може утримувати себе шляхом зайнятості повний робочий час [33, р. 5, 17–18].

Австралійська система соціального захисту забезпечує повніше охоплення нужденних, ніж система соціального страхування. Вона дуже ефективна у наданні допомоги бідним за відносно низької норми витрат ВВП на потреби соціального забезпечення. Витрати на соціальну допомогу вдається утримувати на відносно низькому рівні завдяки тому, що не переслідується завдання високого ступеня заміщення зарплати пенсіями чи допомогою, а також завдяки тому, що процес старіння населення йде не так інтенсивно, як у більшості країн ОЕСР [33, р. 18-19]. Розмір стандартної пенсії за віком утримується у 1990-х рр. на рівні 25% від середньотижневого

заробітку чоловіків. Це досягається шляхом відповідної індексації пенсій. Уряд Австралії зміг виконати свою обіцянку, яку лейбористи дали ще 1969 р., коли стандартна пенсія складала лише 20% від середньотижневого заробітку чоловіків. Під «стандартною» розуміється пенсія індивіда, який не має утриманців. Пенсія подружжя складала в 1990-х рр. від 40 до 45% середньотижневого заробітку чоловіків. При цьому у розрахунку на кожного члена подружжя пенсія складає 83% від суми, що підлягає сплаті одинокому пенсіонеру. Відповідна норма була закріплена у серпні 1974 р. Допомогу на неповнолітніх дітей пенсіонерів було встановлено у вересні 1987 р. у розмірі 15% від пенсії подружньої пари на дітей до 13 років та 20% на дітей віком від 13 до 15 років [38, р. 2–13].

Необхідність чергового реформування системи соціальної захисту в Австралії наприкінці ХХ ст. диктувалась змінами у складі робочої сили (головним чином за рахунок зростання участі жінок), посиленням нерівномірності в розподілі доходів, що відзначався з початку 1980-х рр., а також надмірним ускладненням самої системи соціальної захисту, що створювала ґрунт для варіацій у рішеннях про призначення допомоги та ускладнювала реалізацію основних принципів соціальної справедливості.

У 1947 р., коли проводився перепис населення, на жінок припадало лише 23% чисельності робочої сили. Частка заміжніх жінок серед працюючих жінок складала 1/5. Лише 9% заміжніх жінок віком від 20 до 54 років працювали. До вересня 1992 р. жінки становили вже 42% робочої сили. Майже 60% працюючих жінок були одружені. Частка у робочій силі жінок віком 15 років і більше підвищилася до 52% у серпні 1992 р. (у серпні 1982 р. цей показник дорівнював 44%) [32, с.161–162].

Майже повністю рівень участі жінок підвищився за рахунок заміжніх жінок. Участь заміжніх жінок віком від 20 до 54 років перевищила 66% у серпні 1992 р., тобто за 45 років відсоток їхньої участі в робочій силі зріс більш ніж у сім разів. Підвищення ступеня участі заміжніх жінок спостерігалось у всіх вікових групах. Розрив серед працюючих заміжніх та незаміжніх жінок скоротився до мінімуму [22, р. 5–6]. Окрім цього, ступінь участі у робочій силі жінок віком від 20 до 44 років постійно зростає.

Інтенсивне залучення заміжніх жінок до робочої сили сприяло підвищенню добробуту значної частини населення країни. За період з липня 1983 р. до липня 1992 р. відсоток подружніх пар із двома працюючими в сім'ї підвищився з 37 до 47%, а з одним працівником – скоротився з 40 до 29%. Тим самим скоротилася кількість сімей, які потребують допомоги на дітей. З іншого боку, навантаження на систему соціального забезпечення зростає у частині виплат допомоги по безробіттю, через хворобу та пенсії за віком, оскільки працюючий член сім'ї претендує на більші за розміром допомогу та пенсію, ніж утриманець.

Разом з тим, підвищення добробуту нехай значної частини суспільства обертається посиленням нерівномірності у розподілі доходів. Особливо якщо порівняти доходи на душу в сім'ях з двома працівниками та в сім'ях, де працює один з батьків, незважаючи на те, що зайнятість голів таких сімей підвищилася з липня 1983 р. до липня 1992 р. з 32 до 46% [22, с. 5–6].

Нерівномірність у розподілі доходів збільшилася також за рахунок скорочення попиту на некваліфіковану робочу силу, що негативно вплинуло як на заробітки цієї категорії працюючих, так і на можливість отримання роботи. На думку низки дослідників, посилення нерівномірності у розподілі доходів супроводжувалося зростанням злиднів. До категорії бідних наприкінці 1980-х рр. належало, за деякими оцінками, 17% австралійських сімей. При цьому бідними були більше половини сімей з одним з батьків.

У зв'язку з такою ситуацією наприкінці ХХ ст. постало питання зміни акцентів у проведенні політики соціального захисту, тобто у модифікації чи зміні критеріїв призначення допомоги для більш ефективної боротьби з бідністю, а також уточнення її розмірів, щоб забезпечити її одержувачам скромний, але достатній рівень життя. Ця вимога зводилася до формули: «адекватна допомога кому? адекватна щодо чого?» [38, с. 1, 3].

Водночас реформатори системи були стурбовані, щоб допомогти тим, хто не може самостійно забезпечити собі достатній спосіб життя, не підривала стимулів до праці. Мета у тому, щоб зайнятість як така, тим паче зайнятість неповний робочий час чи на низькооплачуваній роботі, не служила основою для припинення виплат із

фондів соціального захисту. Той, хто працює, повинен мати більший прибуток, ніж той, хто цілком залежить від соціального забезпечення [32, с. 163].

На думку австралійських дослідників 1990-х рр., і в існуючому вигляді система соціального забезпечення цієї країни більш точно враховувала потреби у допомозі, ніж системи більшості країн світової спільноти. Як правило, в ОЕСР для визначення потреби в соціальній допомозі враховувалась лише кількість дорослих та дітей у сім'ї, тоді як в Австралії була потрібна додаткова інформація щодо віку дітей та дорослих, їх відношення до робочої сили, стану працездатності, витрат на житло та віддаленості житла від роботи [38, р. 7–8].

Істотним недоліком австралійської системи, як зазначалося, була її складність. Текст австралійського закону про соціальний захист налічував близько 1500 сторінок. Інструкції щодо застосування закону складали том приблизно такого ж обсягу. Лише за п'ять років (1986–1991 рр.) до тексту закону було внесено понад 1 тис. поправок [33, р. 21]. Звідси випливало, що реформа системи не може визначатися шляхом внесення все нових змін до критеріїв і правил. Необхідне було її глибоке перетворення з метою спрощення та підвищення ефективності.

Авторами найбільш радикальних пропозицій щодо спрощення системи соціального забезпечення свого часу були видні політичні діячі та економісти, в тому числі Б. Рассел у 1918 р., М. Фрідман та Дж. Гелбрейт у 1960-х рр. Свої рекомендації пропонувала Австралійська комісія, що займалася вивченням проблеми бідності в 1975 р. Сутність внесених пропозицій полягала в тому, щоб виплачувати базовий (*мінімальний*) дохід всім дорослим жителям країни без перевірки нужденності чи відношення до робочої сили. Ці пропозиції передбачають збільшення ставок прибуткових податків та посилення прогресивного оподаткування, щоб сплатити витрати на соціальну допомогу. Потрібно також розширити бази оподаткування за рахунок податків на споживання або інших непрямих податків, щоб ставки прибуткових податків не піднялися до неприйнятних висот. Загалом же потрібно буде збільшити збір податків більш ніж утричі [32, с. 163–164].

Для іншої моделі реформування системи соціального забезпечення характерним є *гарантований мінімальний дохід* для всіх, хто потребує допомоги, на підставі перевірки рівня доходу та вартості майна. За основу може бути прийнятий індивідуальний чи сімейний дохід. На відміну від чинної системи, тут не потрібна перевірка сімейного стану або відношення до робочої сили. За рахунок цього досягається спрощення системи при забезпеченні повнішого охоплення всіх нужденних. При цьому, однак, ігноруються потреби тих, хто потребує додаткової допомоги через інвалідність або через необхідність догляду за дітьми та інвалідами, або для отримання роботи. Ця модель насправді може означати доплату до низької зарплати, високу ставку прогресивного податку на допомогу, може стимулювати відмову від низькооплачуваної праці та перехід на повне соціальне забезпечення [33, с. 40–41]. З іншого боку, це може сприяти більшому зростанню зайнятості за рахунок низькооплачуваних робочих місць. При цьому, однак, тягар оплати робочої сили все більше перекладатиметься на платника податків.

Ще одна модель радикального реформування системи позначається як *обумовлений мінімальний дохід*. Ця модель передбачає право на захист від бідності всіх резидентів, тобто надання допомоги всім, хто задовольняє вимогам перевірки рівня доходу та розміру майна за ставками, що відповідають конкретним потребам, за умови, що отримувачі допомоги беруть на себе зустрічні зобов'язання. Ця модель відрізняється більшою складністю, ніж дві попередні, бо вимагає збору інформації про особистий дохід, майно та обставини, що впливають на участь претендента в робочій силі. З усіх моделей вона найближча до існуючої системи, але відрізняється більшою справедливістю, внутрішньою несуперечливістю та логікою.

Поряд із моделями більш-менш радикальних змін системи соціального забезпечення в Австралії було розроблено низку *пропозицій щодо вдосконалення чинної системи шляхом скорочення різновидів допомоги*. Так, наприклад, передбачалося, вже починаючи з вересня 1996 р., усім безробітним виплачувати один вид допомоги на професійну перепідготовку зі скасуванням допомоги на пошуки роботи. Передбачалося також, починаючи з березня 1996 р., зберігати право на отримання допомоги на професійну підготовку чи на

пошуки роботи у разі захворювання, а не переводити їх на допомогу з хвороби.

Ще одна пропозиція стосувалася об'єднання пенсії самотній матері (самотньому батькові) та допомоги на догляд за дітьми одному з батьків. Обидва види допомоги в існуючому вигляді надавали можливість одержувачу або цілком присвятити себе догляду за дітьми, або поєднувати роботу з доглядом. Автори пропозицій вважали, що інтереси дітей не постраждають, бо єдина різниця між названими видами допомоги полягає в сімейному стані матері/батька. Основна складність у тому, що необхідно зробити злиття пенсії та допомоги, тобто об'єднати виплати, що стосуються різних категорій допомоги [32, с. 165–167].

Ще складнішою проблемою було завдання уніфікації системи допомоги непрацюючим жінкам. Передбачалось скасувати пенсії вдовам віком від 50 років, які не мають дітей, та пенсії непрацюючим жінкам. Пропонувалося залишити допомогу вдовам та допомогти непрацюючому подружжю. Опрацьовувалися й інші можливості спрощення системи за рахунок об'єднання близьких за призначенням видів допомоги, наприклад, пенсії або доплати у зв'язку з обмеженою працездатністю та допомоги по хворобі.

Загалом, на думку австралійських дослідників кінця ХХ ст., радикальні моделі реформування за всієї їхньої концептуальної привабливості мали мало шансів на реалізацію (це особливо стосувалося норм базового (мінімального) доходу). Вони виступили за вжиття заходів, спрямованих на спрощення існуючої системи та усунення наявних прогалин у частині повноти охоплення всіх нужденних.

Водночас увага уряду та громадськості Австралії цього періоду була звернена до проблеми подолання бідності за рахунок заходів щодо залучення одержувачів допомоги в активне громадське життя. Ця мета мала бути досягнута шляхом полегшення доступу до інформації, яка допоможе нужденним знайти відповідні форми професійної підготовки, а також взяти участь у роботі та підвищити свій добробут [39, р. 2–3]. Також у країні проводилася робота з визначення мінімального життєвого рівня та його можливої зміни в майбутньому зі зростанням суспільного добробуту [32, с. 167].

Австралія вважається лідером в інтеграції послуг у сфері соціального забезпечення (послуг щодо спрямування та обробки соціальних виплат), що надаються через «єдине вікно» (Centrelink). Країна досягла значного прогресу в реалізації реформ державної служби на рівні штатів (наприклад, у Вікторії та Квінсленді).

Служба Centrelink, яка зараз повністю інтегрована в Міністерство соціального забезпечення, є визнаним у всьому світі лідером у наданні послуг соціального забезпечення через «єдине вікно» або через єдиний сайт, а також в обробці та виплаті соціальної допомоги.

Система Centrelink була заснована в 1997 р., а її історія ділиться на два етапи: з 1997 по 2005 р. та з 2005 р. по теперішній час. До 1997 р. надання соціальних послуг та виплата соціальних допомог і допомог з безробіття контролювалися одночасно двома різними федеральними міністерствами – Міністерством соціального забезпечення (DSS) та Міністерством з питань освіти, зайнятості, підготовки та молоді (DEETYA). Для підвищення ефективності роботи консервативним коаліційним урядом під керівництвом прем'єр-міністра ліберала Джона Говарда було створено агентство Centrelink. Це було зроблено з метою створення на основі моделі управління «Нове державне управління» (New Public Management) системи, орієнтованої на оперативне та сприйнятливe обслуговування клієнтів та ретельно контрольовані механізми управління ефективністю витрат. При цьому очікувалося, що політика та надання послуг, які вважалися такими, що «неефективно» поєднуються в старій системі, працюватимуть більш ефективно в новій підприємницькій моделі, яка застосовує орієнтований на клієнта бізнес-підхід до результатів та ефективності [40, с. 194–195].

Centrelink як комерційно самостійне підприємницьке агентство мало займатися купівлею та наданням послуг різним урядовим установам. Політика та регулювання продовжували бути відповідальністю міністерств, окремо від надання послуг агентством Centrelink. Більшість послуг Centrelink було пов'язано з виплатою соціальних допомог. Послуги надаються відповідно до угод про ділове співробітництво (BPA), які періодично узгоджуються з кож-

ним агентством-клієнтом, хоча Centrelink отримує також деяке пряме фінансування з федерального бюджету.

Початкова ідея передбачала розподіл політики та надання послуг, у результаті якого з'явилося б велике агентство з кількома невеликими відділами політики.

Однак, як у незалежних агентствах в інших юрисдикціях, важко відокремити політику від діяльності. Centrelink була громадською організацією, «яка залежала від політичних вимог і тиску, але прагнула працювати як бізнес-організація в конкурентному оточенні... Вона також була агентством з надання послуг, підзвітним міністерствам-клієнтам, які мали інші очікування щодо політики, вимоги та стандарти» [41, с. 121–122].

Загалом Centrelink планувалося зробити універсальним, багатогольовим агентством з надання послуг федерального рівня, пов'язаних з виплатою соціальних допомог і допомог з безробіття у всій Австралії. Для реалізації такої великої організаційної та культурної ініціативи потрібно було об'єднати діяльність різних міністерств у всіх штатах і територіях, встановлюючи ділові зв'язки зі спільнотами по всій країні і при цьому беручи до уваги конкурентні очікування та вимоги.

У перші роки роботи Centrelink серед «клієнтів» були такі міністерства: Міністерство з питань зайнятості та трудових відносин (DEWR), Міністерство освіти, науки та підготовки (DEST), Міністерство у справах охорони здоров'я та літніх людей (DoHA) та Міністерство сільського господарства, рибальства та лісівництва Австралії (DAFFA). Проте Міністерство у справах сім'ї та громадських послуг (DFaCS) стало головним клієнтом Centrelink, склавши 92,4% від бізнесу компанії у 2003–2004-х рр.

У 2004 р. було створено Міністерство соціального забезпечення (DHS), під керівництво якого було перенесено сферу соціального забезпечення (включаючи послуги для дітей), Centrelink та Medicare (система державного медичного страхування). Centrelink зберегло свій статус агентства, але генеральний директор тепер почав звітувати безпосередньо перед міністром соціального забезпечення (а не перед своєю незалежною радою директорів), що більше відповідало традиційній моделі державного управління.

Крім цієї зміни визнавалось, що розширення співпраці з урядами штатів та місцевими урядами відіграє важливу роль у розвитку спільнот, особливо невеликих та віддалених, які мають обмежені можливості [40, с. 195]. Наступні значні зміни системи соціального забезпечення відбулися вже у 2009 р.

Комплексне співробітництво на рівні Співдружність – штати в об'єднанні соціальних служб розвивається з 1996 р. Ініціатива Health streams, що реалізується в штаті Вікторія, була зосереджена на консолідації та інтеграції медичного обслуговування у віддалених та сільських спільнотах. Її зосередженість на послугах на рівні спільноти, усуненні розрізненості у наданні послуг та переході до об'єднаних фондів має багато спільного з моделлю «Загальне місце» (Total Place) у Великій Британії. Оцінка, проведена аудиторською компанією KPMG у 2002 р., дала змішані результати, але справедливо буде сказати, що на той час ця ініціатива значно випереджала інші подібні ініціативи [41]. Ініціатива Health streams стала прообразом відомої служби Medicare.

Надалі повна інтеграція та об'єднання Centrelink, Medicare та служб для дітей у Міністерстві соціального забезпечення створили умови для заняття провідного стану в поєднанні індивідуальних професійних послуг для людей з особливими потребами [40, с. 198].

З проведеного дослідження можна зробити такі **висновки**:

Усвідомлення людством реальної небезпеки екологічної катастрофи, яка загрожує існуванню цивілізації, наприкінці ХХ ст. привело до розробки нової парадигми – концепції сталого розвитку як взаємозв'язку та взаємовпливу трьох його важливих складових – економічної, соціальної та екологічної. Тобто, згідно з цією парадигмою, людське суспільство та навколишнє середовище слід розглядати як єдину систему.

Розвиток Австралії наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст., взаємодія та взаємовплив, гармонічне поєднання економічної системи, суспільства та природного середовища для досягнення оптимального результату дозволяють стверджувати про успішну реалізацію в країні концепції сталого розвитку.

Особливої уваги заслуговує аналіз соціальної складової сталого розвитку Австралії. Країна завжди виділялася прогресивним

законодавством – створенням комфортних умов для переважної більшості населення. Система соціального забезпечення Австралії постійно реформується й модернізується й досягає свого максимального результату в процесі реалізації концепції сталого розвитку. Головними особливостями соціальної складової сталого розвитку Австралії під впливом глобалізації наприкінці XX – на початку XXI ст. виступають значна ступінь інтеграції послуг у сфері соціального забезпечення, що надаються через «єдине вікно» (Centrelink), максимальне охоплення нужденних категорій населення та висока ефективність системи соціального захисту.

Використані джерела та література:

1. Фролов О. В. Австралія в цілях сталого розвитку 2019. *International multidisciplinary scientific journal «ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind»*. 2019. № 6. С. 6–8.
2. Meadows D. L. and al. *The Limits to Growth. A Report to the Club of Rome*. New York, Universe Book, 1972. 211 p.
3. Мосолова О. В. Австралія: політика устійчивого розвитку / Отв. ред. В. П. Николаев. Інститут востокознавства РАН. М. : ИВ РАН, 2019. 260 с.
4. Mesarovic M. and Pestel E. *Mankind at the Turning Point*. N.Y., 1974. 210 p.
5. Tinbergen Y. and al. *Reshaping of International Order*. N.Y., 1976.
6. Laslo E. and al. *Goals of Mankind*. Dutton, 1977. 434 p.
7. Pestel E. *Beyond the Limits to Growth*. Br., 1977.
8. Guavrilishin B. *Roads Maps to the Future*. O., 1981.
9. Кинг А., Шнайдер Б. «Первая глобальная революция». М. : Прогресс, 1991. 339 с.
10. Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления, официальные материалы. М., 1997. 388 с.
11. Данилов-Данильян В. И. и др. *Окружающая среда между прошлым и будущим*. М. : ВИНТИ, 1994. 133 с.
12. *Глобальные проблемы, их суть и поиск путей решения*. Нов-к : СО РАН, 1998. 108 с.
13. *Экокультура: В поисках выхода из экологического кризиса. Хрестоматия по курсу охраны окружающей среды*. М. : МНЭПУ, 1998. 344 с.
14. Ващекин Н. П. и др. *Постиндустриальное общество и устойчивое развитие: Монография*. М. : Изд-во Моск. гос. ун-та коммерции, 2000. 239 с.
15. Моисеев Н. Н. *Человек, среда, общество. Проблемы формализованного описания*. М. : Наука, 1982. 240 с.

16. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. М. : Прогресс, 1989. 375 с.
17. Программа действий. Повестка дня на XXI век и другие документы Конференции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. Женева : Центр «За наше общее будущее», 1993. 70 с.
18. Економічне зростання: зміст, типи, чинники. URL: [http:// pidruchniki.com/1994041239989/politekonomiya/ekonomichne_zrostannya_zmist_tipi_chinniki](http://pidruchniki.com/1994041239989/politekonomiya/ekonomichne_zrostannya_zmist_tipi_chinniki)
19. Скоробогатых Н. С. История Австралии. XX век / Отв. ред. В. П. Николаев. Институт востоковедения РАН. М. : ИВ РАН, 2015. 452 с.
20. Скоробогатых Н. С. История Австралии. М : Институт стран Востока, 2011. 240 с.
21. Дроздов Н. Н. Полет бумеранга. М. : Дрофа, 2001. 128 с.
22. Dependency – based payments: Married Women in the Social Security system / Douglas Sh., Groth A., Pech J. Canberra: Austral. gov. publ. service, 1993. 27 p.
23. *The Bulletin*. 2005. November 8.
24. Whitlam, Wran and the Labor Tradition. Labor History Essays. Vol. 2. Sydney : Pluto Press, 1988. 100 p.
25. Towards a New Australia. Melbourne, 1972.
26. Official Year Book of Australia 1975–1976. № 61. Canberra, 1977.
27. Year Book Australia 1989. № 72. ABS. Canberra, 1989.
28. Macintyre S. A Concise History of Australia. Cambridge, 2005. 368 p.
29. Country Report. Australia. № 2.
30. *The Australian*. 1989. December 12, 8, 11.
31. *The Bulletin*. 1989. September 19.
32. Клинова Е. В. Система социального обеспечения в Австралии и проблемы ее реформирования (Обзор). *Социальные и гуманитарные науки. Реферативный журнал. Серия 4. Государство и право*. 1998. №2. С. 159–168.
33. Perry L. A common payment?: Simplifying income support for people of workforce age. Canberra : Austral. gov. publ. Service, 1995. (3). 53 p. (Polisy research paper / Dep. of social security. № 7).
34. Manne R. The Barren Years. John Howard and Australian political culture. Melbourne, 2001. 212 p.
35. *The Age*. 1997. March 1.
36. Australian Bureau of Statistics (ABS). 2002 Year Book Australia. № 84. Canberra, 2002.
37. Социальная политика Австралии. URL: http://www.wikiznanie.ru/wikipedia/index.php/Социальная_политика_Австралии
38. Developing a framework for benchmarks of adequacy for social security payments / Chaffer L., Harrington Ghr., Holbert R. et al. Canberra : Austral. gov. publ. Service, 1995. (6). 114 p. (Policy discussion paper / Dep. of social security. № 6)

39. Maher L., Smith B. Future social provision: The dep. of social security community research project. Canberra : Austral. gov. publ. service, 1996. VI. 119 p. (Policy research. / Dep. of social security. № 69).
40. Большакова Ю. М. Инновации в предоставлении интегрированных государственных услуг: опыт Австралии. *Региональные проблемы преобразования экономики*. 2014. №10. С. 194–199.
41. Department of Human Services, Victoria. URL: <http://www.dhs.vic.gov.au/vrhss/hstrmfinalreport.pdf>.

УДК 504(94)

Перга Т. Ю.

РОЗВИТОК НОВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ НАПРИКІНЦІ ХХ ст.: СТАЛИЙ РОЗВИТОК

У статті досліджується процес розроблення стратегії сталого розвитку Австралії. Розкриваються особливості суспільного дискурсу в цій царині та відношення громадянського суспільства до участі в цьому процесі. Робиться висновок про політизацію екологічної політики урядом прем'єр-міністра Гоука, який, розробляючи цю стратегію, намагався дійти компромісу і виробити прийнятну для австралійських реалій модель сталого розвитку, яка, однак, спиралась на засадничі міжнародні документи в цій царині.

Ключові слова: *Австралія, стратегія сталого розвитку, екологічна політика.*

Tetyana Perga. Development of recent trends in Australian environmental policy at the end 20th century: sustainable development. The article examines the process of developing Australia's sustainable development strategy. The peculiarities of public discourse in this area and the attitude of civil society to participation in this process are revealed. A conclusion is made about the politicization of

environmental policy by the government of Prime Minister Hawke, who, while developing this strategy, tried to reach a compromise and develop a sustainable development model acceptable to Australian realities, which, however, was based on fundamental international documents in this area.

Keywords: *Australia, sustainable development strategy, environmental policy.*

Дискурс з питань сталого розвитку досить швидко став центральним в екологічній політиці в 1990-х рр., оскільки він, здавалося, пропонував вихід із глухого кута. З одного боку, він декларував потребу серйозного ставлення до проблем навколишнього середовища та включав екологічну перспективу в інституційну процедуру прийняття рішень. З іншого боку, він припускав підтримку економічного зростання за допомогою відповідних екологічних заходів. Це дозволило уникнути аргументів проти розширення технологічного розвитку, промисловості та економічного зростання, які почали з'являтися в зелених дискурсах 1970-х рр. Він також створив новий засіб легітимізації як промислового розвитку, так і державного втручання в нього, водночас пропонуючи скоординований підхід до екологічних і соціальних питань.

Метою цієї статті є аналіз дискурсу з питань сталого розвитку в Австралії і перші кроки з його інституалізації, адже він став невід'ємною складовою екологічної політики.

Хоча термін сталого розвитку став популярним, лише починаючи з 1990-х рр., дискурс, до якого він відноситься, розпочався в останній третині XX ст. У 1970 р. ООН опублікувала свою міжнародну стратегію розвитку, яка стверджувала, що кінцевою метою розвитку є забезпечення збільшення можливостей для кращого життя всього населення, що обґрунтовує необхідність охорони навколишнього середовища. Ця стратегія передувала Стокгольмській конференції ООН 1972 р., на якій обговорювалася небезпека швидкої індустріалізації Третього світу [1] у зв'язку з поширенням екологічних проблем і їхнім транскордонним характером. У 1980 р. у рамках спільного проекту ООН і двох міжнародних екологічних організацій була розроблена Всесвітня стратегія охорони природи. Цей документ ввів термін сталого розвитку в міжнародний полі-

тичний дискурс, визначивши його як «стале використання видів та екосистем» [2].

У 1983 р. ООН заснувала Всесвітню комісію з навколишнього середовища та розвитку під керівництвом Гру Гарлем Брундтланд. Її мета полягала в розробці шляхів узгодження промислового розвитку з екологічними проблемами. У 1987 р. Комісія опублікувала свої висновки під назвою «Наше спільне майбутнє», які зазвичай називають звітом комісії Брундтланд. Цей документ стосувався трьох основних питань. По-перше, у ньому було каталогізовано довгий перелік проблем навколишнього середовища та розвитку, включаючи бідність, нерівність, виснаження ресурсів, втрату біорізноманіття та забруднення. По-друге, він визначив і пропагував сталий розвиток як вирішення цих проблем. По-третє, він запропонував рамку, за допомогою якої можна було б досягти сталого розвитку [3, с. 4–10, 72–78].

До звіту Брундтланд дискурс щодо проблеми навколишнього середовища та державного втручання будувався переважно як дилема: робочі місця або захист навколишнього середовища. Тобто або відбувається експлуатація навколишнього середовища для створення робочих місць, або його захист, однак при цьому втрачаються робочі місця. Автори звіту спробували дати визначення сталому розвитку. Згідно до звіту, під ним мається на увазі «здатність людини забезпечити такий розвиток, який би відповідав потребам сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби». Головними стовпами сталого розвитку, що випливає із тексту доповіді, є економічна, соціальна та екологічна складові [4].

Діяльність австралійського політикуму, наукового та експертного середовища з вироблення концепції сталого розвитку в цілому була синхронізована з діями міжнародної спільноти в цій царині. Однак цей процес відбувався повільно і з великими перервами. У червні 1983 р. на конференції в Канберрі міністр з питань охорони природи Баррі Коен оголосив про прийняття Національної стратегії охорони природи Австралії (NCSA), яка відобразила національний контекст Всесвітньої стратегії охорони природи (1980 р.), прийнятої Міжнародним Союзом охорони природи (IUCN). Варто наголо-

сити, що NCSA містила низку ідей щодо зв'язку довкілля з різними аспектами розвитку. Зокрема, у ній зазначено: «Збереження та розвиток фундаментально пов'язані через їхню залежність від живих ресурсів. Як збереження, так і сталий розвиток вимагають піклування, особливо стосовно тих рослин, тварин і мікроорганізмів, а також неживих ресурсів, від яких вони залежать, які можуть бути знищені, якщо переслідувати лише короточасні інтереси людини. Для забезпечення сьогоденних потреб, а також збереження запасів живих ресурсів для завтрашнього дня необхідні як охорона природи, так і розвиток» [5, с. 3].

Проте далі констатації цього факту справа не пішла й ініціативи, що містилися у Всесвітній стратегії охорони природи та у Національній стратегії охорони природи для Австралії, так і залишились на папері, що сталося через украй низький інтерес уряду до екологічних проблем. Лише в 1988 р. в Австралії було створено Комісію з оцінки ресурсів, на яку поклали завдання допомогти уряду Співдружності прийняти рішення щодо великих ресурсних проектів. У цей період значно посилювався тиск різних екологічних груп й у період чергового електорального циклу розширилась політизація екологічної проблематики. Зокрема МакІчерн стверджує, що у відповідь на зростання екологічної свідомості та стурбованості населення країни правляча Лейбористська партія розгорнула стратегію вибіркового втручання в проблеми навколишнього середовища для отримання «зелених» переваг під час виборчих кампаній [6, с. 116–128]. Цю тезу підтримує у своїх мемуарах і перший міністр охорони праці того часу Грем Річардсон [7, с. 255–277]. Тойн зазначає, що через кілька місяців після оприлюднення звіту комісії Брундтланд уряд Гоука намагався заслужити прихильність виборців, стурбованих екологією, додавши тропічний ліс Дейнтрі до списку Всесвітньої спадщини [8, с. 77]. Успіх п'яти незалежних кандидатів від груп «зелених» на виборах у штаті Тасманія в 1989 р. став ще одним свідченням важливості екологічних проблем для виборів [1].

У липні 1989 р. прем'єр-міністр Гоук зробив заяву про навколишнє середовище. МакІчерн стверджує, що стратегія «залицяння до зелених переваг» мала негативну сторону [6, с. 116-128].

Уряд Гоука почав стикатися з різкою критикою як з боку бізнесу, так і опозиції, які звинуватили його в антирозвитку. Тактична битва 1989 р. за будівництво целюлозного заводу в районі Веслеї Валле була спробою Співдружності заспокоїти обидві сторони. З одного боку, він хотів, щоб проект продовжувався через передбачувану економічну вигоду. З іншого боку, щоб заспокоїти зелених, уряд був змушений висунути до проекту суворіші екологічні умови, ніж хотів уряд Тасманії. Зрештою, розробники (Norandra та NBH) відмовилися від цього проекту, публічно звинувативши уряд Співдружності та зелених у його провалі. МакІчєрн зазначає, що навіть хоча пізніше розробники визнали, що це рішення мало економічний характер через падіння світових цін на целюлозу, занадто велика кількість перемог зеленого руху збільшила тиск на уряд Гоука з боку бізнес-спільноти [6, с. 124–126]. Саме за таких умов Гоук опублікував свою відповідь на доповідь комісії Брундтланд.

Він використав звіт цієї комісії та Національну стратегію охорони природи як основу для нової риторики екологічно сталого розвитку. Принагідно зауважимо, що хоча сталий розвиток передбачає три рівноцінні складові – економічну, соціальну й екологічну, – австралійським політикумом було впроваджено термін «екологічно сталого розвитку» (ESD), що відображає, перш за все, важливість збереження унікальних природних ресурсів країни і вочевидь є реверансом в сторону «зелених». Гоук схвалив Національну стратегію охорони природи Австралії та виділив додаткові ресурси для широкого спектру вже існуючих і нових програм з охорони довкілля. Також було вказано на велику роль Співдружності в екологічній політиці та зазначено, що попри те, що згідно з Конституцією Австралії, штати та території мають першочергову відповідальність за захист і регулювання стану навколишнього середовища, державні й територіальні кордони не можуть зупинити поширення багатьох екологічних проблем. Також зазначалось, що австралійське суспільство та інвестори все частіше вимагають національного підходу до розв'язання важливих екологічних питань, тож вони повинні бути впевнені, що Співдружність може швидко реагувати на національні чи глобальні екологічні проблеми.

Відповідно уряд анонсував низку заходів, які мали активізувати екологічну політику на національному рівні, зокрема це: створення консультативної групи з представників урядів Співдружності, штатів і територій, яка б розглядала питання навколишнього середовища та розвитку в більш широкий та інтегрований спосіб; створення форуму представників промисловості, профспілок і природоохоронних організацій для обговорення їхніх проблем; розроблення та узгодження разом зі штатами національних екологічних стандартів щодо якості повітря, води та шуму; вивчення процесу затвердження великих проектів з розвитку територій з метою його покращення, зокрема в контексті своєчасності необхідних заходів [5, с. 5–7].

У листопаді 1989 р. відбулась зустріч представників бізнес-спільноти, трудових колективів і природоохоронних організацій з прем'єр-міністром і відповідними старшими міністрами. Вона започаткувала процес вироблення стратегії сталого розвитку країни, який тривав кілька років. Документи, що розроблялись на кожному етапі, проходили широке обговорення в експертному середовищі та серед громадськості.

На першому етапі Департамент першого міністра та Кабінет міністрів створили міжвідомчий комітет під назвою «Комітет зі структурної адаптації» для обговорення й підготовки проекту національної стратегії сталого розвитку. Його головним завданням стало розроблення політичних рамок для використання природних ресурсів країни з метою унеможливлення різних зловживань з боку різних зацікавлених акторів та для вирішення неминучих конфліктів між економічними та екологічними імперативами.

Після федеральних виборів у березні 1990 р. стало очевидно, що поступки лейбористів у питаннях «зелених» допомогли повернути їх до влади [9]. Уряд продовжував просувати дискурс австралійської стратегії сталого розвитку і випустив документ для обговорення громадськістю в червні 1990 р. Як і у заяві прем'єр-міністра, визначення сталого розвитку було коротким. Основна увага була зосереджена на узгодженні економічних та екологічних цілей. Це визначення було набагато вужчим, ніж звіт комісії Брундтланд. Наприклад, не було жодної згадки про невиквітне становище корінного населення чи жінок у промисловому розвитку. Вони були

принаймні побіжно згадані у доповіді комісії [3, с. 12, 54, 150, 184, 301]. У документі пропонується створити дев'ять робочих груп для сільського господарства, лісового господарства, рибальства, видобутку корисних копалин, виробництва енергії, використання енергії, виробництва, туризму та транспорту. Виробництво зброї, яка була згадана у звіті комісії як загроза сталості, була проігнорована. Келлоу та Мун стверджують, що дискусійний документ спочатку був продуктом кількох федеральних департаментів, але був переписаний Департамент прем'єр-міністра та кабінетом міністрів для заспокоєння представників гірничодобувної промисловості та бюрократії видобувної промисловості. Спочатку було запропоновано лише п'ять робочих груп, а інші чотири – з виробництва, використання енергії, виробництва енергії та транспорту – були включені пізніше. Дослідники зазначають, що робочі групи копіювали групи, створені під час вироблення Національної стратегії збереження природи, в яких брали участь 20000 чол. [10, с. 231–232].

П'ять вимірів розвитку, представлених у звіті комісії Брундтланд (технічний, економічний, соціальний, політичний та екологічний), були присутні в австралійському звіті, однак вони були «розсіяні» по різних розділах документа для обговорення. Технічні дослідження вважалися важливими для «надання інформації про природу та масштаби екологічних проблем, у розвитку більш ефективного використання ресурсів (збереження ресурсів та переробка) сільських, гірничих і виробничих процесів і, нарешті, у визначенні довгострокових технологічних альтернатив» [9, с. 19]. Було також зазначено, що вдосконалення технології збільшує «продуктивну здатність» ресурсів, і стверджувалося, що Австралія вже може мати перевагу в сонячній енергії та технології енергозбереження [9, с. 15, 24].

Дискусійний документ був зосереджений на економічній життєздатності. Це було очевидно з наголосу на необхідність економічного зростання та міжнародної конкурентоспроможності [9, с. 3, 10]. Коротко обговорювалися соціальні цілі, такі, як прагнення до справедливості всередині та між поколіннями, а політичний вимір було визнано під час обговорення необхідності співпраці між усіма рівнями уряду. Потреба в екологічній стійкості була бекграундом

усього документу, але не мала чіткого визначення. Переробний промисловості присвячувалось дві сторінки. У цій частині звіту знову було наголошено на економічних і технічних аспектах сталого розвитку. Він також підкреслював необхідність втручання уряду для виправлення недоліків ринку та потреби в єдиному регулюванні між кордонами штатів [9, с. 2, 17].

Загалом документ окреслив п'ять загальних ключових принципів, що мали лягти в основу подальшого розроблення національної стратегії сталого розвитку, зокрема це: інтеграція економіки та екологічних цілей у політику та діяльність, забезпечення відповідної оцінки екологічних активів, забезпечення справедливості всередині та між поколіннями, обережне ставлення до ризику та незворотності, визнання глобального виміру екологічних проблем.

Цей дискусійний документ щодо сталого розвитку задав тон робочим групам, які були створені в серпні 1990 р., коли Гоук призначив трьох вчених очолити дев'ять тематичних груп: сільське господарство, використання енергії, виробництво енергії, рибальство, використання лісів, виробництво, гірнича справа, туризм і транспорт. Головним керівником став доктор Рой Грін, директор Інституту природних ресурсів і навколишнього середовища CSIRO. Іншими двома були професор Стюарт Гарріс з кафедри міжнародних відносин Австралійського Національного університету та професор Девід Тросбі зі Школи економічних і фінансових досліджень Університету Макквері. Робочі групи зібралися в жовтні. Загалом до них увійшло 144 учасники, серед яких 90 працівників державного сектору (рівня співдружності та федерації), 18 представників промисловості, 17 природоохоронців (з WWF, ACF і Greenpeace), 9 делегатів профспілок та 7 представників груп населення з особливими інтересами. Від участі в групі з лісокористування відмовилися всі зелені групи. У березні 1991 р. Грінпіс вийшов з цього процесу через те, що федеральний уряд намагався прийняти законодавство про безпеку ресурсів для лісової галузі. Протягом наступних кількох місяців відбулася серія зустрічей і публічних конференцій. З червня по серпень 1991 р. звіти груп були оприлюднені для громадського обговорення [11]. Остаточні звіти були опубліковані в листопаді. Загалом робочі групи зробили 405 рекомендацій, і багато з

висновків були використані в заяві Австралії на саміті Землі в Ріо в 1992 р. [12].

Координацію пропозицій і вироблення на їхній основі єдиних узгоджених документів співдружності взяли на себе два міжурядові комітети – Керівний комітет зі сталого розвитку та Національний керівний комітет з парникових газів. Вони підготували проекти двох національних стратегій для зустрічі глав урядів штатів, що розпочалась 11 травня 1992 р. Ці стратегії були опубліковані прем'єр-міністром 30 червня і пройшли двомісячний період громадського обговорення.

7 грудня 1992 р. Рада урядів Австралії (COAG) схвалила остаточні версії Національної стратегії екологічно сталого розвитку та Національної стратегії реагування на парникові гази. Також Рада випустила Компендіум рекомендацій щодо Стратегій сталого розвитку. Аналіз цього документу свідчить, що більше 80% рекомендацій були прийняті повністю або частково і менше 4% відхилені [1, с. 8–10].

Прийняття вказаних стратегій стало логічним кроком у рамках поступу, прийнятого світовою спільнотою на Конференції з навколишнього середовища і розвитку, що відбулась у 1992 р. у Ріо-де-Жанейро. Австралія приєдналась до всіх міжнародних документів, прийнятих на ній. Також було прийнято Порядок денний на XXI ст.

Паралельно була укладена Міжурядова угода про навколишнє середовище (IGAЕ), яка містила широкий набір керівних принципів для розроблення екологічної політики й констатувала розподіл ролей та відповідальності у питаннях навколишнього середовища між федеральним урядом і урядами штатів. Вона зафіксувала домовленості про співпрацю з таких питань: національний підхід до збирання та обробки екологічних даних; спільні зусилля для сприяння прийняттю національних та екологічно безпечних рішень щодо землекористування та процесів їх погодження; загальний набір принципів оцінки впливу на навколишнє середовище; процес співробітництва Співдружності та штатів/територій для розроблення національних екологічних стандартів, настанов і цілей; створення Національного органу з охорони навколишнього середовища для розвитку цього процесу; спільне розроблення націо-

нальної стратегії реагування на парникові гази; міжурядові угоди щодо нагляду за виконанням Конвенції про біологічне різноманіття, підписаної Австралією на Конференції з навколишнього середовища і розвитку 5 червня 1992 р.; тісніша співпраця урядів у збереженні національних пам'яток; кодифікація домовленостей між урядами щодо ідентифікації та номінації територій всесвітньої спадщини; домовленості про співпрацю з широкого кола питань охорони природи.

Таким чином, розроблення стратегії сталого розвитку в Австралії мало політичний характер. З однієї сторони, цей процес був ініційований суспільним дискурсом, що розгорнувся в країні в цей час. З іншої сторони, уряд прем'єр-міністра Гоука, якого критичували не лише представники зелених груп, а і представники бізнесу, спробував дійти компромісу і виробити прийнятну для австралійських реалій модель сталого розвитку, яка, однак, спиралась на засадничі міжнародні документи в цій царині.

Використані джерела та література:

1. Howes M. J. A Brief History of Commonwealth Sustainable Development Policy Discourse. URL: https://www.researchgate.net/publication/29454414_A_Brief_History_of_Commonwealth_Sustainable_Development_Policy_Discourse
2. *Safeguarding Our World Environment*: The UN Conference on the Human Environment. (Stockholm, June 1972). US Department of State, 1972. 31 p.
3. WCED [World Commission on Environment and Development, with additional material from The Commission for the Future]. *Our Common Future*. Australian Ed. Melbourne : Oxford University Press, 1990.
4. Report of the World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
5. An Overview of Ecologically Sustainable Development Process in Australia 1990-1992. Parliament of the Commonwealth of Australia. Department of the Parliamentary Library, 1994. 33 p.
6. McEachern D. *Business Mates: The Power and Politics of the Hawke Era*. Sydney : Prentice Hall, 1991. 168 p.
7. Richardson G. *Whatever it Takes*. Sydney : Bantam, 1994. 382 p.
8. Toyne P. *The Reluctant Nation: Environment, law and politics in Australia*. Sydney : ABC Books, 1994. 228 p.

9. Ecologically Sustainable Development: A Commonwealth Discussion Paper. Department of the Prime Minister and Cabinet. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1990. 41 p.
10. Kellow A., J. Moon Governing the Environment: Problems and Possibilities. *Governing in the 1990s: An Agenda for the Decade* / Ed. By I. Marsh. Melbourne : Longman Cheshire, 1993. P. 226-255.
11. ESD Working Group Chairs intersectoral Issues Report. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1992. 248 p.
12. DASETT [Department of Arts, Sport, the Environment, Tourism and Territories]. Australian National Report to the United Nations Conference on Environment and Development. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1991. URL: <https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;query=Id%3A%22publications%2Ftabledpapers%2FHPP032016008674%22;src1=sm1>

РОЗДІЛ III

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ НАПРИКІНЦІ XX ст.

УДК 330.341.2

Овчарова Л. П.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВСТРАЛІЇ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НАУКИ

Стаття відображає результати авторського дослідження розвитку науково-технічного потенціалу Австралії. В статі представлені ключові показники, що характеризують кадровий потенціал сфери досліджень і розробок та результативність наукової діяльності австралійських вчених. Значна увага приділена міжнародному порівняльному аналізу загальносвітових індикаторів розвитку науки та відповідних показників Австралії; визначено актуальні тренди в чисельності наукових кадрів, публікаційній активності та в патентуванні; виявлено пріоритетні напрями наукових досліджень австралійських наукових інституцій.

Ключові слова: Австралія, науково-технічний потенціал, наукові дослідження і розробки, конкурентоспроможність, наукові кадри, публікації, патенти.

Lyubov Ovcharova. Science and technology potential of Australia in the context of global trends in the development of Science. The article reflects the results of the author's research on the development of the science and technology potential of Australia. The article presented key indicators that characterize the personnel potential of research and

development sphere and the effectiveness of the scientific activity of Australian scientists. Special attention is given to the international analysis of global indicators for the development of science and key indicators in Australia; actual trends in the number of scientific personnel, publication activity and in patenting are identified. The priority directions of the scientific achievements of the Australian scientific institutions are revealed.

Keywords: *Australia, science and technical potential, research and development, competitiveness, scientific personnel, publications, patents*

Здатність країни ефективно відповідати на сучасні глобальні та національні виклики, значною мірою, залежить від розвитку і підтримки науково-технічного потенціалу (НТП). Уряди більшості країн світу усвідомлюють об'єктивну необхідність нарощування дослідницького потенціалу, оскільки від ефективності його використання залежать можливості й перспективи економічного росту, місце країни в міжнародному поділі праці. Країни-лідери в сфері досліджень і розробок (ДР) протягом останнього десятиліття нарощують чисельність кадрового потенціалу в науково-освітній сфері, збільшують обсяги державного фінансування наукових інституцій та заохочують підприємницький сектор до впровадження наукових розробок та інновацій.

Австралія, розвинена країна з переважно сировинною структурою економіки й експорту, протягом тридцяти років використовувала національні природні багатства як стартовий майданчик для побудови конкурентоспроможної на міжнародному рівні дослідницької системи. Австралійські дослідження добре зарекомендували себе в усьому світі й забезпечують 3,3% світової наукової продукції, у той час як в країні проживає 0,34% населення світу.

Економічні успіхи Австралії, високий рівень життя населення є результатом не тільки збільшення обсягів торгівлі та інвестицій в гірничодобувну галузь, а, насамперед, послідовної, виваженої політики уряду щодо розвитку та підтримки потенціалу сфери досліджень і розробок. Уряд Австралії прагнув створити конкурентоспроможну на міжнародному рівні дослідницьку систему шляхом

зміцнення НТП, конкуруючи за залучення талантів, створюючи необхідну інфраструктуру й підвищуючи конкурентний потенціал національних компаній. Про успішність політики уряду Австралії свідчать макроекономічні індикатори. Так, за даними МВФ, ВВП країни становить 0,95% світового; середньорічний темп приросту реального ВВП склав 2,9% в 2000–2019 рр., що перевищує середнє значення показника для країн ОЕСР; країна входить у перші топ-20 економік світу за ВВП на душу населення (46,6 тис. дол. США). В австралійців сьогодні один з найвищих рівнів життя у світі; висока тривалість життя, доступ до високоякісної освіти й медичного обслуговування.

З огляду на позитивний досвід Австралії щодо формування економіки, заснованої на знаннях, актуальним вбачається дослідження тенденцій формування кадрового потенціалу науки; визначення ролі федерального уряду у залученні висококваліфікованих мігрантів у сферу досліджень і розробок; оцінка результативності австралійських науковців; аналіз пріоритетних напрямів досліджень наукових інституцій та оцінка відповідності індикаторів розвитку австралійської сфери ДР світовим трендам розвитку науки. Проведення порівняльного аналізу інноваційного розвитку Австралії з іншими країнами-лідерами, що успішно реалізують модель інноваційної економіки, дозволить виявити особливості побудови національної сфери ДР й подальші перспективи розвитку.

Мета статті: розкрити особливості розвитку науково-технічного потенціалу Австралії в контексті світових тенденцій розвитку науки; визначити тренди щодо формування кадрового потенціалу в сфері ДР; визначити місце Австралії в загальносвітових показниках публікаційної активності та в патентуванні; виявити пріоритетні напрями наукових досліджень національних наукових інституцій.

Джерельну базу дослідження склали огляди та звіти міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР) [1–3], стратегічні документи, прийняті урядом Австралії [4–5], аналітичні звіти та огляди, виконані на замовлення австралійського уряду й державних інституцій – щорічні звіти Організації наукових і промислових досліджень (CSIRO) [6], Департаменту інновацій, промисловості й науки [7–8], Бюро статистики Австралії [9].

В аналітичних оглядах та звітах державних структур Австралії за різні роки висвітлено особливості формування науково-технологічної й інноваційної політики лейбористів і лібералів, основні передумови й етапи реформ урядів Р. Хоука, П. Кітінга й Дж. Говарда, Т. Ебботта, М. Тернбулла в сфері промисловості, науки й технологій [5; 6; 10].

Так, у доповіді, підготовленій незалежною організацією Innovation and Science Australia (ISA) [5], проаналізовано сучасний стан сфери ДР, визначено головні проблеми щодо фінансового забезпечення НТП. Зокрема, аналітики відзначають, що сучасна Австралія зіштовхнулася з тим, що скорочення інвестицій бізнесу в дослідження й розробки, низький рівень співробітництва між наукою й промисловістю, погіршення ситуації щодо комерціалізації та впровадження наукових розробок у виробництво сприймаються як системні виклики технологічному лідерству країни, що можуть негативно позначитися на темпах економічного розвитку та привести до відставання Австралії від країн-лідерів науково-технологічного розвитку. У звіті експерти запропонували 30 рекомендацій для уряду, впровадження яких дозволять до 2030 р. досягти лідерських позицій в сфері ДР серед країн ОЕСР. Експерти також відзначають, що інновації будуть невід'ємною частиною зростання економіки Австралії, збереження її робочої сили та вирішення соціальних проблем.

Вчені, експерти, які комплексно досліджували політику урядів Австралії в сферах освіти, науково-технологічного й інноваційного розвитку, звертають увагу на сильні позиції австралійської сфери ДР, високий рівень освіченості інтелектуального потенціалу. Вони відзначають, що, незважаючи на зміну урядів і політичних партій у владі (ліберали або лейбористи) основним завданням уряду завжди було досягнення високого рівня добробуту австралійського населення, а також зміцнення позицій у регіоні та серед країн ОЕСР. Одночасно експерти в аналітичних оглядах та звітах висвітлюють негативні тенденції, які спричинили зменшення наукоємності ВВП країни та скорочення витрат бізнес-сектору на ДР після 2010 р. За висновками експертів, в Австралії є потенціал для виробництва конкурентоспроможної продукції у високотехнологічних галузях; для цього

необхідно створювати економіку, засновану на інноваційній моделі розвитку, стратегічному державному управлінні, формуванні тісних зв'язків між бізнесом, наукою, владою й суспільством [17–19].

Вищенаведені науково-аналітичні публікації стали джерелом для розуміння процесів, що відбуваються у сучасній сфері досліджень і розробок Австралії і викладені в тексті статті.

Кадровий потенціал науки в Австралії та в окремих країнах світу. За даними ЮНЕСКО, у світі продовжується тенденція до збільшення кількості зайнятих в НТ сфері. Так, якщо у 2013 р. науково-дослідною діяльністю займались близько 7,8 млн осіб., то у 2018 р. чисельність дослідників збільшилась до 9,4 млн [3]. Збільшення чисельності дослідників відбувається практично у всіх розвинених країнах. Тренд збільшення чисельності наукових кадрів притаманний також Австралії, оскільки в країні створені умови для збереження та ефективного розвитку кадрового потенціалу.

Для порівняння наявності кадрового потенціалу науки в розвинених країнах та Австралії в таблиці 1 наведені індикатори, які ілюструють сучасні тенденції щодо його розвитку в окремих країнах. Традиційними лідерами за чисельністю дослідників є Китай, США, Японія. В Китаї працює 20% від загального числа дослідників у світі; в США – 1,5 млн, осіб, в Японії – 681 тис. осіб. В науково-технічній сфері Австралії працює 100,4 тис. дослідників. Це доволі значний науковий потенціал при чисельності населення 25,5 млн осіб. Протягом останніх 10 років чисельність наукових кадрів в Австралії зростає, що створило можливості для переорієнтації суспільства й економіки на високотехнологічний, наукоємний шлях розвитку [10].

Таблиця 1

**Кількість дослідників в Австралії та в окремих країнах світу
в 2018 р. (в еквіваленті повної зайнятості), осіб**

Країна	Населення, млн осіб	Дослідники, осіб	Дослідники на 10 тис. населення, осіб	Дослідники на 10 тис. зайнятих в економіці, осіб
Австралія	25,5	100414	39	56
Китай	1439,3	2109460	15	24
США	331,0	1554900	47	98
Японія	126,5	681821	54	98
Німеччина	84,8	449464	53	99
Велика Британія	67,9	317472	47	97
Франція	65,3	314101	48	110
Південна Корея	51,3	430690	84	159
Швейцарія	8,6	46088	54	92
Швеція	10,1	77629	77	152
Данія	5,8	42378	73	141
Фінляндія	5,5	39984	73	150
Норвегія	5,4	35897	66	126

Джерело: побудовано за даними: <https://www.unesco.org/reports/science/2021/en/southeast-asia-oceania>.

Важливим показником, що характеризує кадровий потенціал науки, є частка дослідників у чисельності населення та у чисельності зайнятих в економіці. За останніми даними, найбільша концентрація дослідників в Кореї та Швеції, де на 10 тисяч жителів науковими дослідженнями займаються 84 і 77 осіб відповідно [14]. Це майже у два рази вище ніж в Австралії (39 осіб). Концентрація науковців на 10 тисяч жителів також є високою в Данії, Ізраїлі і Фінляндії – 73 особи.

Чисельність персоналу, зайнятого дослідженнями й розробками, на 10 тис. осіб, зайнятих в економіці Австралії, становить 56 осіб.

Щодо розподілу чисельності дослідників за секторами науки: в Австралії та країнах ОЕСР більша кількість дослідників працює в секторі вищої освіти та бізнес-секторі, в державному секторі – відносно низька частка зайнятих дослідників. Так, наприклад, у Великій Британії в секторі вищої освіти зайнято більш як 54% дослідників, в Німеччині та Франції – 26%; в бізнес-секторі найбільше дослідників працює в Швеції (72%), Нідерландах (70%), в Австрії й Франції (по 63%). В Австралії розподіл дослідників за секторами науки відбувається відповідно світовим тенденціям. Так, в секторі вищої освіти у 2020 р. кількість працівників, залучених до виконання НДР, становила більш як 81 тис. осіб, що складає близько 60% від загальної чисельності; в бізнес-секторі відповідно – 77,7 тис. осіб [3].

Дослідницька система Австралії складається з університетів, державних дослідницьких агентств, підприємств, некомерційних організацій, а також дрібних організацій і структур.

Сектор вищої освіти Австралії, де працює найбільша кількість науковців, вносить значний вклад в розвиток кадрового потенціалу країни. Австралійські університети вирізняються високим рівнем підготовки висококваліфікованих інженерів і фахівців в галузі високих технологій та інноваційними дослідженнями в різних галузях науки. В опублікованих матеріалах, зокрема, відзначається, що рівень австралійських університетів вищий за світові стандарти з 11 дисциплін: математика, фізика, хімія, науки про землю, навколишнє середовище, біологія, сільське господарство й ветеринарія, інжиніринг, медицина, психологія [9; 12].

Відповідно до Академічного рейтингу університетів світу (ARWU) за 2021 р., опублікованому Shanghai Ranking Consultancy, 7 австралійських університетів входять у сотню кращих університетів світу. У 2021 р. 24 австралійських університети ввійшли до списку 500 кращих університетів світу в порівнянні з 14 в 2004 р. Кращі результати демонструють: Мельбурнський університет; Університет Квінсленда; Університет Нового Південного Вельсу; Сіднейський університет; Австралійський національний університет; Університет Монаша; Університет Західної Австралії. Наукові

кадри, які навчаються у докторантурі в австралійських університетах, є основним ресурсом відтворення науково-технічного потенціалу країни.

В сучасній Австралії політика уряду спрямована на розвиток талановитих дослідників, здатних конкурувати із вченими провідних країн світу, а також на сприяння приїзду дослідників із зарубіжних країн, заохочення їх участі у ДР і здійсненні інновацій. Імміграція розглядається як стратегічне доповнення до внутрішніх можливостей збільшення висококваліфікованих кадрів в наукових інституціях країни. Так, на професійну, наукову й технічну галузь припадало 20% спонсорських віз для кваліфікованих фахівців у програмі 2021–2022 рр.

Для Австралії має важливе значення створення привабливих умов для отримання мігрантами фахових знань, необхідних для розбудови інноваційної національної економіки. Дослідження свідчать, що Австралія дійсно пропонує більш привабливий спосіб життя, задоволення від роботи й баланс між роботою й особистим життям, до яких прагнуть висококваліфіковані мігранти. Австралія була першою країною у світі, що запропонувала підприємницьку візу, яка дозволяє мігрантам займатися підприємницькою діяльністю в країні за умови, що вони можуть продемонструвати достатню фінансову підтримку свого підприємства з боку інвесторів. У 2015–2016 рр. було запропоновано 7620 віз у сфері бізнес-інновацій і інвестицій. В цей період до Австралії прибуло 20700 мігрантів – фахівців в сфері ІКТ, що становить 3% від загальної чисельності працівників ІКТ в країні. Як стверджують експерти, з огляду на продуктивність й інновації ці люди безцінні, вони привносять різні точки зору, здібності й сучасні підходи до роботи [10–12].

Оцінка інформації про міжнародну мобільність авторів-науківців за 2002–2016 рр. показала, що Австралія залучила більше авторів, ніж втратила. За цей період в Австралію приїхало майже на 7500 авторів-науківців більше, ніж виїхало, що зробило цю країну однією з найпривабливіших для вчених після Швейцарії й США.

Отже, міграційна політика австралійського уряду відіграє важливу роль у поповненні наукових кадрів. Завдяки створенню матеріальних умов для збереження й більш ефективного розвитку ка-

дрового потенціалу, створенню науково-дослідної інфраструктури світового рівня сучасна Австралія стала не тільки міжнародним центром вищої освіти, вона є імпортером дослідників у галузі науки й технологій.

В урядових документах передбачається розроблення заходів щодо залучення кращих талантів в науково-освітні інституції за рахунок поліпшення доступу до глобальних резервів талантів і сприяння більшій гендерній і етнічній розмаїтості [5].

В програмних документах, прийнятих австралійським урядом [5], зважаючи на важливість досліджень в університетах, передбачається підсилення фінансової підтримки наукових досліджень у вищих навчальних закладах. В документі, зокрема, відзначається, що успіх економічного й інноваційного розвитку країни залежить, в першу чергу, від підготовки висококваліфікованих кадрів, прискореного створення робочих місць, що вимагають наукових, технологічних, інженерних і математичних знань. У найближчі роки у пріоритеті уряду підвищення кваліфікації викладачів і підготовка студентів і аспірантів за відповідними напрямками та залучення фахівців із усього світу.

Дослідницька активність вчених. Важливими індикаторами наукової продуктивності є наукові публікації та патенти, за допомогою яких учені різних країн вносять вклад у світову науку. Австралія має досить високу інтенсивність результатів досліджень, що підтверджують показники кількості і якості публікацій. З 1995 р. австралійські дослідники збільшують свою цитованість і частку у світових публікаціях. На Австралію припадає більша частка результатів світових досліджень порівняно із загальною чисельністю населення. Так, в 2010 р. Австралія випускала 48,7% найбільш цитованих публікацій на мільйон населення, займаючи 8-е місце серед 36 країн ОЕСР. У 2018 р. науковці Австралії опублікували 53610 статей і в рейтингу країн світу за рівнем науково-дослідної активності зайняли 12 місце. Країни, що випереджають Австралію в рейтингу за кількістю статей: Німеччина (104396) Японія (98793), Велика Британія (97681), Італія (71240), Південна Корея (66376), Франція (66352) [10–12]. Нагадаємо, що показник рівня науково-дослідної активності вважається одним із ключових індикаторів науково-технічного розвитку країни й роз-

раховується як загальна кількість науково-дослідних статей, опублікованих у рецензованих наукових журналах і виданнях, включених у систему індексу наукового цитування: Science Citation Index (SCI) і Social Sciences Citation Index (SSCI).

В таблиці 2 наведені дані, що ілюструють рівень публікаційної активності Австралії у світових показниках. Дані підтверджують тенденцію, щодо зростання публікацій у світі – на 20,6% та Австралії – на 21,6%.

Таблиця 2

**Індикатори публікаційної активності в Австралії та світі
в 2015, 2019 рр.**

	Кількість публікацій, одиниць		Зміна 2019/ 2015, %	Частка в світових публікаціях, %		Публікації на млн населення, одиниць		Публікації у співавторстві, %	
	2015	2019		2015	2019	2015	2019	2015	2019
Світ	2178625	2629248	20,68	100,0	100,0	295,24	340,90	21,69	23,48
Австралія	71691	87187	21,61	3,29	3,32	299,55	345,93	53,94	62,23

Джерело: <https://www.unesco.org/reports/science/2021/sites/default/files/medias/files/2022/02/Figure-1-12.pdf>.

За розглянутий період частка австралійських публікацій у світових показниках збільшилась до 3,3%. У 2019 р. в Австралії на мільйон населення було опубліковано 346 публікацій, що вище за середній показник по країнах світу. Зросла і кількість публікацій австралійських науковців у співавторстві із зарубіжними авторами – до 62,2% від загальної кількості, що в 2,5 рази більше за середній показник по країнах світу (23,5%).

В аналітичних доповідях австралійських експертів відзначається, що національні наукові інституції проводять високоефективні дослідження в різних галузях науки і є кращими у світі в 15 галузях досліджень, зокрема в науці про космос, фізиці, інформатиці, клінічній

медицині та генетиці. Австралія входить у десятку розвинених країн світу, що вносять вагомий вклад у дослідження в галузі наук про життя. Відповідно до індексу, опублікованому в науковому журналі Nature, австралійські дослідницькі інституції в 2021-2022 рр. опублікували 1121 наукову статтю в акредитованих журналах [13].

Водночас, експерти акцентують увагу на тому, що якщо результативність наукових публікацій в галузі наук про навколишнє середовище, у сільськогосподарських й ветеринарних науках, біологічних науках, біомедичних і клінічних науках про здоров'я й інженерію була високою, рівень цитування австралійських публікацій в галузі STEM нижче, ніж у країнах ОЕСР, з якими австралійські вчені спільно співпрацюють [13–16].

Аналіз статистики, що надає ЮНЕСКО, дає можливість відслідковувати тенденції щодо наукових публікацій за стратегічними технологічними напрямками (див. табл. 3).

Таблиця 3

Кількість публікацій за стратегічними технологічними напрямками в Австралії та світі в 2015, 2019 рр.

		Кількість публікацій, одиниць									
Штучний інтелект і робототехніка		Біотехнології		Енергетика		Сучасні матеріали		Нанонаука, нанотехнології		Оптоелектроніка	
2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019
у світі											
102347	147806	16707	18714	86771	108129	63705	93033	31226	46121	29517	26651
в Австралії											
2520	3003	325	342	2077	2840	1202	1541	1046	1743	430	286
Частка публікацій Австралії, у світових публікаціях, %											
2.46	2.03	1.95	1.83	2.39	2.63	1.89	1.66	3.35	3.78	1.46	1.07

Джерело: розраховано і побудовано за даними:

<https://www.unesco.org/reports/science/2021/sites/default/files/medias/files/2022/02/Figure-1-12.pdf>.

Наведена інформація відображає актуальні напрями дослідження у світі та Австралії. Зростання зацікавленості щодо розвитку технологій штучного інтелекту і робототехніки, нанотехнологій, технологій в енергетиці є актуальними для більшості розвинених країн. Науковці Австралії також проявляють інтерес до вказаних напрямів досліджень, що підтверджується зростанням кількості публікацій з вказаної тематики.

Одним із ключових показників науково-технічного розвитку країни є кількість патентних заявок на винаходи, зареєстрованих у патентних відомствах провідних країн світу. Рейтинг країн світу за кількістю патентів публікується в спеціальній серії доповідей Всесвітньої організації інтелектуальної власності «Показники світової інтелектуальної власності» (World Intellectual Property Indicators). В таблиці 4 наведено інформацію про патентну активність Австралії та окремих країн світу.

Таблиця 4

**Рейтинг Австралії та окремих країн світу
за кількістю патентів у 2019 р.**

Рейтинг	Країна	Кількість заявок, одиниць			Структура заявок, %	
		всього	Резидентів	нерезидентів	резидентів	нерезидентів
1	Китай	1400661	1243568	157093	88,8	11,2
2	США	621453	285113	336340	45,9	54,1
3	Японія	307969	245372	62597	79,7	20,3
4	Південна Корея	218975	171603	47372	78,4	21,6
5	Німеччина	67434	46632	20802	69,2	30,8
6	Індія	53627	19454	34173	36,3	63,7
7	Канада	36488	4238	32250	11,6	88,4

8	Росія	35511	23337	12174	65,7	34,3
9	Австралія	29758	2637	27121	8,9	91,1

Джерело: World Intellectual Property Indicators 2020.
<https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4526>

Аналіз патентних заявок на винаходи, зареєстрованих у патентних відомствах провідних країн у 2019 р., показав наступні результати: країнами-лідерами за кількістю патентів у 2019 р. є Китай, США, Японія, Південна Корея; Австралія в рейтингу на 9 місці. Аналіз структури патентних заявок на винаходи показує, що в Австралії більш як 91% – це іноземні заявники, і тільки 9% – національні. Це свідчить про значну зацікавленість іноземних компаній до розробок та винаходів Австралії та недостатню інноваційність національного бізнесу. Водночас, в Китаї, Японії, Південній Кореї, Німеччині національний підприємницький сектор є активним заявником патентів, що вказує на їх значний інноваційний потенціал.

Національні пріоритети наукових досліджень і розробок. Протягом останнього десятиліття науково-технічний потенціал займає провідне місце серед державних пріоритетів уряду Австралії, оскільки зростання економіки, підвищення продуктивності праці, забезпечення продовольчої безпеки, захист навколишнього середовища, вирішення енергетичних проблем, відповіді на зростаючі соціальні виклики значною мірою залежать від якісних і кількісних індикаторів кадрового потенціалу наукових інституцій країни та їх фінансового забезпечення. Усвідомлення австралійським урядом можливостей, які відкриває для Австралії використання науки, технологій та інновацій, є важливим аргументом для збільшення державних інвестицій у науково-дослідну діяльність.

В опублікованому дослідженні CSIRO експерти економічно обґрунтували ефективність австралійської сфери ДР. За їх оцінками, 1 دلار, витрачений на дослідження й розробки в Австралії, приносить в середньому 3,5 долари прибутку для всієї економіки та близько 10% середньорічного доходу [15–16].

Інформацію щодо державних пріоритетів в галузі ДР можна отримати з таблиць бюджету на науку, дослідження й інновації, які щорічно розробляються в Австралії. Так, в бюджеті на 2020–2021 рр. загальний обсяг державних інвестицій на ДР становить 11,9 млрд доларів. Значні інвестиції уряду спрямовані на підтримку ДР в пріоритетних галузях національних дослідницьких організацій, таких як: Геофізичний центр Австралії, Австралійський антарктичний центр, CSIRO (9,4 млрд доларів); Фонд перспективних медичних досліджень, Австралійське агентство з відновлюваних джерел енергії. На підтримку життєво важливих медичних досліджень уряд виділив 580 млн дол. Водночас, уряд інвестує 757 млн дол. на ДР в ключових галузях: кібербезпека, оборона й національні центри штучного інтелекту [14].

В центрі уваги уряду дослідження в галузі космосу, оскільки застосування знань, отриманих у космічній галузі, вже приносить користь багатьом секторам – від охорони здоров'я до фінансових послуг.

Важливо відзначити, що пандемія COVID-19 суттєво вплинула на світовий науково-технологічний розвиток і, відповідно, на пріоритети держав, у тому числі Австралії: у 2020–2021 рр. значно зросла державна підтримка ДР у сфері охорони здоров'я, біофармацевтики й інформаційно-комунікаційних технологій.

Як показало дослідження, встановлення стратегічних пріоритетів у науці, технологіях і інноваціях притаманно для багатьох провідних інноваційних держав. Пріоритети в сфері ДР в кожній країні різні, деякі країни зосереджують увагу на глобальних проблемах (зміна клімату, енергетична безпека), інші – на технологіях або галузях. Процес встановлення пріоритетів також різний в кожній країні, в основному вони визначаються з урахуванням національних економічних, соціальних і екологічних можливостей і загроз. Наприклад, в Австралії значна увага приділяється біологічним дослідженням, особливо Великого бар'єрного рифа у Квінсленді, збереженню рифових риб і коралів. Австралійський інститут морських досліджень (AIMS) входить до найкращих світових інститутів, що вивчають проблеми екології й стан навколишнього середовища. Пріоритетною галуззю науки в Австралії є також геологія, оскільки результати вчених-геологів широко використовуються в добувній галузі. У медицині значний розвиток отримали ДР в іму-

нології, педіатрії, а також у біотехнології та молекулярній біології. Побудовані в Австралії три сучасні телескопи сприяли розвитку космічних і астрономічних досліджень [11; 13].

Розвиток науки в Австралії також тісно пов'язаний з глобальними проблемами. Значну увагу вчені Австралії приділяють проблемам розвитку півдня Тихого океану та азійських країн. Питання зміни клімату, збереження біорозмаїття, охорона природних ресурсів і розвиток міст є актуальними науковими пріоритетами австралійських вчених.

В державних наукових інституціях та бізнес-секторі Австралії значна увага приділяється ДР в галузі проривних технологій: робототехніці, мікроелектроніці, високопродуктивним обчисленням, квантовим технологіям, фотоніці, промисловим біотехнологіям, біомедицині, нанотехнологіям й сучасним матеріалам.

Наведені вище пріоритетні напрями наукових досліджень австралійських вчених свідчать, що вони спрямовані на вирішення як глобальних проблем, так і національних, відповідають економічним, екологічним і соціальним цілям урядових програм, сприяють підтримці конкурентних переваг Австралії у світовій економіці.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що в умовах глобалізації стабільне економічне зростання й досягнення конкурентоспроможності національної економіки неможливі без розвитку і підтримки науково-технічного потенціалу. Досвід Австралії та інших розвинених країн показує, що економічні успіхи, високий рівень життя населення, здатність країни ефективно відповідати на глобальні та національні виклики сучасності залежить від послідовної, виваженої політики уряду щодо фінансового забезпечення наукових інституцій, розвитку кадрового потенціалу науки, створення необхідної дослідницької інфраструктури та співпраці держави, бізнес-структур і сектору вищої освіти.

Порівняльний аналіз загальноосвітніх індикаторів розвитку сфери досліджень і розробок та показників Австралії свідчить, що чисельність висококваліфікованих кадрів в австралійських наукових інституціях останні 10 років зростає, збільшується кількість науковців в університетах та бізнес-секторі. Зазначені тенденції відповідають світовим трендам розвитку наукової сфери.

Австралійський уряд здійснює виважену політику щодо залучення висококваліфікованих мігрантів в науково-освітні інституції країни, створює привабливі умови для іноземних вчених, що позитивно відображається на відтворенні кадрового потенціалу національної науки.

Міжнародні порівняння наукової продуктивності австралійських вчених та індикаторів публікаційної активності науковців та патентування у світі показали, що на Австралію припадає більша частка результатів світових досліджень порівняно із загальною чисельністю населення. Динаміка публікацій та патентів австралійських вчених має позитивну тенденцію; частка публікацій у світових показниках збільшується; зростає кількість публікацій у співавторстві із зарубіжними авторами. Науковці здійснюють високоефективні дослідження в різних галузях науки і є кращими у світі в таких галузях, як наука про космос, фізика, інформатика, клінічна медицина та генетика.

Вивчення стратегічних і програмних документів, прийнятих австралійським урядом за останнє десятиліття, свідчить, що інвестиції в ДР спрямовані на вирішення економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства. Дослідницька діяльність наукових інституцій спрямована на забезпечення конкурентоспроможності промислового виробництва, сільського господарства, збільшення обсягів високотехнологічного експорту, вирішення проблем, пов'язаних із зміною клімату, охороною здоров'я й трансформацією галузей промисловості.

Ефективне використання та підтримка державою науково-технічного потенціалу є важливим фактором довгострокового економічного зростання Австралії.

Використані джерела та література:

1. OECD (2017). OECD Economic Surveys : Australia, 2017. March. URL: <https://www.oecd.org/economy/surveys/Australia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>.
2. UNESCO Science Report: towards 2030. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/towards-2030-part1.pdf>.

3. UNESCO Science Report 2021. URL: <https://www.unesco.org/ / reports/science/2021/en/southeast-asia-oceania>
4. National Innovation and Science Agenda 2015. URL: www.innovation.gov.au.
5. Australia 2030: Prosperity through Innovation. URL: <https://industry.gov.au/and-Science-Australia/Australia-2030/Pages/default.aspx>.
6. CSIRO's recent Our Future World report. URL: <https://www.csiro.au/en/research / technology-space/data/ our-future-world>.
7. Department of Industry, Innovation and Science. Australian Innovation System. Report 2017. URL: <https://www.industry.gov.au/publications/ system-report-2017>.
8. Department of Industry, Innovation and Science. «Science, Research and Innovation». Budget Tables Snapshot 2017-18. URL: <https://www.industry.gov.au/sites/g/files/net3906/f/2017- budget-tables-snapshot.pdf>.
9. Research and Experimental Development, Higher Education Organisations, Australia. URL: <https://www.abs.gov.au/statistics/industry/technology-and-innovation/research-and-experimental-development-higher-education-organisations-australia/2020>.
10. Challenges for Australian Research & Innovation. URL: https://www.uts.edu.au/sites/default/files/2020-05/Challenges%20for%20Australian%20Research%20and%20Innovation_web.pdf
11. Australian Government. Australia's National Science Statement (2017). URL: <https://publications.industry.gov.au /publications/nationalsciencstatement/index.html>.
12. Australian Research Council. (2019). State of Australian University Research 2018-19, ERA National Report. URL: <https://dataportal.arc.gov.au/ERA/NationalReport /2018/>.
13. Australian Research Council (2018). Snapshot: Research Priorities in Australia. URL: https://www.arc.gov.au/sites/default/files /snapshot_research_priorities_in_australia_march2019.pdf?token=jNKqcgqk.
14. Science, research and innovation (SRI) budget tables. 2021. URL: <https://www.industry.gov.au/publications/science-research-and-innovation-sri-budget-tables>.
15. Innovation and Science Australia annual report 2019-20. URL: <https://www.industry.gov.au/sites/default/files/2020-11/innovation-and-science-australia-annual-report-2019-20.pdf>.
16. Driving effective government investment in innovation, science and research. URL: <https://www.industry.gov.au/publications/driving-effective-government-investment-innovation-science-and-research>.
17. Tang E. Innovation and skills: How Australia stacks up in the global economy. URL: <https://www.austrade.gov.au/news/economic-analysis/innovation-and-skills-how-australia-stacks-up-in-the-global-economy>.
18. Blackburn S., Freeland M. & Gärtner D. Digital Australia: seizing opportunities from the Fourth Industrial Revolution. McKinsey&Company, 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/global-themes/asia-pacific/digital-australia-seizing-opportunity- from-the-fourth-industrial-revolution>.

19. Calder W. et al. Fostering R&D intensity in Australia: Policy experiences and lessons learned. Case study contribution to the OECD – TIP project on R&D intensity. 2021. URL: <https://community.oecd.org/community/cstp/tip/rdintensity>.

УДК 378.014.3(94) «198» Докінз

Мирончук О. А.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ АВСТРАЛІЇ: РЕФОРМИ ДЖОНА ДОКІНЗА

В статті проаналізовано основні структурні зміни в системі вищої освіти, спричинені освітньою реформою 1980-х рр. Д. Докінза. Відзначено, що заходи реформи Д. Докінза стали важливою складовою трансформації системи вищої освіти Австралії. Розглянуто аргументи прихильників та критиків реформи. Зроблено висновки про те, що наприкінці 1980-х рр. реформи Д. Докінза змінили ландшафт вищої освіти в Австралії.

Ключові слова: вища освіта, реформи, Д. Докінза, Зелена книга, Біла книга, науково-технологічний розвиток, конкурентоспроможність.

Olena Myronchuk. Transformation of the higher education system of Australia: reforms of John Dawkins. The article analyzes the main structural changes in the higher education system caused by the educational reform of the 1980s by J. Dawkins. It is noted that the reforms of J. Dawkins have become an important component of the transformation of the Australian higher education system. The arguments of supporters and critics of the reform are considered. It is concluded that in the late 1980s Dawkins's reforms have changed the landscape of higher education in Australia.

Keywords: higher education, reforms, J. Dawkins, Green Paper, White Paper, scientific and technological development, competitiveness.

Наприкінці ХХ ст. політика уряду Австралії у сфері вищої освіти, науки та технологій визначалася необхідністю підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, оскільки країна фактично була експортером сировинних ресурсів. Змінити це становище можна було лише за рахунок розвитку вищої освіти та науково-технологічної бази. Відтак нарощування науково-технологічного потенціалу країни завдяки вдосконаленню системи вищої освіти як основи розвитку національної промисловості стає пріоритетним завданням австралійського уряду.

В Україні дослідженню проблем розвитку австралійської системи вищої освіти присвячені праці Л. Голуб, С. Корешкової, О. Мирончук, Н. Пасько, А. Сбруєвої, Г. Слосанської. Сучасні проблеми модернізації вищої освіти Австралії перебувають в полі зору австралійських дослідників: С. Марґінсона (Marginson Simon), Дж. Бессант (Bessant Judith), Г. Хармана (Harman Grant), Р. Робінсона (Robison Richard), Г. Родана (Rodan Garry).

Віддаючи належне працям вітчизняних і зарубіжних дослідників, зауважимо, що характер та масштаби реформ вищої освіти Австралії у 1980-х рр., впроваджених Д. Докінзом, зумовлюють необхідність подальших наукових пошуків феномену трансформації австралійської вищої освіти та спонукають провести узагальнене дослідження для виявлення усіх аспектів процесу реформування. Здійснений аналіз наявної літератури також зумовлює актуальність з'ясування процесу реформування вищої освіти Австралії в умовах початку доби глобалізації.

Метою статті є всебічний аналіз реформ вищої освіти Австралії у 1980-х рр., визначення зрушень і провідних тенденцій, що відбувалися в процесі трансформації системи вищої освіти, їх впливів на науково-технологічний розвиток країни та модернізацію національної економіки.

Зростання витрат на вищу освіту, невинуваті очікування суспільства і посилення утилітарного погляду на вищу освіту з усією гостротою поставили питання про відповідальність вищої школи перед суспільством, особливо у зв'язку із зростаючою критикою щодо якості підготовки фахівців. Існуюча система освіти Австралії вже наблизилася до межі своїх можливостей адаптуватися до зо-

внішнього та внутрішнього тиску та змушена була поступово трансформуватися.

З питання ролі вищої освіти і наукової сфери в економічному зростанні країни існувала обопільна згода між двома основними політичними партіями Австралії – лейбористською та ліберальною [1, с. 26]. Розвиток вищої освіти, науки і техніки, на думку уряду Австралії, повинен стати базою для економічного зростання та розвитку конкурентоспроможності держави на світовому рівні.

Новий етап інноваційного розвитку Австралії започаткувала науково-технологічна стратегія кабінету 23-го прем'єр-міністра Австралії Роберта Гоука (1983–1991 рр.). На уряд Р. Гоука лягла відповідальність за найдраматичніші економічні реформи, які, в той же час, називають «найвпливовішими економічними рішеннями 1980-х рр». Від більшості економічних реформаторів Р. Гоука відрізняло те, що він не розглядав економіку як самоціль, а наголошував на обов'язковій «соціальній вигоді». Йому не притаманна модель реформи на кшталт «провалюй або терпи», натомість він віддавав перевагу змінам на основі консенсусу [2].

За часів Джона Докінза, міністра з питань зайнятості, освіти та навчання в уряді Р. Гоука, в Австралії була здійснена повномасштабна національна реформа вищої освіти – програма, яка докорінно змінила низку ключових принципів лейбористів в освіті щодо рівності та доступу. У 1980-х рр. Австралія стала свідком серйозних змін та новацій у секторі вищої освіти.

Запровадженню освітньої реформи Д. Докінза передували ряд подій. Демонструючи прихильність до безкоштовної освіти, лейбористський уряд Г. Вітлама (1972–1975 рр.) збільшив видатки на вищу освіту та скасував плату за навчання в університетах. Однак це розширення не продовжилось під час наступного уряду ліберальної національної коаліції М. Фрейзера (1975–1983 рр.) [3, с. 80–81].

У 1983 р. з приходом до влади адміністрації лейбористів Р. Гоука міністерство освіти в його уряді очолила С. Райан. Лейбористи продовжували демонструвати традиційну прихильність у питаннях зростання та розвитку вищої освіти, що знайшло відображення в керівних принципах фінансування уряду Р. Хоука на трирічний період 1985–1987 рр. [4, с. 4].

У серпні 1985 р. С. Райан ініціювала «Огляд ефективності та результативності вищої освіти». Він мав на меті простежити зміни у використанні ресурсів та продуктивності у сфері вищої освіти після того, як уряд взяв на себе відповідальність за її фінансування, а також з'ясувати можливості покращення ефективності вищої освіти та її потенціалу для більш ефективного використання наявних ресурсів [5, с. XV]. У звіті за результатами проведеного моніторингу, опублікованому у вересні 1986 р., рекомендувалось продовжити поточні механізми фінансування [5, с. 248].

Незважаючи на висновки комітету про доцільність збереження існуючої системи фінансування, 19 серпня 1986 р. у федеральному бюджеті були запроваджені адміністративні збори для студентів, що навчались в закладах вищої освіти. Цей розрив з ідеєю безкоштовної освіти був здійснений без згоди та всупереч рекомендаціям і волі міністра освіти С. Райан [4, с. 4].

У липні 1986 р. Австралійський комітет директорів і керівників у сфері вищої освіти заявив, що бінарна система, яка діяла протягом 21 року, застаріла і стає все більш неактуальною та неефективною. Він запропонував, щоб майбутні механізми базувалися на єдиному секторі вищої освіти, який охоплював би весь спектр закладів вищої освіти.

У серпні 1987 р. Д. Докінз змінив С. Райан на посаді міністра освіти [4, с. 4]. 22 вересня 1987 р. він виступив із заявою «Виклики для вищої освіти», в якій виклав свої ініціативи з реформування системи вищої освіти [6].

Програма реформ Д. Докінза знайшла своє відображення у Зеленій книзі «Вища освіта: документ для обговорення політики». Вона була опублікована у грудні 1987 р. і містила заклики до низки реформ у сфері вищої освіти, основні з яких передбачали: кінець бінарної системи; перерозподіл пріоритетів закладів вищої освіти відповідно до визначених «освітніх профілів»; повторне запровадження плати за навчання [7].

Заходи з реформування супроводжувалися обіцянкою збільшити кількість студентів на 340 тис. – до 625 тис. у 2000 р., що допомогло б суттєво підняти рівень вищої освіти. Щоправда попит на місця в закладах вищої освіти перевищував можливості в його задоволен-

ні. Незадоволений попит з боку студентів на той час оцінювався від 13 до 20 тис. місць [8, с. 11]. Тож перш ніж досягти запланованого зростання, необхідно було вирішити проблему дефіциту фінансування в розмірі від 900 млн до 1,2 млрд дол. до 2001 р. [4, с. 5].

Подолати цей розрив можна було б за рахунок значного розширення фінансування з боку уряду (однак самі урядовці визнавали цей варіант малоімовірним) або шляхом залучення нових позабюджетних джерел фінансування. Тож додатковим джерелом коштів, яке «потрібно враховувати», був визнаний «внесок від студентів» [7, с. 87].

Разом з тим у Зеленій книзі стверджувалося, що для підвищення адаптивності, ефективності та спроможності системи вищої освіти забезпечити більшу кількість випускників потрібна менша кількість більших установ.

Зелена книга запропонувала Єдину національну систему, яка мала об'єднати університети і коледжі з метою підвищення рівня випускників та підготовки більш кваліфікованих спеціалістів для задоволення передбачуваних та прогнозованих економічних потреб. Це означало також високий ступінь централізації та контролю над вищою освітою в інтересах національних економічних пріоритетів.

На основні положення, винесені для обговорення в Зеленій книзі, надійшло понад 600 письмових зауважень та пропозицій. Оскільки доцільність та необхідність всебічного перегляду системи вищої освіти ґрунтувалися на потребі у висококваліфікованих та освічених кадрах для австралійської економіки, то це привернуло увагу до необхідності збільшення поточних і скоординованих витрат на дослідження, розробки та вищу освіту.

Стратегічний програмний документ – Біла книга, що містить виклад стратегії щодо довгострокового розвитку системи вищої освіти Австралії, – був опублікований в 1988 р. [9].

Біла книга забезпечила основу для реструктуризації сектору вищої освіти Австралії. Головним її завданням було визначення реформ, які б дали змогу розширити можливості, потенціал та ефективність сектору вищої освіти задля розвитку власних передових галузей виробництва та послуг, конкурентоспроможних у глобалізованій економіці [8, с. 11].

У Білій книзі викладено зобов'язання уряду щодо «зростання та підвищення якості усієї системи освіти та навчання» [9, с. 3]. Єдина національна система вищої освіти, яку запропонував уряд, передбачала, що заклади із спільними чи однаковими напрямками діяльності об'єднуються під єдиною структурою управління, а пропозиції з об'єднання розглядатимуться на основі освітніх переваг та з точки зору їх ефективності. Приватні установи не підпадали під ці вимоги [8, с. 12].

Реформи, що впливали з Білої книги, призвели до реорганізації вищої освіти в Австралії, яка полягала у ліквідації бінарної системи та заміні її Єдиною національною системою вищої освіти, при якій з метою підвищення ефективності навчання та скорочення витрат скоротилася кількість дрібних вишів та зросла кількість освітніх установ більших розмірів. Кількість закладів вищої освіти скоротилася з 73 у 1987 р. із середнім розміром 5300 студентів до 38 у 1991 р. із середньою кількістю 14000 студентів. У багатьох випадках найважливішим результатом такого об'єднання стало посилення контролю з боку федерального уряду, підвищення відповідальності університетів та їх тісна взаємодія з суспільством в економічному, соціальному та політичному аспектах [10, с. 141].

Підтримуючі гранти на викладання та дослідження, які раніше відрізнялися в залежності від навчального закладу, поступово були узгоджені з навчальними дисциплінами відповідно до нової моделі фінансування. Кількість студентів, які могли розраховувати на державну підтримку, визначалася урядом [8, с. 12].

Введення в бюджет на 1987–1988 рр. положення про стягнення плати за навчання в закладах вищої освіти слугувало стимулом для розширення спектру освітніх курсів, пов'язаних з працевлаштуванням. Після запровадження положень Білої книги першочергова увага була зосереджена на залученні більшої кількості вступників до закладів вищої освіти. За трирічний період 1991–1993 рр. також було виділено більше вакансій для здобуття ступенів вищої кваліфікації [11].

В 1986 р. була запроваджена можливість надавати іноземним студентам додаткові місця у вишах за повну плату. Незважаючи на те, що вартість додаткових місць була значно вищою, кількість іноземних студентів з 1987 по 1992 р. зросла на 129% [8, с. 13].

У 1988 р. був створений ще один механізм для проведення реформ – Комітет з фінансування вищої освіти, який очолив колишній прем'єр-міністр Нового Південного Вельсу Н. Вран. Його завдання полягало у перегляді підходів до фінансування вищої освіти на основі оплати користувачів та роботодавців [4, с. 4].

У складі Комітету працювала робоча група з п'яти членів на чолі з відомим австралійським економістом Б. Чепменом, який, як і Д. Докінз, був прихильником відновлення плати за навчання [12].

Суть ініціативи із запровадження студентських внесків через податкову систему полягала у тому, що як тільки оподатковуваний дохід студента досягне середнього для всіх працюючих австралійців рівня, вони сплачуватимуть додатковий податок у розмірі двох відсотків, доки не буде відшкодовано 20% вартості їхньої вищої освіти [8, с. 12].

На думку членів Комітету, залучення коштів від фізичних осіб та підприємств, які отримували безпосередню користь від вищої освіти, є більш справедливим способом фінансування розвитку системи, ніж за рахунок платників податків.

Таким чином були закладені основи альтернативного фінансування вищої освіти, які діють і сьогодні і передбачають стягнення плати зі студентів, яка накопичується без відсотків під час їхнього навчання [4, с. 6].

Необхідне збільшення і розширення фінансування вищої освіти, на думку членів Комітету, може відбутися лише у випадку, якщо уряд не братиме на себе всі фінансові зобов'язання. Іншими словами, без запровадження плати за навчання не могло б бути зростання вищої освіти [13].

У серпні 1988 р. уряд оголосив, що прийняв більшість рекомендацій Комітету Врана [8, с. 12], а з 1 січня 1989 р. було запроваджено поступове відновлення плати за навчання в університетах за Схемою внесків у вищу освіту (Higher Education Contributions Scheme, HECS) [14]. Це рішення було збалансовано обіцянкою створити додаткові 40 тис. посад вищого рівня протягом наступних трьох років та виділенням додаткових 843 млн дол., що спрямовувались на вищу освіту. Згідно з початковим планом HECS, з усіх студентів університетів стягувалася плата в розмірі 1800 австр. дол., а

залишок сплачувала держава. Студенти могли відстрочити виплату цієї суми і погасити борг через податкову систему, коли їхній дохід перевищить пороговий рівень. У рамках реформ коледжі вищої освіти увійшли до складу університетів, завдяки чому вдалося розширити кількість місць в університетах [14].

Після запровадження Схеми внесків у вищу освіту кількість студентів протягом перших двох років зростала на 10%. Більш помірними темпами – від 4 до 1,2% зростання продовжувалося до 1998 р. [8, с. 13].

За десять років Схема внесків у вищу освіту стала важливим джерелом сукупного державного фінансування, частка якого зростала із 16,3% загального обсягу фінансування вищої освіти за перший рік реформи до 43,0% у 2014 р. [8, с. 13].

Практичний досвід використання Схеми внесків у вищу освіту показав її переваги, оскільки графік виплат був вигідніший для студентів, ніж банківські позики. Схема дозволила зменшити тягар на державний бюджет і не призвела до зниження числа вступників у виші. Державна фінансова підтримка та бюджетні місця збереглися лише для студентів, що опановують інженерно-технічні та природничі спеціальності [15, с. 98–99].

У розвиток системи вищої освіти у 1989–1991 рр. уряд Австралії вклав 843 млн австрал. дол. У цей період австралійські університети отримали 49 тис. додаткових місць, що дозволило різко збільшити набір на затребувані економікою спеціальності [16].

Таким чином, наприкінці 1980-х рр. реформи міністра освіти Д. Докінза змінили ландшафт вищої освіти в Австралії. Підготовка реформи зайняла два роки (1987–1989 рр.), проведення – три (1989–1992 рр.).

Метою реформи було заявлено підвищення якості освіти та науки, зростання конкурентоспроможності австралійських вишів на міжнародному ринку та протидія витоку кадрів. Завдання вирішувалися за рахунок злиття коледжів та університетів, що скасовували колишню бінарну систему вищої освіти, а також значно скорочували кількість вишів у країні [17].

На момент проведення реформи в Австралії вже здійснювалися й інші форми кооперації між закладами вищої освіти. При цьому

одні злиття були добровільні, інші носили примусовий характер. Однак для здійснення «плану Докінза» було обрано форму об'єднання, що передбачала повне злиття та утворення нової юридичної особи [18]. Така політика була спрямована на вирішення проблеми фрагментації національної системи вищої освіти, а також проблеми нежиттєздатності невеликих вишів [19].

Дизайн цих злиттів відрізнявся від попередніх: тепер основна увага концентрувалася на певних вимогах до розмірів вишу щодо чисельності студентів, які дозволяли отримувати державне фінансування. Зокрема, навчальні заклади, в яких навчалося менше ніж 2 тис. студентів (еквівалент очної форми навчання), втрачали право на отримання фінансування з боку федерального уряду.

Зклади з чисельністю студентів від 2 до 5 тис. могли отримувати фінансування, що покриває лише викладацьку діяльність; чисельність від 5 до 8 тис. осіб дозволяла отримувати фінансування викладацької діяльності та базове фінансування наукових досліджень. Нарешті, якщо в університеті навчалося понад 8 тис. студентів, йому надавалася можливість отримувати від держави повне фінансування та вважатись дослідницьким університетом [20]. Таким чином, фінансування установ у Єдиній національній системі залежало від того, якою мірою освітній заклад відповідав певним критеріям.

Основний аргумент, висунутий на користь реформи вищої освіти, був пов'язаний з імперативами економічної реструктуризації. Більш «релевантна» та «відповідна» система вищої освіти, на думку уряду, є необхідною основою розвиненої та конкурентоспроможної на міжнародному рівні економіки [21].

Прихильники Д. Докінза стверджували, що завдяки запровадженню схеми відстрочки платежів за навчання, яка зараз широко використовується у всьому світі, реформи демократизували ексклюзивну систему вищої освіти, зробивши її доступною для значно більшої кількості австралійців [2].

Незважаючи на те, що реформа була визнана вдалою і такою, що повністю трансформувала картину вищої освіти в країні, вона серйозно критикувалася як під час її проведення, так і після завершення. Наголошувалося і на недобровільному характері багатьох злиттів

закладів вищої освіти, і на підтримці лише деяких дослідницьких галузей, і на тому, що студенти коледжу ставали випускниками університету без жодних додаткових зусиль з їхнього боку [17].

Критики стверджували, що реформи ґрунтуються на хибному припущенні, яке, на їх думку, полягає у тому, що приватний сектор в Австралії здатний та/або зацікавлений у використанні очікуваного збільшення приросту випускників університетів та поглиблення наукових досліджень для цілей розвитку нових технологій та конкурентних переваг [21].

На думку опонентів, злиття спричинили проблеми, що були безпосередньо ними викликані і водночас такі, що прямо суперечили ідеям реорганізації. Так, цілі освітньої реформи передбачали підвищення якості освіти та досліджень, а також пізнаваність вишів за кордоном, які можна було б оцінити, наприклад, через збільшення кількості наукових публікацій. Але все це зустрічало додаткові перешкоди у зв'язку з вливанням до університету студентів та викладачів із нижчих за рівнем коледжів. У випадку студентів це виражалося на початку в більш слабкій освітній підготовці, а професорсько-викладацького складу – у меншій кількості публікацій та наукових ступенів [18].

Аналітики вказували також на парадоксальність ситуації, яка полягала у тому, що зміни ініціює федеральний уряд, який не має законодавчого контролю над державними закладами вищої освіти [22].

Впровадження реформи Д. Докінза називали застосуванням неоліберальної ідеології до університетів [23]. Критики розглядали реформи як спробу скоротити державне фінансування університетів, «комерціалізувати» університетську освіту та піддати дослідження «суб'єктивному» ринковому тиску [24; 25].

На думку інших, реформи Д. Докінза призвели до культури «корпоративного менеджменту» в університетах [26] та були пов'язані зі зростанням практики залякування серед керівництва університетів [27], а також до зниження рівня академічної свободи і досліджень та втрати академічної колегіальності [28].

Гострої критики зазнали також заходи реформи, які передбачали заохочення використання великої кількості різноманітних показників для оцінки результатів досліджень [29].

Керівництво університетів звинувачували у перекладанні на вчених відповідальності за фінансування. Самі ж вчені критично ставились до нібито «об'єктивних оцінок якості результатів досліджень», які часто визначаються на основі аналізу імпакт-фактора наукових журналів де вони публікуються, оскільки імпакт-фактор не обов'язково пов'язаний із релевантністю журналу для конкретної галузі [30].

В реформах вбачали «відступ» або ж «відхід» від основоположних принципів вищої освіти, оскільки дипломовані студенти відразу ставали випускниками університетів [31]. Традиційні університети змушені були конкурувати за фінансування досліджень з новоутвореними чи об'єднаними університетами, хоча вони, як і раніше, продовжували домінувати у конкурентному фінансуванні досліджень [32].

Однак попри критику, рішення уряду Р. Гоука про розширення університетського сектора та запровадження Схеми внесків у вищу освіту стало визначальним в системі вищої освіти Австралії.

Загалом заходи реформи включали скасування бінарної системи шляхом об'єднання 19 університетів і 46 коледжів вищої освіти, спрямованого на підвищення рівня кваліфікації. Реорганізація передбачала перетворення структури державної освітньої системи та посилення централізації – створення Департаменту зайнятості, освіти та навчання; скасування незалежних статутних організацій та їх заміну державними підзвітними органами; зміни в системі університетського управління та процесів прийняття рішень; вдосконалення менеджменту середньої ланки; діяльність приватних закладів під егідою держави в загальній структурі вищої освіти;

Серед основних нововведень реформи – централізація дослідницьких фондів шляхом створення Австралійської дослідницької ради як основного дорадчого органа з питань фінансування досліджень; повторне запровадження плати за навчання через Схему внесків у вищу освіту як основного джерела фінансування; впровадження низки ефективних заходів для вивільнення наявних ресурсів; посилення заходів відповідальності закладів вищої освіти.

Вузівська реформа Д. Докінза 1988–1989 рр. стала наймасштабнішою в історії вищої освіти Австралії. В результаті реалізації реформ сектор вищої освіти Австралії зазнав серйозних змін та

новацій, які полягали передусім у злитті коледжів та університетів, скороченні кількості закладів вищої освіти у країні, скасуванні бінарної системи вищої освіти, запровадження стратегії із залучення нових механізмів фінансування плати за навчання, яку студенти повинні відшкодувати після закінчення вишу. Ці зміни були обумовлені як особливостями національного соціально-економічного розвитку, так і глобалізаційними процесами.

Досвід реформування вищої освіти Австралії дає підстави говорити про достатню ефективність гнучких фінансових механізмів оплати за навчання. Така система освітнього кредитування зарекомендувала себе як ефективна соціальна технологія інвестицій в людину, що сприяє формуванню людського капіталу, який в перспективі буде конвертований у фінансовий і працюватиме як на молодого фахівця, так і на систему вищої освіти загалом.

Отож, політика федерального уряду Австралії у 1980-х рр. була спрямована на фундаментальну трансформацію системи вищої освіти країни. У цей час в країні відбувається перелом у відношенні до вищої освіти. Повномасштабна національна реформа вищої освіти, запроваджена міністром освіти Д. Докінзом, докорінно змінила ландшафт вищої освіти в Австралії, а також низку ключових принципів щодо рівності та доступу до освітнього процесу.

Освітня реформа Д. Докінза стала невід'ємною частиною стратегії науково-технологічного розвитку Австралії та відіграла важливу роль у становленні національної системи вищої освіти і зміцненні економіки країни.

Аналіз досвіду реформування системи вищої освіти Австралії у 80-х рр. XX ст., з'ясування її форм та методів, а також позитивних і негативних наслідків є надзвичайно важливим для визначення шляхів і перспектив розвитку вищої освіти та наукової сфери в Україні.

Використані джерела та література:

1. Marginson S. Education and public policy in Australia. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 286 p.

2. Zaglas W. Bob Hawke: the great education reformer. *Campus review*. 2019. May 22. URL: <https://www.campusreview.com.au/2019/05/bob-hawke-the-great-reformer/>
3. National Report on Australia's Higher Education Sector. Department of Employment, Education and Training. Canberra : AGPS. 1985. 246 p.
4. Bessant, J. Dawkins Higher Education Reforms and how metaphors work in policy making. *Journal of Higher Education Policy Management*. 2002. Vol. 24. P. 87-99.
5. Review of efficiency and effectiveness in higher education. Commonwealth Tertiary Education Commission. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1986. 291 p.
6. Dawkins J. S. *The challenge for higher education in Australia*. Department of Employment, Education and Training. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1987. 27 p.
7. Higher education: a policy discussion paper. Circulated by The Hon. J. S. Dawkins, MP, Minister for Employment, Education and Training. Canberra : Aust. Govt. Pub. Service, 1987. 126 p.
8. Higher Education in Australia: A review of reviews from Dawkins to today. Canberra : Department of Education and Training, 2015. 39 p.
9. Higher education: a policy statement. Circulated by the Hon. J. S. Dawkins, MP, Minister for Employment, Education and Training. Canberra : Aust. Govt. Pub. Service, 1988. 170 p.
10. Rich D., Pitman A., Gosper M., Jacobson C. Restructuring of Australian higher education: information technology in geography teaching and learning. *Australian Geographer*. 1997. Vol. 28(2). P. 135-157.
11. National Report on Australia's Higher Education Sector. DEET. Canberra : AGPS, 1993. 400 p.
12. Chapman B. Australian higher education financing: issues for reform. *The Australian Economic Review*. 2001. Vol. 34(2). P. 195-204.
13. Wran N. Report of the Committee on Higher Education Funding: overview and recommendations. Canberra : Published for the Dept. of Employment, Education and Training by the Australian Government Publishing Service, 1988. 12 p.
14. Higher Education Funding Act 1988. Commonwealth Consolidated Acts. URL: http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/cth/consol_act/hefa1988221/
15. Пашков В. О. Політика у сфері вищої освіти: міжнародні стратегії модернізації ЗВО : монографія. Дніпро : НТУ «ДП», 2020. 329 с.
16. Science and technology for Australia. Statement by the Hon. R. J. L. Hawke, Prime Minister and the Hon. Barry O. Jones, Minister for Science, Customs and Small Business and Minister Assisting the Prime Minister for Science and Technology. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1989. 32 p.
17. Gupta D. The Dawkins higher education plan: its rationale and implications. *Higher Education Quarterly*. 1990. Vol. 44(2). P. 154-162.

18. Harman G. Institutional amalgamations and abolition of the binary system in Australia under John Dawkins. *Higher Education Quarterly*. 1991. Vol. 45(2). P. 176–198.
19. Harman G. Restructuring higher education systems through institutional mergers: Australian experience, 1981–1983. *Higher Education*. 1986. Vol. 15(6). P. 567–586.
20. Harman G., Harman K. Institutional mergers in higher education: Lessons from international experience. *Tertiary Education and Management*. 2003. Vol. 9(1). P. 29–44.
21. Robison R., Rodan G. Economic restructuring and the reform of the higher education system. *Australian Journal of Political Science*. 1990. Vol. 25(1). P. 21–36.
22. Meek L. The transformation of Australian higher education from binary to unitary system. *Higher Education*. 1991. Vol. 21(4). P. 461–494.
23. Gare A. The neo-liberal assault on Australian universities and the future of democracy: the philosophical failure of a nation. *Concrescence: The Australasian Journal of Process Thought*. 2006. Vol. 17(1). P. 20–30.
24. Wellsmore J. Markets in higher education: the balance between public and private investment. *Journal of Australian Political Economy*. 1997. Vol. 40. P. 44–60.
25. Butler G. Higher Education: it's evolution and present trend. *Journal of Australian Political Economy*. 2007. Vol. 60. P. 28–53.
26. Bessant B. Corporate management and its penetration of university administration and government. *Australian Universities Review*. 1995. Vol. 1. P. 59–62.
27. Thornton M. Corrosive leadership (or bullying by another name): a corollary of the corporatized academy? *Australian Journal of Labor Law*. 2004. Vol. 17(2). P. 161–184.
28. Saunders M. The madness and malady of managerialism. *Quadrant*. 2006. Vol. 3. P. 9–17.
29. Goldsworthy J. Research grant mania. *Australian Universities Review*. 2008. Vol. 50(2). P. 17–24.
30. Schutte H., Svec J. Reaction of Folia Phoniatica et Logopaedica on the current trend of impact factor measures. *Folia Phoniatica et Logopaedica*. 2007. Vol. 59. P. 281–285.
31. Nilsen R. Don't do what Australia has done. *Quadrant*. 2004. Vol. 11. P. 26–29.
32. Stokes G., Edmonds A. Dawkins and the labor tradition: Instrumentalism and centralism in federal ALP higher education policy 1942–88. *Australian Journal of Political Science*. 1990. Vol. 25. P. 6–20.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АВСТРАЛІЙСЬКОГО
МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Індустрія міжнародного туризму в Австралії розвивається. Люди подорожують все більше та частіше з різних причин, включаючи відпочинок, бізнес, заходи, конференції та навчання. Зростання реальних доходів домогосподарств і падіння цін на авіаквитки сприяли підвищеній мобільності. За останні два десятиліття в індустрії туризму Австралії також відбулися значні зміни. Більше відвідувачів приїжджає до Австралії з Азії. Загалом ці відвідувачі мають інші вподобання щодо подорожей, ніж відвідувачі з історично важливих країн походження Австралії, таких як США та Нова Зеландія. Зміна цифрових технологій і платформ також впливає на те, як відвідувачі шукають і бронюють туристичні продукти.

Ключові слова: міжнародний туризм, іноземні відвідувачі, країни Азії, цифрові технології, тенденції розвитку туризму, подорож.

Victorija Droniv. Tendances de développement des australiens tourisme international. The international tourism industry in Australia is growing. People are traveling more and more often for a variety of reasons, including leisure, business, events, conferences and studies. Rising real household incomes and falling air ticket prices have contributed to increased mobility. Australia's tourism industry has also seen significant changes over the past two decades. More visitors are coming to Australia from Asia. In general, these visitors have different travel preferences than visitors from Australia's historically important countries of origin, such as the USA and New Zealand. Changing digital technologies and platforms are also affecting the way visitors search for and book travel products.

Keywords: international tourism, foreign visitors, Asian countries, digital technologies, tourism development trends, travel.

Актуальність статті полягає в тому, що міжнародний туризм є важливим для австралійської економіки. За останні пару десятиліть кількість міжнародних відвідувачів, які подорожують до Австралії, зросла з 2,5 млн у 1991–1992 рр. до майже 6,7 млн у 2013–2014 рр. Численне зростання кількості відвідувачів відбулася за рахунок країн Азії, що розвиваються (зокрема, Китаю та Індії), значною мірою завдяки зростанню реальних доходів домогосподарств у регіоні. Китай є другим за величиною джерелом іноземних відвідувачів до Австралії (після Нової Зеландії), а приїжджі з Китаю витрачають найбільше на поїздку в Австралії в середньому. На переваги міжнародних подорожей впливає багато факторів, вони відрізняються залежно від країни походження та можуть змінюватися з часом. Наприклад, зростання екологічної свідомості стимулювало попит на екотуристичні продукти. Тип і мета подорожі відвідувачів також впливають на їх модель відпочинку. Зростання галузі в цілому означає збільшення регіональних відвідувань, але зміна складу країн-джерел сприяла зменшенню частки витрат у регіональних районах та частки іноземних відвідувачів, які подорожують до регіонів. У деяких регіонах також спостерігається загальне зниження активності міжнародного туризму. Розуміння тенденцій і рушійних сил міжнародного туризму є важливим для визначення пріоритетів політики уряду в ряді областей, включаючи маркетинг, регулювання міжнародної авіації, а також регулювання та фінансування інвестицій в інфраструктуру, пов'язану з туризмом.

Австралійський міжнародний туризм складає значну частину економіки країни. У 2000 р. до Австралії у місто Сідней на Олімпійські ігри прибуло 4,9 млн короткострокових відвідувачів, порівняно з 4,5 млн. в 1999 р. [1]. Очікувалося, що протягом наступного десятиліття ця кількість подвоїться, досягнувши 10,2 млн відвідувачів до 2010 р. [2]. Туризм розглядався як ключовий фактор розвитку національної економіки та джерело зайнятості. Згідно з даними Австралійського статистичного бюро, у період 2000-2001 рр. ВВП, створений туризмом, становив 31,8 млрд. дол., що складає 4,7% від усього ВВП Австралії (2001 р.). У той самий період в індустрії туризму було зайнято 551 000 осіб, що становить 6% усіх

зайнятих [3]. Економічна вигода від туризму свідчить про те, що Австралія повинна прагнути до подальшого розвитку цієї галузі.

Австралія приймає гостей з усіх куточків світу. За даними Австралійського статистичного бюро, у 1999–2000 рр. було 4 651 785 іноземних відвідувачів, що на 9% більше, ніж у 1998–1999 рр. У той самий період найбільше зростання кількості відвідувачів було з Кореї (58%). На азійські країни припадає майже дві третини (64%) усіх відвідувачів, які прибували до Австралії з освітньою метою. Японія забезпечила 23% відвідувачів, які прибули на відпочинок. Також наведемо десятку країн-джерел з короткостроковими відвідувачами протягом десяти місяців з липня 2001 р. по квітень 2002 р.: Нова Зеландія 616,600 (10%), Велика Британія 567,700 (5%), Японія 563,600 (10%), США 361,800 (14%), Сінгапур 225,800 (1%), Китай 158,500 (20%), Корея 157,800 (9%), Німеччина 130,900 (2%), Малайзія 125,700 (1%), Канада 84,800 (3%). Згідно з цим, Китай є найбільшим ринком, що розвивається, за ним йде Корея. Азійський ринок займає значну частку ринку закордонних відвідувачів [4].

У 2013–2014 рр. загальні витрати на туризм становили 3% ВВП Австралії. Близько третини цього припадає на іноземних відвідувачів (11 млрд дол. США), а дві третини – на внутрішніх відвідувачів. Міжнародний туризм склав трохи більше 60% експорту послуг Австралії (36 млрд дол.) у 2013–2014 рр. Вимірювання внеску індустрії туризму в економіку Австралії є складним, оскільки індустрія туризму складається з підприємств низки різних галузей, які надають різноманітні туристичні послуги відвідувачам. Ці проблеми також виникають при оцінці продуктивності туризму [5].

Продуктивність – це продуктивна ефективність, з якою фірми та організації, галузі та економіка в цілому перетворюють такі ресурси, як праця, капітал і сировина, на продукцію. Продуктивність зростає, коли випуск продукції зростає швидше, ніж витрати; це означає, що більший обсяг продукції виробляється з певної кількості використаних ресурсів.

Оцінка продуктивності для індустрії туризму є складною, оскільки туризм включає низку різних галузей, які надають туристичні товари та послуги відвідувачам [6]. На відміну від інших

галузей, індустрія туризму визначається споживанням, а не виробництвом товарів і послуг. Крім того, дані про ціни доступні лише з продукції, виробленої в деяких галузях, які сприяють індустрії туризму. Через це оцінки Tourism Research Australia виключають галузі освіти та навчання, охорони здоров'я та соціальної допомоги, державного управління та безпеки. Туризм – це галузь, що переважно базується на послугах, і якість послуги зазвичай є важливою частиною того, як її оцінюють споживачі [7]. Однак часто буває практично важко розкласти витрати відвідувачів на готелі, ресторани, парки та інші туристичні продукти на кількість послуг, необхідних для оцінки продуктивності та ціни одиниці цих послуг. Якщо якість не враховується належним чином, туристична продукція може бути завищеною або заниженою.

Індустрія туризму включає послуги розміщення та харчування, транспортні, поштові та складські послуги, роздрібну торгівлю, адміністративні та допоміжні послуги, послуги мистецтва та відпочинку, оренду, наймання та послуги з нерухомості, інформацію, медіа та телекомунікації, фінансові та страхові послуги, професійні, наукові та технічні послуги. Усі галузі включають індустрію туризму, а також сільське господарство, гірничовидобувну промисловість, виробництво та будівництво. Але, як вже було сказано, виключають освіту та навчання, охорону здоров'я та соціальну допомогу, а також державне управління та безпеку [8].

Відносна важливість туризму у відсотках від ВВП знизилася. Частково це пояснюється швидким зростанням експорту товарів, який зріс приблизно на 150% між 2003–2004 та 2013–2014 рр, порівняно з 50%-вим зростанням експорту туристичних послуг за цей період [9].

Попит на міжнародний туризм в Австралії сильно зріс за останні два десятиліття. Кількість міжнародних короткострокових відвідувачів Австралії зросла більш ніж удвічі, з 2,5 млн у 1991–1992 рр. до майже 6,7 млн у 2013–2014 рр. Tourism Research Australia [10] прогнозує, що кількість іноземних відвідувачів Австралії значно зростатиме в середньому на 4,5% на рік і досягне приблизно 9,6 млн до 2022–2023 рр. Очікується, що значну частину цього зростання дадуть відвідувачі з азійських країн, що розвиваються.

Країни походження міжнародних відвідувачів Австралії також значно змінилися протягом останніх десятиліть. Історично склалися так, що більшість міжнародних відвідувачів Австралії приїжджали з Нової Зеландії, Великої Британії, США та Японії – деяких історично важливих для Австралії країн походження. Хоча ці країни залишаються важливим джерелом відвідувачів Австралії, вони стають пропорційно менш важливими для індустрії міжнародного туризму країни, а відвідувачі з країн Азії, що розвиваються, стають пропорційно важливішими.

Кількість відвідувачів з деяких країн Азії, зокрема Китаю та Індії, значно зросла, насамперед через зростання реальних доходів домогосподарств у регіоні. Північно-Східна Азія, яка включає Китай і Гонконг, є найбільшим регіоном-джерелом відвідувачів до Австралії, а відвідувачі з Китаю складають найбільший внесок у загальні туристичні витрати іноземних відвідувачів країни. Тому все більше людей відвідують Австралію з країн Азії, що розвиваються. Tourism Research Australia прогнозує, що кількість відвідувачів Австралії з Китаю буде приблизно рівною кількості відвідувачів з Нової Зеландії, яка є найбільшим джерелом відвідувачів країни, до 2022–2023 рр.

Країнами з найбільшим зростанням кількості іноземних відвідувачів до Австралії між 2002–2003 і 2012–2013 рр. були Індія (15%), Китай (14%), Франція (9%) і країни Близького Сходу (8%). Згідно з прогнозами, у 2022–2023 рр. країнами-джерелами іноземних відвідувачів будуть Китай, Малайзія, країни Близького Сходу та Індія [11].

Зміни в структурі та зростанні міжнародного туризму мають наслідки для індустрії туризму Австралії. Відвідувачі з різних країн, як правило, мають різні цілі подорожі, різні моделі витрат і різні переваги щодо типу подорожі, яку вони здійснюють. Наприклад, близько 50% відвідувачів з Азії та 65% відвідувачів з Японії прибули до Австралії з метою відпустки в 2013–2014 рр. Це вище, ніж середній показник (45%) для відвідувачів з усіх інших країн, які подорожували до Австралії [12].

Глобальний ринок для міжнародних відвідувачів є сильною конкуренцією. Частка Австралії у світових міжнародних відвідуваннях знизилася з 0,7% у 2000 р. до 0,6% у 2013 р. Дослідження, проведене на замовлення Tourism Australia, показує, що знижен-

ня частки ринку Австралії починає стабілізуватися для деяких історично важливих країн походження Австралії, таких як США та Сінгапур. Збереження частки ринку залишається проблемою на ключових ринках, що розвиваються, таких як Китай.

Відвідувачі з Китаю є джерелом міжнародного туризму, що найшвидше зростає у світі, загальні туристичні витрати відвідувачів з Китаю зросли майже в десять разів із кінця 2000 р. Відвідувачі з Китаю є лідерами у світі за загальними витратами на міжнародний туризм [13]. Як наслідок, між країнами існує сильна конкуренція за залучення відвідувачів з Китаю.

Подібно до Австралії, країни-конкуренти, такі як США, Велика Британія та Сінгапур, вклали багато зусиль у збільшення своєї частки ринку, особливо серед китайських виїзних туристів. В результаті посилення конкуренції Австралія втрачає частку ринку. У 2014 р. темпи зростання відвідувачів з материкового Китаю до Австралії зменшилися майже вдвічі (зростання відвідувачів з Китаю впало з 19,3% до 10,5%). У той же час такі напрямки, як США, збільшують темпи зростання відвідувачів з Китаю. Кількість китайських відвідувачів до США зросла на 23%, а Канади – на 30%.

Деякі штати та території країни більше покладаються на туризм, ніж інші. Лише три штати – Новий Південний Уельс, Вікторія та Квінсленд – складають майже 80% загальної валової доданої вартості (ВДВ) індустрії туризму (внутрішнього та міжнародного), але саме Квінсленд, Тасманія та Північна територія найбільше залежать від туризму у плані їх загальної економічної діяльності. Індустрія туризму є другим за величиною сектором економіки та найбільшим роботодавцем у Північній території, на яку припадає близько 5% прямої ВДВ у 2011–2012 рр. [14]. Держави та території по-різному залежать від туризму, оскільки вони мають різну економіку та унікальні туристичні активи. Наприклад, хоча значна кількість іноземних відвідувачів подорожує до Нового Південного Вельсу (головним чином, Сіднея) та Вікторії (головним чином, Мельбурна), ці штати мають інші, більші сектори, які створюють значну частку їхньої економічної діяльності.

Метою іноземних відвідувачів, що приїжджають до Австралії, є відпочинок (близько 45% у 2013–2014 рр.), і ці відвідувачі роблять

найбільший внесок у загальні витрати на туризм (близько 40% у 2013–2014 рр). Відвідування друзів і родичів (VFR) є другою за величиною метою подорожі, яка швидко зростає, так як кількість відвідувачів зросла приблизно на 62% між 2005–2006 та 2013–2014 рр. [12]. Tourism Research Australia прогнозує, що подорожі з метою відпочинку (відпочинок і подорожі за VFR) будуть найшвидше зростаючою метою подорожей до 2022–23 рр. [11].

Модель подорожі відвідувачів, з точки зору того, скільки вони витрачають і як довго вони залишаються в Австралії, відрізняються залежно від їхньої мети подорожі. У середньому існує компроміс між витратами за ніч і тривалістю перебування – ті, хто залишається в Австралії довше, зазвичай витрачають менше за ніч. Схильність відвідувачів до повторної поїздки також залежить від мети подорожі. У 2013–2014 рр. відвідувачі у відпустці мали найменшу ймовірність здійснити повторну поїздку, а відвідувачі VFR – найбільшу.

Більшість людей їдуть до Австралії, щоб відвідати своїх друзів і родичів, на що могло вплинути збільшення міграції до Австралії. Більша кількість людей, які приїжджають до Австралії, щоб відвідати друзів і родичів, впливає на структуру витрат на певні туристичні продукти. Це пов'язано з тим, що відвідувачі «Visiting Friends and Relatives» VFR (відвідування друзів і родичів) витрачають менше за ніч, але мають більше шансів здійснити повторні відвідування, ніж інші типи відвідувачів. Однак вплив на загальні витрати незрозумілий, оскільки показники витрат за VFR не враховують, скільки витрачають господарі відвідувачів за VFR. Хоча ABS приписує вартість витрат приймаючої сторони як частину туристичного споживання в допоміжному рахунку туризму, ці цифри неможливо дезагрегувати [15].

Частка іноземних відвідувачів, які подорожують до Австралії, щоб відвідати своїх друзів і родичів, зросла з 21% до 28% усіх іноземних відвідувачів між 2005–2006 та 2013–2014 рр. [12]. Tourism Research Australia [11] прогнозує, що категорія відвідування друзів і родичів (VFR) загалом збереже свою частку ринку до 2022–2023 рр.

Збільшення міграції до Австралії (подорож більше ніж на один рік) є одним із факторів, який міг сприяти зростанню кількості відвідувачів VFR. Чим більша кількість мігрантів до Австралії, тим

більша кількість друзів і родичів з рідної країни, які можуть відвідати Австралію [16]. Девідсон та інші виявили, що 78% іноземних студентів, опитаних під час дослідження в 2009 р., приймали відвідувачів зі своєї країни під час навчання в Австралії [17].

Відвідувачі VFR мають дещо довший термін перебування, ніж відвідувачі у відпустці, але в середньому витрачають набагато менше за ніч. Вимірювання витрат на туризм зосереджується лише на тому, що витрачають відвідувачі VFR, і не враховує витрати їхніх господарів на їжу та транспорт – одне дослідження у Великій Британії підрахувало, що витрати приймаючої сторони становлять близько 120% загальних витрат відвідувачів VFR [12].

Люди подорожують до різних держав і територій з різними цілями. Зміни в цілях подорожі іноземних відвідувачів вплинули на одні країни більше, ніж на інші. Наприклад, аеропорт Перта зазначає, що в Західній Австралії подорожі з метою навчання знизились, тоді як поїздки з метою працевлаштування дещо зросли. Подібним чином кількість поїздок у відпустку зменшилася, тоді як поїздки з метою відвідування друзів і родичів становлять більшу частку від загальної кількості. Ці тенденції відображають економічну силу Західної Австралії, що приваблює нових мігрантів, які шукають роботи, а також друзів і родичів, які приїжджають до них у гості.

На штати та території також вплинули уподобання відвідувачів подорожувати в різні райони Австралії та споживати різні туристичні продукти. Це включає до себе переваги залишатися у великих містах Австралії або подорожувати до регіонів. Деякі штати та території також мають більш популярні туристичні продукти в областях, ніж інші. Наприклад, багато іноземних відвідувачів Квінсленда подорожують до Брісбена та Голд-Косту, а також до регіонів, таких, як Сонячне узбережжя чи тропічний Північний Квінсленд, тоді як відвідувачі Вікторії та Нового Південного Вельсу в середньому подорожують до меншої кількості місць у цих штатах.

Складно визначити переваги відвідувачів щодо того, куди вони подорожують і якими видами діяльності вони займаються. Багато факторів можуть впливати на вподобання відвідувачів, включаючи їхню країну походження, мету подорожі, демографічні та соціокультурні чинники. Тим не менш, розуміння переваг відвідувачів

є важливим для прийняття рішення, як спрямовувати зусилля на залучення відвідувачів до Австралії (наприклад, на цільовий маркетинг та проведення великих заходів). Розуміння вподобань відвідувачів також є важливим для туристичних підприємств, коли вони розглядають тип продуктів, які вони пропонують, і напрями інвестицій, а також для урядів, коли вирішується, яку інфраструктуру, пов'язану з туризмом, надати.

Приймаючи рішення подорожувати до певної країни, відвідувачі враховують, якому атрибуту місця призначення вони віддають перевагу. Загалом люди, які подорожують до Австралії, віддають перевагу напрямкам, де є пляжі, природна краса та дика природа [18].

Tourism Research у опитуванні міжнародних відвідувачів Австралії надає інформацію про те, які види діяльності відвідувачі обирають під час відвідування країни, і, отже, може дати певне уявлення про переваги іноземних відвідувачів щодо певних видів діяльності. У 2013–2014 рр. майже 75% іноземних відвідувачів Австралії брали участь у активному відпочинку або на природі, наприклад, ходили на пляж або відвідували національний парк. Соціальні заходи (наприклад, покупки та ресторани) також були популярними, і 95% іноземних відвідувачів брали участь у цих заходах у 2013–2014 рр. [12].

Дані про діяльність також свідчать про те, що відвідувачі з Азії менш схильні брати участь у деяких регіональних заходах, ніж відвідувачі з інших країн. У 2013–2014 рр. приблизно 4% всіх відвідувачів з Азії поїхали в глибинку, порівняно з приблизно 7% всіх інших іноземних відвідувачів. Приблизно 2% відвідувачів з Азії відвідали сайт або громаду корінного населення, порівняно з 4% всіх інших іноземних відвідувачів [12].

Однак існують значні відмінності в тому, наскільки ймовірно відвідувачі з різних країн Азії залучатимуться до регіональної діяльності. Серед відвідувачів з Азії у 2013–2014 рр. гості з Тайваню найчастіше відвідували глибинку (11% усіх відвідувачів з Тайваню), а гості з Індії найменше (2% всіх відвідувачів з Індії). Збільшення кількості відвідувачів з країн Азії, що розвиваються, і повільніше зростання кількості відвідувачів з деяких історично важливих країн походження для Австралії, можливо, є причиною того, чому

частка іноземних відвідувачів, які беруть участь у цій регіональній діяльності, зменшилася приблизно на 2% між 2005–2006 і 2013–2014 рр. [12]. Деякі з цих результатів можуть бути спричинені нестабільністю через невеликий розмір вибірки, тому важко зробити тверді висновки лише на основі даних про діяльність.

Види діяльності, які споживачі вважають за краще відвідувати, також можуть змінюватися з часом. Дані про діяльність показують, що в період з 2005–2006 по 2013–2014 рр. на 5% знизилася частка іноземних відвідувачів, які відвідують національні парки під час перебування в Австралії. Однак кількість іноземних відвідувачів, які перебували в національних парках, продовжувала зростати протягом цього періоду, і у 2013–2014 рр. близько 40% усіх іноземних туристів відвідали національні парки [12].

Переваги відвідувачів щодо регіональних подорожей. Близько 44% усіх (внутрішніх і міжнародних) витрат відвідувачів припадає на регіональні території, тобто на території за межами столиць. Іноземні відвідувачі, як правило, рідше, ніж внутрішні відвідувачі, подорожують до регіонів. Найвищий відсоток витрат міжнародних відвідувачів у регіонах припадає на Квінсленд, Тасманію та Північну територію.

Незважаючи на те, що внутрішні відвідувачі історично були більш важливим джерелом у регіонах, ніж іноземні, зростання внутрішньої туристичної діяльності було сповільненим, а зростання закордонних поїздок місцевих жителів було значним. Відповідно до повільного зростання активності внутрішнього туризму зростання регіональної активності внутрішнього туризму також сповільнилося, з незначним збільшенням кількості відвідувачів, ночей і реальних витрат між 2000–2001 та 2013–2014 рр. У той же час кількість закордонних поїздок австралійців зросла (на 85%), причому подорожі у відпустку зросли найшвидше (майже на 120%) між 2005–2006 та 2013–2014 рр. [12]. Значне зростання кількості закордонних поїздок жителів Австралії пояснюється підвищенням обмінного курсу Австралії, зростанням реальних доходів домогосподарств і зниженням реальних цін на міжнародні авіаквитки.

Схильність іноземних відвідувачів подорожувати до регіонів змінюється залежно від мети їх подорожі. Там, де відвідувачі з Азії

дійсно відвідували регіональні напрямки, вони переважно були розташовані на східному узбережжі Австралії. З першої десятки країн Австралії відвідувачі з Китаю, Індії та Сінгапуру, як правило, рідше ночують у регіонах, ніж відвідувачі з історично важливих країн походження (таких як США, Нова Зеландія, Велика Британія та Японія). Ці відвідувачі також проводять меншу частку своїх ночей у регіонах, ніж у середньому для всіх іноземних відвідувачів.

Тенденції в міжнародній регіональній туристичній діяльності також можуть змінюватися з часом. Наприклад, збільшення кількості туристів, які подорожують до Австралії, може збільшити кількість іноземних відвідувачів, які подорожують до областей, оскільки туристи, швидше за все, подорожуватимуть регіональними районами, ніж інші відвідувачі. За останнє десятиліття кількість туристів з рюкзаками з Азії зросла майже на 60%. Частка відвідувачів з Азії, які подорожують як туристи, також зросла з майже 5% до майже 6% [12].

Туристи, що прибули з рюкзаками з Нової Зеландії, Канади, Сполучених Штатів, Великої Британії та Європи, на які припадало 70% усіх туристів у 2013–2014 рр., зросли лише на 2% між 2005–2006 та 2013–2014 рр., тоді як загальна кількість туристів, які подорожують до Австралії, зросла на 14% за цей період. Туристи з Азії становили 25% усіх туристів, які подорожували до Австралії в 2013–2014 рр.

Тенденції розвитку міжнародного регіонального туризму відрізняються між регіонами: в одних регіонах туризм зростає, а в інших – зменшується. Моделювання Tourism Research Australia [12] показує, що між 2005–2006 і 2013–2014 рр. кількість відвідувачів у регіоні Новий Південний Вельс зросла приблизно на 9%, тоді як кількість відвідувачів у Північному регіоні знизилася на 35%. Також спостерігався загальний спад міжнародної туристичної діяльності в тропічному Північному Квінсленді як з точки зору кількості міжнародних відвідувачів, так і їхніх витрат у цьому регіоні. Цей спад можна значною мірою пояснити зменшенням кількості відвідувачів з Японії, які подорожують до Австралії, яка історично була важливим джерелом туристичної діяльності в регіоні.

У 2007–2008 рр. тропічний Північний Квінсленд (TNQ) був дев'ятим найбільш залежним від туризму регіоном Австралії.

Кількість міжнародних відвідувачів, які відвідали TNQ, зменшилася на 20% між 2005–2006 та 2013–2014 рр. [12]. Реальні витрати на TNQ також знизилися приблизно на 40% за цей період.

Відвідувачі з Японії історично були важливим джерелом високоприбуткових міжнародних відвідувачів TNQ. Зазвичай вони в'їжджають до Австралії за пакетами «риф, скеля, міст» і подорожують через TNQ, Центральну північну територію та Сідней. Однак кількість відвідувачів, які подорожували до Австралії з Японії, зменшилася приблизно на 50% між 2005–2006 та 2013–2014 рр, а кількість відвідувачів з Японії, які подорожували до TNQ, зменшилася майже на 65%. У 2005–2006 рр. майже 30% міжнародних відвідувачів TNQ були з Японії, тоді як у 2013–2014 рр. ця цифра становила близько 12% [12].

Більш широкі тенденції в міжнародному туризмі також вплинули на TNQ. Збільшення кількості відвідувачів, які подорожують до Австралії з інших частин Азії, наприклад Китаю, призвело до того, що ці відвідувачі стали пропорційно важливішими для TNQ. У період з 2005–2006 по 2013–2014 рр. відвідувачі з Китаю зросли з 4,5% всіх відвідувачів TNQ приблизно до 21%. Однак відвідувачі з Китаю мають нижчу схильність, ніж відвідувачі з інших країн, відвідувати регіональні території, включаючи TNQ. У 2013–2014 рр. близько 20% усіх відвідувачів Австралії з Китаю відвідали TNQ, порівняно з 29% загальної кількості відвідувачів Австралії з Японії та 8% відвідувачів з Індії [12].

Відвідувачі споживають різноманітні товари та послуги з різних галузей під час відвідування пункту призначення, включаючи житло, харчування, екскурсії та роздрібні покупки. Фактори, які можуть вплинути на відносну ціну туризму, включають:

- курси обміну валют: якщо обмінний курс країни підвищується, її конкурентоспроможність як туристичного напрямку падає, оскільки туризм у цій країні стає дорожчим (порівняно з іншими країнами), а купівельна спроможність відвідувачів у цьому пункті призначення знижується. Вплив обмінного курсу буде особливо суттєвим, коли обмінний курс країни зростає відносно альтернативних напрямків;

- загальні рівні цін: відмінності між загальними рівнями цін у країні проживання та країні призначення, а також зміни цих рівнів

(інфляція) можуть вплинути на купівельну спроможність відвідувача [19].

При моделюванні туристичного попиту відносні ціни на туристичні продукти часто розраховуються за допомогою індексів споживчих цін країн походження та призначення, скоригованих на обмінний курс між країнами, хоча кошик товарів, який споживають відвідувачі, навряд чи буде таким же, як кошик товарів, які споживають жителі. Дослідження туризму в Австралії виявили, що підвищення відносних цін на 1% через підвищення обмінного курсу знизило туристичний попит на 0,24% в короткостроковій перспективі та на 0,46% в довгостроковій перспективі, хоча оцінки та методи відрізняються [20].

Австралія є острівним напрямком для далеких перевезень, і близько 99% іноземних короткострокових відвідувачів прибувають до Австралії повітрям – дуже невелика кількість відвідувачів прибуває іншими способами, наприклад круїзними суднами.

Круїзні лайнери одночасно є транспортним засобом і привабленням відвідувачів. Невелика частина відвідувачів прибуває до Австралії на круїзному судні, а інші подорожують Австралією, відвідуючи прибережні місця поблизу портів. Хоча немає вичерпних даних про розмір австралійської індустрії круїзних суден, АЕС Group оцінила, що в Австралії в 2011–2012 рр.:

- відбулося 42 відвідування Австралії на круїзних суднах, і ці судна здійснили 736 відвідувань портів Австралії;

- загальна пасажиромісткість становила близько 54 000 (менше 1% міжнародних відвідувачів у тому році);

- прямі витрати, які включають витрати внутрішніх та міжнародних пасажирів, екіпажа, оператора та корпоративні витрати, склали 1,39 млрд. дол. США, з яких трохи менше 450 млрд дол. США витратили пасажирів;

- більша частина цих витрат припала на Новий Південний Вельс (53%) та Квінсленд (24%) [21].

Південно-Східна Азія є швидкозростаючим ринком круїзних суден, що може збільшити попит на туризм у північній Австралії. Будь-які зміни в попиті на круїзний туризм можуть вплинути на те, які інвестиції потрібні у відповідну інфраструктуру, таку як термінали круїзних суден.

Поява цифрових технологій вплинула на те, як відвідувачі досліджують і бронюють туристичні продукти. Відвідувачі все частіше віддають перевагу дослідженню та бронюванню власної подорожі, а не бронюванню пакетного туру. Цей тип відвідувачів іноді називають «вільними та незалежними» мандрівниками (хоча єдиного визначення немає). Близько 25% іноземних відвідувачів Австралії подорожували в комплексних турах у 2005–2006 рр., але в 2013–2014 рр. ця частка впала приблизно до 15%, оскільки кількість вільних і незалежних мандрівників за цей час зросла з приблизно 75% до 85%. [12]. Багато з цих вільних і незалежних мандрівників використовують Інтернет для планування та бронювання подорожей – до 90% у випадку вільних і незалежних мандрівників з Китаю. Багато різних факторів можуть вплинути на схильність відвідувачів подорожувати самостійно, включаючи їхнє знайомство з пунктом призначення та мовний бар'єр [22].

Молоді люди частіше, ніж інші мандрівники, використовують Інтернет для планування своєї подорожі, причому майже 70% іноземних відвідувачів віком від 25 до 34 років використовували Інтернет як джерело інформації перед своїм візитом до Австралії в 2013–2014 рр. Молодіжні подорожі є значним сегментом ринку, на який припадає приблизно 20% глобальних і 25% міжнародних короткострокових відвідувань Австралії в 2013–2014 рр. Більша залежність молодих мандрівників від Інтернету матиме значний вплив на індустрію туризму та туристичних операторів [12].

Рівноправний обмін дозволив відвідувачам бронювати та споживати туристичні продукти через цифрові платформи. Платформи обміну, такі як Airbnb і Stayz, дозволяють власникам житла безпосередньо брати участь у короткостроковій оренді житла. Через веб-сайт Airbnb господарі перераховують свої вільні кімнати чи квартири, встановлюють власні ціни та пропонують проживання гостям Airbnb. Airbnb отримує дохід як від гостей, так і від господарів за цю послугу. Бізнес-модель Airbnb працює з мінімальним регулятивним контролем у більшості місць. Господарі та гості Airbnb використовують механізми сигналізації, такі як онлайн-огляди, щоб зміцнити довіру та збільшити ймовірність успішного бронювання.

З моменту свого запуску в 2008 р. на кінець 2012 р. Airbnb відвідало понад 4 млн. гостей і 10 млн. загальних бронювань по всьому світу. Близько 425 000 людей у всьому світі залишаються в будинках Airbnb у піковий вечір і, як повідомляється, ринкова капіталізація Airbnb на початку 2014 р. перевищувала 10 млрд. дол. США [23].

Розвиток економіки спільного використання також мав наслідки для індустрії туризму. Перевага платформ спільного використання, таких як Airbnb і FlightCar, полягає в тому, що вони дозволяють окремим особам використовувати активи, які в іншому випадку були б недостатньо використані. Мандрівники також можуть орендувати туристичні продукти, такі як житло, за нижчою ціною, ніж в інших випадках [24]. Вони створюють можливість стимулювати інновації в індустрії туризму, забезпечуючи додаткове джерело конкуренції для традиційних постачальників цих продуктів, таких як турагенти та готелі. Вони також надають відвідувачам більший вибір – Airbnb і Stayz, наприклад, можуть розширити варіанти розміщення, доступні в районах, де бракує різних типів і рівнів розміщення відповідно до різних бюджетів і вподобань, особливо в пік сезону. Це може допомогти залучити додаткових відвідувачів до пункту призначення.

Висновки. Міжнародний туризм відіграє важливу роль в економіці Австралії. За останні два десятиліття кількість міжнародних відвідувачів, які приїжджають до Австралії, більш ніж подвоїлася. Значна частина зростання кількості відвідувачів припадає на країни Азії, що розвиваються (зокрема, Китай та Індію), в основному завдяки зростанню реальних доходів населення в регіоні. В даний період Китай є другим за величиною джерелом міжнародних відвідувачів Австралії (після Нової Зеландії), а відвідувачі з Китаю в середньому витрачають найбільше грошей за подорож до Австралії.

Уподобання щодо міжнародних поїздок залежать від багатьох факторів, від країни походження та можуть змінюватися з часом. Наприклад, зростаюча екологічна обізнаність стимулює попит на продукти екотуризму. Тип і мета поїздки відвідувачів також впливають на характер їх поїздок. Наприклад, туристи, які приїжджають на відпочинок, та туристи з рюкзаками в середньому частіше відвідують регіональні території, ніж інші міжнародні туристи.

Відвідувачі з Азії мають меншу схильність до відвідування регіональних територій, ніж відвідувачі інших країн.

Розвиток і більш широке використання цифрових технологій і платформ означає, що все більше відвідувачів планують і бронюють подорожі через Інтернет. Платформи для обміну інформацією в Інтернеті, такі як Airbnb, також стають популярнішими як метод дослідження та покупки туристичних продуктів. Платформи спільного використання дають можливість стимулювати інновації, надаючи додаткове джерело конкуренції для традиційних постачальників цих послуг.

Розуміння тенденцій та рушійних сил міжнародного туризму важливе для обґрунтування пріоритетів політики уряду в низці областей, включаючи маркетинг напрямків, регулювання міжнародної авіації, а також регулювання та фінансування інвестицій в інфраструктуру, пов'язану з туризмом.

Використані джерела та література:

1. Overseas arrivals and departures. // Australian Bureau of Statistics. Canberra, 2000. URL: <https://www.abs.gov.au/statistics/industry/tourism-and-transport/overseas-arrivals-and-departures-australia/>
2. Tourism Futures International Australian Analyst. URL: <http://www.tourismfuturesintl.com/analyst/index.html>
3. Key Tourism indicators. Australian National Accounts: Tourism Satellite Account // Australian Bureau of Statistics. Canberra, 2001. URL: <https://www.abs.gov.au>
4. International inbound tourism characteristics // Australian Bureau of Statistics. Canberra, 2002. URL: <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs>
5. Overseas Arrivals and Departures. // Australian Bureau of Statistics. Canberra, 2014. September. URL: <https://www.abs.gov.au/statistics/industry/tourism-and-transport/overseas-arrivals-and-departures-australia/>
6. Tourism Productivity in Australia. Australian Government. Canberra, 2010. December. URL: <https://www.tourismaccommodation.com.au>
7. Li X. and Prescott D. Measuring Productivity in the Service Sector. Report for the Canadian Tourism Human Resource Council. University of Guelph, 2009. March. URL: http://tourismhr.ca/wp-content/uploads/Measuring_Productivity_Service_SectorSept_EN.pdf
8. Tourism Productivity Update. Australian Government. Canberra, 2014. April. URL: <https://www.tra.gov.au>

9. Balance of Payments and International Investment Position. Australian Government. Canberra, 2014. June. URL: <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/ProductsbyReleaseDate/6366B3913C76AC1FCA257DA1000DCB92?OpenDocument>
10. Feature Article: International Movements – 2013-14. Overseas arrivals and departures. Australia, 2014. June. URL: <https://www.abs.gov.au>
11. Tourism Forecasts. Australian Government. Canberra, 2014. June. URL: <https://www.tra.gov.au>
12. Tourism Research Australia Online. Australian Government. Canberra. URL: <https://www.tra.gov.au/about-us>
13. UNWTO Tourism Highlights. World Tourism Organization. Edition Madrid, Spain, 2014. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416226>
14. State Tourism Satellite Accounts: 2012-2013. Australian Government. Canberra, 2014. April. URL: <https://www.tra.gov.au>
15. Dwyer L. Immigration and tourism demand in Australia: a panel data analysis. *Anatolia: An international journal of tourism and hospitality research*. Vol. 20. 2009. № 1. P. 212–222.
16. Backer E. VFR travel: it is underestimated. *Tourism Management*. Vol. 33. 2012. № 1. P. 74–79.
17. Davidson M., Wilkins H., King B., Hobson P., Craig-Smith S. and Gardiner S. International Education Visitation – Tourism Opportunities. CRC for Sustainable Tourism. Gold Coast. Queensland, 2010.
18. Song H., Dwyer L. and ZhengCao G.L. Tourism economics research: a review and assessment. *Annals of Tourism Research*. Vol. 39. 2012. № 3. P. 1653–1682.
19. Forsyth P. and Dwyer L. Tourism price competitiveness. World Economic Forum. The Travel and Tourism Competitiveness Report. 2009. P. 77–90. URL: <https://research.monash.edu/en/publications/tourism-price-competitiveness>
20. Algeri B. and Kanellopoulou S., Determinants of demand for exports of tourism: an unobserved component model. *Tourism and Hospitality Research*, vol. 9. 2009. № 1. P. 9–19.
21. Economic Impact Assessment of the Cruise Shipping Industry in Australia 2011-2012. Report prepared for Cruise Down Under. 2012. August.
22. Understanding the Chinese Independent Traveller. URL: <http://teq.queensland.com/~media/>
23. Rusli E., Macmillan D. and Spector M. Airbnb is in advance talks to raise funds at a \$10 billion valuation. *Wall St Journal*. 2014. March 21.
24. Zervas G. and Proserpio D. The Rise in the Sharing Economy: Estimating the Impact of Airbnb on the Hotel Industry. Boston University, 2014. February 12.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бондарець Марина Вадимівна, кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Ветринський Ігор Михайлович, кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Вітер Ірина Ігорівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Говор Олена Вікторівна, доктор філософії (історія), науковий співробітник, Австралійський національний університет, коледж Азії і Тихого океану, Канберра, Австралія

Дронів Вікторія Вікторівна, молодший науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»)

Зернецька Ольга Василівна, доктор політичних наук, професор, завідувач відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Мартинов Андрій Юрійович, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України

Мирончук Олена Аркадіївна, молодший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Овчарова Любов Петрівна, науковий співробітник ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»

Перга Тетяна Юріївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ ПОЧАТКУ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1980–2000 рр.)

Збірник наукових праць

Редакційна колегія:

Зернецька О.В., д.політ.н., проф. (загальна редакція);
Вітер І.І., к.е.н., с.н.с., доц. (відповідальний редактор);
Бондарець М.В., к.е.н. (технічний редактор).

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. ???.
Зам. ???.

Видавець і виготовлювач ПП «Видавництво «Фенікс».
03067, м. Київ, вул. Шутова, 13Б.
www.fenixprint.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК за № 271 від 07.12.2000.